

Dr. Siposné dr. Herédi Erika
JOGI ISMERETEK

Dr. Siposné dr. Herédi Erika

JOGI ISMERETEK

UIVERSITAS-GYŐR Kht. ♦ Győr, 2005

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZIGAZGATÁSI ÉS PÉNZÜGYI JOGI TANSZÉK

Írta: **dr. Siposné dr. Herédi Erika**
egyetemi adjunktus
Széchenyi István Egyetem

© dr. Siposné dr. Herédi Erika, 2005

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.

Kiadja az UNIVERSITAS-GYŐR Kht. Felelős kiadó dr. Szekeres Tamás.
Műszaki szerkesztő Fehérvári Arnold.
Készült a Palatia Nyomda és Kiadó Kft. nyomdájában. Felelős vezető Radek József.

TARTALOMJEGYZÉK

I. JOGELMÉLETI ALAPFOGALMAK	11
1. A jog fogalmának lényege	11
2. A jogforrások	11
3. A jogszabály szerkezete	13
4. A jogszabály érvényessége és hatályossága	13
4.1. A jogszabály érvényessége	13
4.2. A jogszabály hatálya	14
5. A jogrendszer tagozódása	15
6. A jogviszony	16
6.1. A jogviszony alanyai	16
6.2. A jogviszony tárgya	17
6.3. A jogviszony tartalma	18
7. A jogalkalmazás	18
II. ALKOTMÁNYJOGI ALAPOK	21
1. Az országgyűlés	21
1.1. Az országgyűlés hatásköre	21
1.2. Az országgyűlés szervezete és működése	23
1.3. Az országgyűlési képviselők választása	24
2. A kormány	26
2.1. A kormány tagjai	26
2.2. A kormány feladatköre és működése	27
3. A köztársasági elnök	29
3.1. A köztársasági elnök választása	29
3.2. A köztársasági elnök hatásköre	30
4. Alkotmánybíróság	32
4.1. Az Alkotmánybíróság tagjai	32
4.2. Az Alkotmánybíróság hatásköre	35
4.2.1. Az alkotmányellenesség előzetes vizsgálata	35
4.2.2. Az alkotmányellenesség utólagos vizsgálata	35

TARTALOMJEGYZÉK

4.2.3. Az alkotmányjogi panasz.....	36
4.2.4. Mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség	36
4.2.5. Hatásköri összeütközés.....	37
4.2.6. Az Alkotmány rendelkezéseinek értelmezése.....	37
5. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról.....	37
6. Az Állami Számvevőszék.....	39
7. A bírósági szervezet.....	41
8. Az ügyészi szervezet.....	43
9. A helyi önkormányzatok.....	44
9.1. A helyi önkormányzatok feladat- és hatáskörei	45
9.2. A helyi önkormányzatok szervezete.....	48
III. A POLGÁRI JOG ALAPJAI	51
III/A. A SZEMÉLYEK JOGA	51
1. Az ember, mint jogalany	51
1.1. A jogképesség.....	51
1.2. A cselekvőképesség.....	54
2. A jogi személyek mint jogalanyok	67
3. Jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek mint jogalanyok.....	72
4. A személyhez fűződő jogok	73
4.1. A névviseléshez való jog.....	74
4.2. A jó hírnévhez való jog.....	74
4.3. A sajtó-helyreigazítás.....	75
4.4. A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog.....	77
4.5. A titokhoz való jog.....	78
4.6. A magánlakáshoz és a jogi személy céljaira szolgáló helyiséghez való jog.....	79
4.7. A személyes adatok védelméhez való jog.....	79
5. A személyhez fűződő jogok védelmének polgári jogi eszközei.....	80
III./B A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK.....	82
1. A gazdasági társaságok fogalma és fajtái.....	82
2. A gazdasági társaság alapításának általános szabályai	83

TARTALOMJEGYZÉK

3. A gazdasági társaság szervezete az általános szabályok szerint.....	84
4. A korlátolt felelősségű társaság.....	85
4.1. A korlátolt felelősségű társaság fogalma.....	85
4.2. A korlátolt felelősségű társaság vagyona.....	85
4.3. A korlátolt felelősségű társaság szervezete:.....	87
4.4. Az egyszemélyes Kft.	87
5. A részvénytársaság.....	87
5.1. A részvénytársaság fogalma.....	87
5.2. A részvénytársaság vagyona.....	87
5.3. A részvénytársaság alapítása.....	88
5.4. A részvénytársaság szervezete:.....	89
5.5. Az egyszemélyes részvénytársaság.....	89
6. A közös vállalat.....	90
6.1. A közös vállalat fogalma.....	90
6.2. A közös vállalat alapítása.....	90
6.3. A közös vállalat vagyona.....	91
6.4. A közös vállalat szervezete.....	91
III/C. A TULAJDONJOG.....	91
1. A tulajdonjogviszony.....	91
1.1. A tulajdonjogviszony alanyai.....	92
1.2. A tulajdonjog tárgyai.....	92
1.3. A tulajdonjog tartalma.....	94
1.3.1. A tulajdonost megillető jogok.....	94
1.3.2. A tulajdonost terhelő kötelezettségek.....	97
2. A tulajdonjog megszerzése.....	98
2.1. Az ingó dolgok tulajdonjogának szerzőmódjai.....	99
2.1.1. Az ingó dolgok tulajdonjogának eredeti szerzőmódjai.....	99
2.1.2. Az ingó dolgok tulajdonjogának származékos szerzőmódjai.....	102
2.2. Az ingatlan tulajdonjogának szerzőmódjai.....	105
2.2.1. Az ingatlan tulajdonjogának eredeti szerzőmódjai.....	105

TARTALOMJEGYZÉK

2.2.2. Az ingatlan tulajdonjogának származékos szerzésmódjai.....	106
3. A tulajdonjog magánjogi korlátjai.....	108
3.1. A szomszédjogok	108
3.1.1. A földtámaszhoz való jog.....	109
3.1.2. Áthajló ágakról lehullott gyümölcs felszedésének és az áthajló ág eltávolításának joga.....	109
3.1.3. A belépés joga	109
3.1.4. A kerítés joga	110
3.1.5. A föld határvonalán álló fa vagy bokor és annak gyümölcse.....	110
3.1.6. A tilosban talált állat.....	110
3.2. A túlépítés.....	110
3.3. Az elidegenítési és a terhelési tilalom	111
4. A használati jogok	112
4.1. A földhasználati jog.....	112
4.2. A haszonélvezet.....	112
4.3. A használat	115
4.4. A teleki szolgálat	115
5. A közös tulajdon	117
5.1. A tulajdonostársak egymás közötti (belső) jogviszonyai.....	117
5.2. A tulajdonostársak külső jogviszonyai	118
5.3. A közös tulajdon megszüntetése.....	119
6. A tulajdonjog megszűnése	120
III/D. A SZERZŐDÉSEK JOGA	120
1. A kötelmi jogviszony	120
2. A szerződés	121
3. A szerződés létrejötte	122
4. A szerződés érvénytelensége	124
4.1. A szerződés semmissége	124
4.2. A szerződés megtámadhatósága.....	127
4.3. Az érvénytelenség jogkövetkezményei.....	129
5. A szerződés megerősítése	130

TARTALOMJEGYZÉK

6. A szerződés megszűnése és megszüntetése	131
7. A szerződésszegés	132
7.1. A késedelmes teljesítés	133
7.2. A hibás teljesítés	133
7.3. A teljesítés lehetetlenülése	135
7.4. A teljesítés megtagadása	136
8. Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért	136
8.1. Az általános kártérítési felelősség	136
8.2. Speciális kártérítési felelősségi alakzatok	137
8.3. A kártérítés módja	138
9. Az egyes szerződések csoportosítása	138

IV. MUNKAJOGI ALAPTAN ÉS NEMZETKÖZI KÖZJOGI ALAPOK141

1. Munkajogi alaptan	141
1.1. A munkaviszony alanyai	141
1.2. A munkaszerződés megkötése	141
1.3. A munkaszerződés módosítása	143
1.4. A munkavégzés szabályai	144
1.5. A munkaviszony megszűnése és megszüntetése	147
1.6. A munkaviszony jogellenes megszüntetése	149
1.6.1. A munkaviszony jogellenes megszüntetése a munkáltató által	149
1.6.2. A munkaviszony jogellenes megszüntetése a munkavállaló által	150
2. Nemzetközi közjogi alapok	150
2.1. A nemzetközi közjog fogalma	150
2.2. A nemzetközi közjog alanyai	151
2.3. A nemzetközi szerződés	151
2.4. Az Egyesült Nemzetek Szervezete	153

I. JOGELMÉLETI ALAPFOGALMAK

1. A jog fogalmának lényege

A jog elsődleges funkciója a *szabályozás*. A jogi szabályozás állami szabályozás, amely az állam kialakulásával jön létre és az állammal együtt fejlődik. A jogi szabályozást az állam alkotja, vagy a társadalomban kialakult szabályok érvényesítéséhez állami kényszer alkalmazását lehetővé téve, elismeri azt. A szabályozó funkció célja a társadalmi együttélés tartós és kiszámítható szabályozása, rendezése, irányítása. A jogalkotó az elérni kívánt cél megvalósítására *államilag elismert, védelemben részesített és kikényszeríthető magatartási szabályokat* állít fel, amelyek az állami akaratot tükrözik, és amelyek jogszabályban kerülnek kifejezésre.

A jogszabály – azaz a *tárgyi jog* – által a jogalany számára biztosított védettségi helyzetet pozitív jognak is nevezzük. Pl. a személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, azok megsértésétől mindenki köteles tartózkodni. Abban az esetben, amikor a jogszabály a jogosult részére jogszabály által elismert és védelemben részesített cselekvési lehetőséget, döntési szabadságot biztosít *alanyi jogról* beszélünk. Pl. a tulajdonos jogosult a tulajdonát képező dolgot birtokolni, használni. A jogszabály ugyanakkor lehetővé teszi, hogy a tulajdonos saját döntésétől függően a dolga birtoklását és használatát másnak átengedje pl. bérbeadás útján.

2. A jogforrások

A jog forrása az, ahonnan, illetve amiből a jog szabályozási tartalma ered, létrejön. A jogforrások tehát a *jog kútfői*. Megkülönböztetjük egymástól a belső vagy külső jogforrást, illetve a jogalkotási úton vagy a jogalkalmazás eredményeként kialakult jogforrásokat.

A *belső jogforrás* fogalma azt jelöli meg, hogy az adott szabályozás, melyik jogalkotó szervtől ered. Pl. az Országgyűlés alkotta meg az adott szabályokat, vagy pedig az önkormányzat volt a jogalkotó. A *külső jogforrás* fogalma pedig azt határozza meg, milyen az adott szabályozás megjelenési formája pl. törvény, vagy rendelet.

A jogalkotó hatáskörrel felruházott szervek által kibocsátott szabályozást *írott jog*nak nevezik, amely szabályozás *jogszabály*okban, illetve *az állami irányítás egyéb jogi eszközeiben* jelenik meg. Jogszabálynak minősül: a törvény és a rendelet, az állami irányítás egyéb jogi eszközei körébe tartozik: a határozat, az utasítás, a jegybanki rendelkezés, a statisztikai közlemény és a jogi iránymutatás. A jogszabályok a társadalmi viszonyok rendezésére fogalmazznak meg szabályokat, míg az állami irányítás egyéb jogi eszközei az alárendelt szervek irányítására tartalmazznak kötelező rendelkezéseket, vagy a jogszabály végrehajtására ajánlásokat fogalmazznak meg, illetve állásfoglalást tesznek közzé.

A jogalkalmazói szervek – a bíróság vagy a közigazgatási szervek – gyakorlatában kialakult szabályokat *íratlan jog*nak nevezzük. Az íratlan joghoz tartozó jogforrások: *a bíró alkotta jog* és a *szokásjog*. A bíró alkotta jog kialakulásában a Legfelsőbb Bíróságnak meghatározó szerepe van, mert a bírósági jogalkalmazás egységének biztosítása és a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében a Legfelsőbb Bíróság kötelező erővel bíró jogegységi határozatot hoz, valamint elvi irányítást gyakorol az összes bíróságok bírói működése és ítélkezése felett. A szokásjog a szokásból fejlődik ki. A szokás olyan magatartási szabály, amelyet a társadalom adott közössége a mindennapi életben általánosan követ és azt magára nézve kötelező erővel elfogadja. Amennyiben az állam ezt a magatartási szabályt jelentősnek ítéli meg, akkor biztosítja ennek a magatartási szabálynak a kikényszeríthetőségét. Így „nemesedik” a szokás a szokásjog rangjára. A szokásjog esetében tehát az állami kényszer alkalmazásának lehetősége is fennáll az adott – gyakorlati életben kiforrott – szabály érvényesítésére.

Az egyes jogforrások közötti viszonyrendszert *jogforrási hierarchiának* nevezzük, amely szabály értelmében az alacsonyabb szintű jogforrás nem lehet ellentétes a magasabb szintű jogforrással.

A jogalkotó szervek a következő jogszabályokat alkotják:

1. az Országgyűlés törvényt,
2. a Kormány rendeletet,
3. a miniszterelnök és Kormány tagjai rendeletet,
4. az önkormányzat rendeletet.

A fenti rangsornak megfelelően a jogforrási hierarchia szabály értelmében pl. a Kormány rendelete nem lehet ellentétes tartalmú az Országgyűlés által alkotott törvénnyel, vagy az önkormányzati rendelet nem tilthat meg olyan magatartást, amely magatartást tanúsítását a Kormány rendeletében kötelezővé tesz.

3. A jogszabály szerkezete

A jogszabály három szerkezeti elemre tagolható: *hipotézis (azaz tényállás), diszpozíció (azaz rendelkezés) és a jogkövetkezmény.*

A hipotézis azokat a körülményeket írja le, határozza meg, amelyek fennállása, vagy fenn nem állása esetén a jogalkotó által meghatározott magatartási szabályt tanúsítani kell, vagy éppen tilos a jogalkotó által nevesített magatartás tanúsítása. A tényállás tehát olyan tényeket nevesít, amelyekhez joghatás fűződik. A rendelkezés lehet kógens, azaz feltétlen érvényesülést követelő, illetve eltérést nem, vagy csak kivételes esetben és jogszabályi felhatalmazásra engedő pl. az adójog szabályai alapvetően szigorú kógens szabályok, illetve a rendelkezés lehet diszpozitív, azaz megengedő, eltérést engedő pl. általában a szerződésekre vonatkozó polgári jogi szabályok.

Ha a jogalany a tényállásban körülírt feltételek megvalósulása esetén követi vagy nem követi, teljesíti vagy nem teljesíti a rendelkezés értelmében követendő, előírt magatartást, – parancsot, vagy tilalmat – akkor állnak be ennek következményei. Amennyiben a jogalany követi, teljesíti, tanúsítja a megkívánt magatartást számíthat az állam által nyújtott jogvédelemre is. A jogkövetkezmény lehet pozitív, azaz előny, jutalom, kitüntetés vagy negatív, azaz hátrány, büntetés, kártérítés.

4. A jogszabály érvényessége és hatályossága

A jogszabály érvényességének fogalma eltérő jelentéstartalmat hordoz, mint a hatályosság fogalma.

4.1. A jogszabály érvényessége

A jogszabály akkor érvényes, ha a jogalkotásra jogosult szerv, a jogalkotás folyamatára irányadó eljárási rend szerint megalkotta és kihirdette azt.

A fenti 2. pont alatt ismertetésre került, melyek a jogalkotó szervek és azok milyen jogszabály megalkotására jogosultak. A jogszabályt a Magyar Köztársaság hivatalos lapjában, a Magyar Közlönyben kell kihirdetni, amit a Miniszterelnöki Hivatal szerkeszt. Hivatalos Lapnak minősül a Határozatok Tára is, amit ugyancsak a Miniszterelnöki Hivatal szerkeszt, és amelyben a Kormánynak azokat a határozatait közli, amelyeknek a Határozatok Tárában való közzétételét a Kormány elrendelte. Az önkormányzat rendeletét az önkormányzat hivatalos lapjában, illetőleg a helyben szokásos módon kell kihirdetni, amit az önkormányzat szervezeti és működési szabályzata állapít meg.

4.2. A jogszabály hatálya

A hatály(osság) fogalma azt jelenti, hogy az adott jogszabály alkalmazandó. A „kikre, hol, mettől-meddig, milyen ügyben” alkalmazandó kérdéseket az ún. személyi, területi, időbeli és a tárgyi hatály szabályai válaszolják meg.

A személyi hatály a jogalanyok azon körét jelöli ki, akik részére a jogszabály jogokat, illetve kötelezettségeket állapít meg. A jogszabály hatálya kiterjed az ország területén a magánszemélyekre és a jogi személyekre, valamint a külföldön tartózkodó magyar állampolgárokra. A területi hatály meghatározza azt a földrajzilag körülhatárolható területet, ahol a jogszabály alkalmazandó. A jogszabály területi hatálya a Magyar Köztársaság területére terjed ki, az önkormányzat rendeletének hatálya pedig az önkormányzat illetékességi területére terjed ki. Az időbeli hatály kijelöli azt az időszakot, amely időszak alatt fennálló viszonyokra alkalmazandó a jogszabály. A jogszabályban meg kell határozni a hatálybalépésének napját. A jogszabály egyes rendelkezéseinek hatálybalépésére különböző időpontokat is meg lehet állapítani. A jogszabály a kihirdetését megelőző időre – azaz visszaható hatállyal – nem állapíthat meg kötelezettséget, és nem nyilváníthat valamely magatartást jogellenessé. A visszaható hatály csakis kivételesen indokolt esetben mondható ki, olyan esetben tehát, amikor a hatályba léptetendő jogszabály enyhébb kötelezettségeket állapít meg, illetve kedvezőbb jogokat mond ki. A jogszabály hatálybalépésének időpontját úgy kell meghatározni, hogy kellő idő maradjon a jogszabály alkalmazására való felkészülésre. A jogszabályt és végrehaj-

tási jogszabályát egy időben kell hatályba léptetni. A jogszabály akkor veszti hatályát, ha más jogszabály hatályon kívül helyezi, vagy ha a jogszabályban meghatározott határidő lejárt. *A tárgyi hatály* kijelöli azokat a jog által védeni kívánt tárgyköröket, amelyek az adott jogszabály szabályozása alá von. Így pl. a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a Ptk.) szabályozza a személyek vagyoni és egyes személyi viszonyait.

5. A jogrendszer tagozódása

A jogrendszer az adott állam jogszabályainak összességéből épül fel. A jogrendszer *jogág-csoportokra* bontható: közjogi, magánjogi, és nemzetközi jogág-csoportokat különböztetünk meg egymástól. A jogág-csoportokon belül helyezkednek el az *egyes jogágak*.

A közjogi jogág-csoporton belül elhelyezkedő jogágak:

- alkotmányjog: amely többek között szabályozza az állam és az egyén viszonyát, az állami szervezetrendszer felépítését, az alapvető jogokat és kötelezettségeket.
- közigazgatási jog: amely szabályozza az államigazgatási szervek működését.
- pénzügyi jog: amely többek között szabályozza a pénzügyi rendszer szervezetét és működését, a pénzügyi viszonyokat, a pénzforgalmat és hitelviszonyokat, a pénzügyi ellenőrzést.
- büntetőjog: amely többek között nevesíti a bűncselekménynek minősülő magatartásokat, és megszabja a büntetések nemét és mértékét.
- büntető eljárásjog: amely a büntetőjog szabályainak alkalmazására megszabja az eljárási rendet.

A magánjogi jogág-csoporton belül helyezkednek el:

- polgári jog: amely szabályozza a személyek vagyoni és egyes személyi viszonyait.
- polgári eljárásjog: amely szabályozza a polgári jog szabályainak alkalmazása esetén követendő eljárási rendet.

- családi jog: amely szabályozza a házasság, rokonság és gyámság intézményeit, és az ezekkel kapcsolatos személyi és vagyoni viszonyokat.
- munkajog: amely szabályozza a munkaviszonyt, lefekteti a munkavégzés szabályait, rendelkezik a munkaügyi igazgatásról és ellenőrzésről.

A nemzetközi jogág-csoporton belül helyezkedik el:

- a nemzetközi közjog: amely szabályozza az államok közötti kapcsolattartást.
- a nemzetközi magánjog: amely olyan ún. kollíziós – ellentmondást feloldó – normákat, szabályokat tartalmaz, amelyek akkor alkalmazandóak, ha a jogalanyok között létrejött jogviszonyban külföldi elem van (pl. magyar állampolgárnak külföldi a házastársa, vagy a magyar állampolgár által megvásárolni kívánt ingatlan külföldön van, vagy a magyar állampolgár munkahelye külföldön van) és az adott jogviszony szabályozására az egyes, érintett államok belső jogszabályai egymástól eltérnek. Ennek az eltérésnek a feloldására adnak követendő és irányadó szabályokat a nemzetközi magánjog szabályai.

6. A jogviszony

A jog által szabályozott társadalmi viszonyt nevezzük jogviszonynak. A jogviszonynak három szerkezeti eleme van: a jogviszony alánya, tárgya és tartalma.

6.1. A jogviszony alanyai

A jogviszony alanyai a jogalanyok. A jogalanyiség fogalma gyűjtőfogalom, felöleli mindazokat, akik a jogszerzés illetve a kötelezettségvállalás képességével rendelkeznek. Ebből következően jogalanyok a jogképes – a jogképességről részletesebben lásd **III/A. modul 1.1.** pontot – személyek. Így:

- az ember,
- az állam,
- a jogi személy,
- a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek.

6.2. A jogviszony tárgya

A jogviszony tárgya az, amire a jogviszony tartalmát kitevő jogok, illetve kötelezettségek irányulnak. A jogviszony közvetlen tárgya: az emberi magatartások, amelyek lehetnek pozitívak pl. tevékenység kifejtése vagy eredmény létrehozása, de lehetnek negatívak, mint pl. valamitől való tartózkodás, valaminek a túrésére irányuló magatartás. A gazdasági forgalomban a jogviszony közvetett tárgya: a dolog. A dolog kifejezés jogi szakszó, minden birtokba vehető testi tárgy dolognak minősül.

A dolog többféle szempont szerint csoportosítható. A forgalomképesség alapján megkülönböztetjük a *forgalomképes, korlátozottan forgalomképes és forgalomképtelen dolgot*. A forgalomképes dolog megkötés nélkül részt vehet a gazdasági forgalomban. A korlátozottan forgalomképes dolog forgalmazásához már meghatározott engedélyek, felhatalmazások szükségesek, mint pl. a lőfegyver esetében. A forgalomképtelen dolog egyáltalán nem vehet részt az áruviszonyokban, mint pl. a közterek, közutak, természetvédelmi terület, azaz az állam kizárólagos tulajdonát képező tárgyak forgalomképtelenek. Megkülönböztetjük az *ingó és ingatlan* dolgokat. Ingatlan a föld és mindaz, ami azzal szilárd összeköttetésben van, mint pl. a telken álló ház. Minden, ami nem ingatlan, az ingónak minősül. Beszélhetünk *elhasználható és elhasználatlan* dologról. Elhasználható a dolog, ha annak felhasználása egyszeri alkalommal történhet. Elhasználatlan, ha huzamosabb ideig tartó használatot tűri. Megkülönböztetjük a *helyettesíthető és helyettesíthetetlen* dolgokat. Ha a dolog a kereskedelmi forgalomban szám, mérték, vagy súly alapján vesz részt, mint pl. 1 liter bor, akkor az helyettesíthető, ha azonban egyedileg meghatározott pl. egy szobor, vagy festmény, akkor nem helyettesíthető. Beszélhetünk *osztható és oszthatatlan* dologról. Osztható a dolog, ha az állaga sérelme nélkül felbontható, feldarabolható, részekre tagolható. Ellenkező esetben a dolog oszthatatlan.

6.3. A jogviszony tartalma

A jogviszony tartalmát jogok és kötelezettségek adják. Pl. a tulajdoni jogviszony alapján a tulajdonos jogosult a birtoklásra, a használatra, a hasznok szedésére, és a dologgal való rendelkezésre, ugyanakkor pl. köteles a dologgal járó közterhek viselésére és az állagfenntartásra.

7. A jogalkalmazás

A jogszabály általános magatartási szabályt fogalmaz meg, a szabályozott életviszony tipikus, jellemző elemeit rendezi, ezért lényegében leegyszerűsíti a valóságot. A konkrét eset azonban mindig egyedi vonásokat is hordoz, míg a jogszabály általános tartalommal szabályoz. Ezért a jogalkalmazás feladata, hogy úgymond egyediesítse a konkrét esetre alkalmazandó általános tartalmat hordozó jogszabályt.

A jogszabály érvényesülésének automatikus módja a jogkövetés. A jogszabályok előírásainak megfelelő jogkövetés lehet spontán vagy tudatos. Pl. spontán jogkövetés valósul meg, ha a vonatjegyet megvásárolom, azaz ellenértéket fizetek a szolgáltatásért. Ebben az esetben esetleg az állampolgár nem is tudja, hogy közte és a szolgáltató között szerződés, kötetmi jogviszony jött létre. A tudatos jogkövetés vagy azért valósul meg, mert azonosul a jogkövető a szabályozási tartalommal, tehát azzal egyetért, vagy pedig azért, mert tart a jogsértés esetére kilátásba helyezett szankciótól.

A jogalkalmazás a jogszabály érvényesülésének azon módja, amikor állami szervek, jogszabály által szabályozott eljárási rendben, jogalanyok között meghatározott jogviszonyt létesítenek, módosítanak, vagy szüntetnek meg. A jogalkalmazás megvalósulhat a bíróságok és az államigazgatási szervek által. *A jogalkalmazás egy folyamat, amelynek három fő szakasza különíthető el: a tényállás megállapítása, a jogszabály értelmezése és döntés meghozatala.*

A tényállás megállapításához bizonyításra van szükség. A bizonyítás során a jogvita eldöntése szempontjából jelentős tények fennállását, vagy fenn nem állását kell igazolni. A bizonyításnak különféle eszközei vannak, így pl. tanú, szakértő, szemle, okirat stb. Az eljáró jogalkalmazó

szerv a tényállást a bizonyítékok szabad mérlegelése útján állapítja meg. Amikor maga a törvény rendelkezik úgy, hogy egy, a bizonyítandó tényállás körén kívül eső tény bizonyítása esetén az adott releváns tényt az ellenkező bizonyításig valónak kell elfogadnia a bíróságnak, akkor törvényes vélelemről beszélünk. Pl. a családjogi törvény úgy rendelkezik, hogy a gyermek apjának kell tekinteni azt a személyt, akivel az anya a fogantatási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak legalább egy része alatt házassági kötelekében állott. Ebben az esetben tehát a bizonyítandó tényállás körén kívül eső tény bizonyítása, azaz a házassági kötelék fennállásának a bizonyítása esetén valónak kell elfogadnia a bíróságnak azt, hogy a férj a gyermek apja. Ezt a vélelmet azonban a férj megdöntheti polgári perben oly módon, hogy orvosszakértői bizonyítás eredményeként bebizonyítja, hogy a gyermek nem tőle származik.

Abban az esetben ha vitás, vagy nem egyértelmű, hogy az adott jogszabály a konkrét esetben alkalmazható-e, fel kell tárni a jogszabály valódi tartalmát, értelmét. A jogszabály értelmezéséről többféle szempont alapján értekezhetünk.

Alanya szerint, abból a szempontból, hogy ki végzi az értelmezést megkülönböztetjük a

- a) jogalkotói: amikor a jogszabály tényleges értelmét – azt pl., hogy az egyes fogalmak tartalmukban mit jelentenek – maga a jogszabály, vagy egy másik jogszabály – amit értelmező jogszabálynak is nevezünk – állapítja meg. Ez azokra bír kötelező erővel, akikre maga az értelmezett jogszabály is kötelező.
- b) jogalkalmazói: amikor az eljáró bíró, vagy az államigazgatási szerv a konkrét jogvita eldöntése során az alkalmazott jogszabály értelmét feltárja, illetve kifejti. Ez csakis a konkrét esetben, az abban szereplő felekre bír kötelező erővel.
- c) jogtudományi: amikor a jogtudósok fejtik ki az adott jogszabály értelmét. Ez nem bír kötelező erővel, azonban mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára megfelelő irányítúként szolgál.

Az értelmezés módszere szerint

- a) nyelvtani: amikor a magyar nyelv nyelvtani szabályai szerint, a szavak általánosan elfogadott jelentéstartalmát figyelembe véve történik a szövegértelmezés, figyelemmel az ún. terminus technikusokra, az egyes szakkifejezésekre is.
- b) logikai: amikor a formális logika szabályait követve tárják fel a jogszabály értelmét. Pl. a szerződés semmisségének a megállapítását kéri elsődlegesen arra hivatkozással, hogy az a jó erkölcsbe ütközi, másodlagosan arra hivatkozással, hogy az uszorás szerződés. Amennyiben a bíróság megállapítja, hogy a vitatott szerződés jó erkölcsbe ütköző, akkor felesleges arról dönteni, hogy uszorás szerződésnek is minősül, hiszen az uszorás szerződés is jó erkölcsbe ütköző, és így a több magába foglalja a kevesebbet, a többről következtet a kevesebbre az eljáró bíró.
- c) rendszertani: amikor az értelem feltárása során vizsgáljuk az adott jogszabály jogrendszeren belüli elhelyezkedését, más jogágakkal való kapcsolatát és ebből vonunk le következtetéseket.
- d) történeti: amikor azt tárjuk fel, mi volt a jogalkotó eredeti szándéka, a jogalkotás idején érvényesült akarata az adott jogszabály megalkotásával.

A jogalkalmazás befejező szakasza a döntés, a határozat meghozatala. A határozat rendelkező része tartalmazza a konkrét döntést, valamint a határozat ellen igénybe vehető további jogorvoslati lehetőségeke. A határozat indokolási része pedig hivatkozik azokra a bizonyítás során feltárt tényekre, valamint az alkalmazott jogszabályokra, amelyeken a rendelkező részben foglalt döntés alapul.

II. ALKOTMÁNYJOGI ALAPOK

Az Alkotmányjogi alapok címet viselő modul alatt a magyar államszervezetről lesz szó. A Magyar Köztársaság parlamentáris köztársaság, amelyben az állami szervezetrendszer középpontja az országgyűlés, amely a törvényhozói hatalom letéteményese. A köztársasági elnök szerepe elsősorban az, hogy a parlament és a kormány között egyensúlyozzon. A kormány a végrehajtó hatalom valódi birtokosa. A Magyar Köztársaság demokratikus és alkotmányos jogállam. Az alkotmányos jogállamban a joguralma érvényesül, amely alapján az állami szervek csak azt tehetik meg, amit a jogszabályok kifejezetten megengednek számukra, az államhatalom gyakorlása csakis az alkotmány és a törvények alapján történhet, azaz a közhatalom nem korlátlan, hanem alkotmányosan kötött. A jogállamban a polgároknak mindent szabad, kivéve azt, amit a jog – megfelelő eljárás keretében – kifejezetten megtilt. Az alkotmányos jogállam lényege és célja az emberi méltóság, szabadság, igazságosság és jogbiztonság megvalósítása.

1. Az országgyűlés

Az országgyűlés a Magyar Köztársaság *legfőbb állambatalmi és népképviseleti szerveként* az állami szervezetrendszerben központi szerepet tölt be.

1.1. Az országgyűlés hatásköre

Az országgyűlés Alkotmányban foglalt hatásköre az alábbi főbb területekre terjed ki:

- a kormányzás irányvonalának és
- a kormányzás szervezetének meghatározására,
- törvényhozásra.

Az országgyűlés *kormányzás irányvonalának meghatározása* körébe tartozó feladatai közé tartozik pl.:

- a kormány programjának elfogadása, amelyről az országgyűlés a miniszterelnök megválasztásával egyidejűleg dönt,
- meghatározza az ország társadalmi-gazdasági tervét,

- megállapítja az államháztartás mérlegét, jóváhagyja az állami költségvetést és annak végrehajtását,
- megköti a Magyar Köztársaság külkapcsolatai szempontjából kiemelkedő fontosságú nemzetközi szerződéseket,
- dönt a hadiállapot kinyilvánításáról és a békekötés kérdéséről, hadiállapot vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre,
- az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: szükséghelyzet) szükségállapotot hirdet ki,
- az Alkotmányban meghatározott esetek kivételével dönt a fegyveres erők országon belüli vagy külföldi alkalmazásáról, külföldi fegyveres erők magyarországi, vagy az ország területéről kiinduló alkalmazásáról, a fegyveres erők békefenntartásban való részvételéről, külföldi hadművelési területen végzett humanitárius tevékenységéről, valamint a fegyveres erők külföldi, illetve a külföldi fegyveres erők magyarországi állomásozásáról,
- közkegyelmet gyakorol.

A kormányzás szervezetének meghatározása körébe tartozó feladatok közül kiemeljük azt a választási funkciót, amely gyakorlása során az országgyűlés megválasztja:

- a köztársasági elnököt,
- a miniszterelnököt,
- az Alkotmánybíróság tagjait,
- az állampolgári, illetve a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosait,
- az Állami Számvevőszék elnökét és alelnökeit,
- a Legfelsőbb Bíróság elnökét,
- a Legfőbb Ügyészt.

Az országgyűlés szervezeti jellegű döntései közé tartozik, amikor az országgyűlés a kormánynak – az Alkotmánybíróság véleményének kikérése után előterjesztett – javaslatára feloszlatja azt a helyi képviselőtestületet, amelynek működése az Alkotmánnyal ellentétes, valamint dönt a megyék területéről, nevről, székhelyéről, a megyei jogú várossá nyilvánításról és a fővárosi kerületek kialakításáról.

Az országgyűlés a törvényhozói hatalmi ág. *A törvényhozásra vonatkozó hatásköre* keretében megalkotja a Magyar Köztársaság Alkotmányát (a törvények törvényét) és törvényeket alkot. A törvényhozás joga tehát az Országgyűlést illeti meg. Törvényt a köztársasági elnök, a Kormány, minden országgyűlési bizottság és bármely országgyűlési képviselő kezdeményezhet. Az Országgyűlés által elfogadott törvényt az Országgyűlés elnöke aláírja, majd megküldi a köztársasági elnöknek. A törvény kihirdetéséről, annak kézhezvételétől számított tizenöt napon – az Országgyűlés elnökének sürgősségi kérelmére öt napon – belül a köztársasági elnök gondoskodik, a kihirdetésre megküldött törvényt aláírja és a törvényt a hivatalos lapban ki kell hirdetni.

1.2. Az országgyűlés szervezete és működése

Az országgyűlés a választópolgárok által, négy évre megválasztott képviselők összessége, azaz *plenáris ülés*. Az országgyűlés szervei: a pártfrakciók, a bizottságok, az országgyűlés tisztségviselői, a hivatali szervek.

A Hárszabályok értelmében az országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok képviselői, valamint a pártokhoz nem tartozó képviselők tevékenységük összehangolására *állandó képviselő-csoportot* (= *frakciót*) hozhatnak létre.

A bizottságok az országgyűlés véleményező, javaslattevő és ellenőrző szervei. Az Országgyűlés állandó bizottságokat alakít tagjaiból, és bármely kérdés megvizsgálására bizottságot küldhet ki. Az országgyűlési bizottságok által kért adatokat mindenki köteles a rendelkezésükre bocsátani, illetőleg köteles előttük nyilatkozatot tenni. A Hárszabályok a bizottságok két típusát ismerik: az állandó és ideiglenes bizottságokat.

Az országgyűlés tisztségviselői: az országgyűlés elnöke, alelnökei és a jegyzői, akiket az országgyűlés saját tagjainak sorából, az alakuló ülésen választ meg.

Az Országgyűlés *évenként két rendes ülésszakot tart: minden év február elsejétől június tizenötödikéig, illetve szeptember elsejétől december tizenötödikéig.* Az Országgyűlés alakuló ülését – a választást követő egy hónapon belüli időpontra – a köztársasági elnök hívja össze, egyébként az Országgyűlés ülésszakának és ezen belül az egyes üléseknek az összehívásáról az Országgyűlés elnöke gondoskodik. A köztársasági elnök, a Kormány, vagy a képviselők együtödének írásbeli kérelmére az Országgyűlést rendkívüli ülésszakra vagy rendkívüli ülésre össze kell hívni. A kérelemben az összehívás indokát, továbbá a javasolt időpontot és napirendet meg kell jelölni. Az Országgyűlés ülései nyilvánosak. A köztársasági elnök, a Kormány, továbbá bármely képviselő kérelmére az Országgyűlés a képviselők kétharmadának a szavazatával zárt ülés tartását is elhatározhatja. Az Országgyűlés akkor határozatképes, ha a képviselőknek több mint a fele jelen van. Az Országgyűlés a határozatait a jelenlévő képviselők több mint a felének szavazatával hozza. Az Alkotmány megváltoztatásához, valamint az Alkotmányban meghatározott egyes döntések meghozatalához az országgyűlési képviselők kétharmadának a szavazata szükséges. Az Országgyűlés a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott Házsabályban állapítja meg működésének szabályait és tárgyalási rendjét.

1.3. Az országgyűlési képviselők választása

A magyar választási rendszer arányosságra törekvő, *vegyes választási rendszer*, amely alapján 4 évre szólóan, háromféle módon szerezhető mandátum (megbízás): 1. egyéni választókerületben, 2. területi listáról, 3. országos listáról. *Az országgyűlési képviselők száma 386, 176-ot egyéni kerületben, 152-t területi listáról választanak meg, az országos listáról pedig 58 mandátum kerül kiosztásra.*

Az egyéni választókerületekben az országgyűlési képviselőjelöltséghez legalább 750 választópolgár aláírásával hitelesített ajánlás (kopogtatócédula) szükséges. A választás egyéni kerületben érvényes, ha a választásra jogosultak több mint fele elment szavazni, illetve eredményes, ha valamelyik jelölt a szavazatok több mint felét megszerezte. Érvénytelen és/vagy eredménytelen első forduló esetében második fordulót ren-

deznek, amely ha a választópolgárok több, mint 25%-a elment szavazni, akkor érvényes lesz, és a legtöbb szavazatot megszerző jelölt válik képviselővé. A pártok által állított megyei, illetve fővárosi listán szereplő jelöltek személyéről és azok listán való sorrendjéről a listát állító párt dönt. A területi listáról a leadott szavazatok arányában juttatja a választópolgár szavazatával mandátumhoz a jelölteket. A pártok országos listáin az egyéni választókerületekben, illetve a területi listákon megmaradó töredékszavazatok nagysága alapján szerezhető mandátum (az országos listára nem szavazunk).

A demokratikus választás alapelvei: 1. általánosság, 2. egyenlőség, 3. közvetlenség, 4. titkosság. Az általánosság alapelve értelmében minden nagykorú magyar állampolgár választójoggal rendelkezik. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény értelmében a 18. életévét betöltött állampolgárok közül nincs választójoga annak, aki(-t): gondnokság alá helyezett elmebeteg, a bíróság bűncselekmény elkövetése miatt elítélt és börtönbüntetésüket töltik, a bíróság mellékbüntetésként meghatározott időre a közügyek gyakorlásától eltöltött, a bíróság kényszergyógykezeltre ítélt. Az egyenlőség alapelve alapján minden választójoggal rendelkező állampolgár egy szavazatot ad le az egyéni választókerület jelöltjeire, egy szavazatot pedig a pártok területi listáira. A közvetlenség alapelve alapján a választópolgár közvetlenül a jelöltre szavaz. A titkosság alapvének érvényesüléséhez a vonatkozó törvény általánosan ismert garanciákat ad.

Az országgyűlési képviselők tevékenységüket a köz érdekében végzik. Az országgyűlési képviselőt *mentelmi jog* illeti meg. A mentelmi jog kétirányú védettséget jelent a képviselő számára. *Egyfelől felelőtlenséget biztosít* a képviselőnek abban az értelemben, hogy az országgyűlésben végzett tevékenysége miatt pl. leadott szavazata miatt, vagy elmondott beszédei miatt felelősségre nem vonható a rágalmozás és becsületsértés eseteinek kivételével. *Másfelől a mentelmi jog sérthetlenséget is biztosít* a képviselő számára abban az értelemben, hogy az országgyűlés hozzájárulása nélkül a képviselővel szemben büntetőeljárást, szabálysértési eljárást nem lehet lefolytatni, illetve letartóztatni sem lehet, kivéve a tettenérés esetét.

A hatalmi ágak elválasztásának elve alapján a képviselő meghatározott állami vezetői tisztségeket nem tölthet be. Ezek a szabályok *az összeférhetetlenség szabályai*. Az összeférhetetlenség Alkotmányban rögzített szabályai alapján *a képviselő nem lehet köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság tagja, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, az Állami Számvevőszék elnöke, elnökhelyettese és számvevője, bíró, ügyész, államigazgatási szerv dolgozója – a kormány tagja és a politikai államtitkár kivételével –, továbbá a fegyveres erők, a rendőrség és a rendészeti szervek hivatásos állományú tagja.*

A képviselők a kormányzat felett parlamenti ellenőrzést gyakorolnak, amely során élhetnek az interpelláció és a kérdés eszközeivel. *Az interpellációt a képviselők a kormányhoz, annak bármely tagjához és a legfőbb ügyészhez intézhetnek a tevékenységük alá tartozó bármely ügyben. Az interpelláló képviselőnek a plénum előtt választ kell adni, a képviselő pedig visszontválaszra jogosult, végül az országgyűlés határozatban dönt arról, hogy az interpellált állami vezető választát elfogadja-e.* Amennyiben az országgyűlés nem fogadja el az interpellációra adott választ, úgy a felvetett kérdést ki kell adni további megvizsgálás céljából az országgyűlés illetékes bizottságának. A bizottság jelentésének elkészültét követően pedig az országgyűlés újra napirendre tűzi az ügyet. *A képviselő a kormányhoz, annak bármely tagjához, a legfőbb ügyészhez, az országgyűlési biztosokhoz, az Állami Számvevőszék és a Magyar Nemzeti Bank elnökehez feladatkörükbe tartozó bármely ügyben kérdést intézhetnek.*

2. A kormány

A kormánya végrehajtó hatalom letéteményeseként, az országgyűlés bizalmából és annak felelősen gyakorolja operatív, irányítási tevékenységét.

2.1. A kormány tagjai

A kormány miniszterelnökből és miniszterekből áll. A miniszterelnököt az általa kijelölt miniszter helyettesíti.

A miniszterelnököt a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés tagjai többségének szavazatával választja. A miniszterelnök megválasztásáról, továbbá a Kormány programjának elfogadásáról az Országgyűlés egyszerre határoz. A minisztereket a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel. *A Kormány a miniszterek kineve-*

zésével alakul meg. A Kormány tagjai a Kormány megalakulása után az Országgyűlés előtt esküt tesznek.

A miniszterelnök, mint a kormány feje vezeti a Kormány üléseit, gondoskodik a Kormány rendeleteinek és határozatainak végrehajtásáról. A miniszterelnök feladatai ellátása körében rendeletet adhat ki, azonban ezek a törvénnyel vagy a Kormány rendeletével és határozatával nem lehetnek ellentétesek.

A miniszterek a jogszabályok rendelkezéseinek és a Kormány határozatainak megfelelően vezetik az államigazgatásnak feladatkörükbe tartozó ágait, és irányítják az alájuk rendelt szerveket. A tárca nélküli miniszterek ellátják a Kormány által meghatározott feladataikat. A miniszterek feladatuk ellátása körében rendeleteket adhatnak ki. Ezek azonban törvénnyel vagy a Kormány rendeletével és határozatával nem lehetnek ellentétesek.

A Kormány tagjai a Kormánynak és az Országgyűlésnek felelősek, tevékenységükről kötelesek a Kormánynak és az Országgyűlésnek beszámolni.

A miniszterek munkáját az államtitkárok segítik, akik azonban nem tagjai a kormánynak. A minisztériumon belül: politikai, közigazgatási és helyettes államtitkári beosztás lehetséges. A politikai államtitkári beosztás politikai jellegű, ebből következően a politikai államtitkár megbízatása a kormány megbízatásáig tart. *A politikai államtitkár* elsődleges feladata, hogy a miniszter parlamenti képviselőtét elősegítse, a miniszter távolléte esetén pedig tanácskozási joggal vesz részt a kormány ülésein. *A közigazgatási államtitkár* államigazgatási szakember, akit az illetékes miniszter által, a miniszterelnök útján tett javaslat alapján a köztársasági elnök nevez ki határozatlan időre. A közigazgatási államtitkár a minisztérium hivatali apparátusának vezetője.

2.2. A kormány feladatköre és működése

Az Alkotmány által, a kormány hatáskörébe utalt feladatok közül a legfontosabbak az alábbiak:

- biztosítja a törvények végrehajtását,
- irányítja a minisztériumok és a közvetlenül alárendelt egyéb szervek munkáját, összehangolja tevékenységüket,

- a belügyminiszter közreműködésével biztosítja a helyi önkormányzatok törvényességi ellenőrzését,
- meghatározza a szociális és egészségügyi ellátás állami rendszerét, és gondoskodik az ellátás anyagi fedezetéről,
- irányítja a fegyveres erők, a rendőrség és a rendészeti szervek működését,
- közreműködik a külpolitika meghatározásában, a Magyar Köztársaság Kormánya nevében nemzetközi szerződéseket köt,
- képviseli a Magyar Köztársaságot az Európai Unió kormányzati részvétellel működő intézményeiben.

A Kormány a maga feladatkörében rendeleteket bocsát ki, és határozatokat hoz. Ezeket a miniszterelnök írja alá. A Kormány rendelete és határozata törvénnyel nem lehet ellentétes. *Működéséért a Kormány az Országgyűlésnek felelős. Munkájáról az Országgyűlésnek rendszeresen köteles beszámolni.*

Az országgyűlés és a kormány viszonyában, a kormány stabil működése szempontjából fontos az, hogy élvezze az országgyűlés bizalmát. Ha a bizalom meginog, akkor az alábbi eljárások során kifejezésre lehet juttatni a politikai bizalom meglétét, vagy hiányát. 1. *A képviselők legalább egyötöde a miniszterelnökkel szemben írásban – a miniszterelnöki tisztségre jelölt személy megjelölésével egyidejűleg – bizalmatlansági indítványt nyújthat be.* A miniszterelnökkel szemben benyújtott bizalmatlansági indítványt a Kormánnyal szemben benyújtott bizalmatlansági indítványnak kell tekinteni. Ha az indítvány alapján az országgyűlési képviselők többsége bizalmatlanságát fejezi ki, az új miniszterelnöknek jelölt személyt megválasztottnak kell tekinteni. Ezt az eljárást nevezzük konstruktív bizalmatlansági indítványnak, mert nem elég kifejezésre juttatni a bizalmatlanságot, hanem egyidejűleg – építő módon – az új miniszterelnök személyét is meg kell jelölni. 2. A Kormány – a miniszterelnök útján – bizalmi szavazást javasolhat. A Kormány – a miniszterelnök útján – azt is javasolhatja, hogy az általa benyújtott előterjesztés feletti szavazás egyben bizalmi szavazás legyen. Ha az Országgyűlés a fenti esetekben nem szavaz bizalmat a Kormánynak, a Kormány köteles lemondani.

3. A köztársasági elnök

Az Alkotmány III. fejezete szabályozza a köztársasági elnök intézményét. Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és öröködik az államszervezet demokratikus működése felett. A köztársasági elnök a fegyveres erők főparancsnoka.

3.1. A köztársasági elnök választása

A köztársasági elnököt az *Országgyűlés öt évre* választja. Köztársasági elnökké megválasztható minden választójoggal rendelkező magyar állampolgár, aki a választás napjáig a harmincötödik életévét betöltötte. A köztársasági elnököt e tisztségre legfeljebb egy alkalommal lehet újraválasztani.

A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez az Országgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. Az Országgyűlés minden tagja csak egy jelöltet ajánlhat.

Az Országgyűlés a köztársasági elnököt titkos szavazással választja. A szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a képviselők kétharmadának szavazatát elnyeri. Ha az első szavazás alkalmával ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, akkor új ajánlás alapján újból szavazást kell tartani. A második szavazás alapján való megválasztáshoz ugyancsak a képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Ha a második szavazás alkalmával egyik jelölt sem nyerte el a megkívánt többséget, harmadszori szavazást kell tartani. Ez alkalommal csak arra a két jelöltre lehet szavazni, akik a második szavazás alkalmával a legtöbb szavazatot kapták. A harmadik szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki – tekintet nélkül a szavazásban részt vevők számára – a szavazatok többségét elnyerte. A szavazási eljárást legfeljebb három egymásra következő nap alatt be kell fejezni.

A köztársasági elnöki tisztség összeegyeztethetetlen minden más állami, társadalmi és politikai tisztséggel vagy megbízással. A köztársasági elnök más kereső foglalkozást nem folytathat, és egyéb tevékenység-

gért – a szerzői jogi védelem alá eső tevékenységet kivéve – díjazást nem fogadhat el.

3.2. A köztársasági elnök hatásköre

A magyar államszervezetben a köztársasági elnök sok esetben csak protokolláris szerepet tölt be, szerepe az országgyűlés és a kormány közötti egyensúlyozás, ebből következően alkotmányjogi szempontból gyenge a köztársasági elnök jogintézménye, alig van olyan hatásköre, amit ellenjegyzés nélkül gyakorolhat.

A köztársasági elnök az Alkotmányban részére biztosított hatáskörök egy részét a miniszterelnök, vagy az illetékes miniszter ellenjegyzés mellett gyakorolhatja, másik részét ellenjegyzés nélkül.

A köztársasági elnök *ellenjegyzésre szoruló* hatáskörébe tartozik az alábbiakban való döntés:

- a Magyar Köztársaság nevében nemzetközi szerződések kötése,
- megbízza és fogadja a nagyköveteket és a követeket,
- kinevezi és felmenti – külön törvényben meghatározott szabályok szerint – az államtitkárokat,
- külön törvényben meghatározott személy vagy szervek javaslatára kinevezi és felmenti a Magyar Nemzeti Bank elnökét, alelnökeit és az egyetemi tanárokat; megbízza és felmenti az egyetemek rektorait; kinevezi és előlépteti a tábornokokat; megerősíti tisztségében a Magyar Tudományos Akadémia elnökét,
- adományozza a törvényben meghatározott címeket, érdemrendeket, kitüntetések és engedélyezi viselésüket,
- gyakorolja az egyéni kegyelmezés jogát,
- dönt az állampolgársági ügyekben.

A köztársasági elnök *ellenjegyzésre nem szoruló* hatáskörébe tartozik:

- kitzúzi az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és a polgármesterek általános választását, valamint az európai parlamenti választás, továbbá az országos népszavazás időpontját,

- részt vehet és felszólalhat az Országgyűlés és az országgyűlési bizottságok ülésein,
- javaslatot tehet az Országgyűlésnek intézkedés megtételére,
- népszavazást kezdeményezhet,

A köztársasági elnököt megilleti a *parlament feloszlatásának joga*. E jog gyakorlása ellenjegyzésre nem szorul, azonban az Országgyűlés feloszlatása előtt a köztársasági elnök köteles kikérni a miniszterelnöknek, az Országgyűlés elnökének és az Országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok képviselőcsoportjai vezetőinek véleményét. A köztársasági elnök a választások kitűzésével egyidejűleg feloszthatja az Országgyűlést, ha

- az Országgyűlés ugyanabban a ciklusban egy éven belül legalább négy esetben megvonja a bizalmat a Kormánytól, vagy
- a Kormány megbízatásának megszűnése esetén a köztársasági elnök által miniszterelnöknek javasolt személyt az Országgyűlés az első személyi javaslat megtételének napjától számított negyven napon belül nem választja meg.

A köztársasági elnököt illeti meg a *törvények kihirdetésének joga*. A köztársasági elnök megtagadhatja a törvények kihirdetését az alábbi két esetben:

- ha a köztársasági elnök a törvénnyel vagy annak valamelyik rendelkezésével nem ért egyet, azt aláírás előtt tizenöt napon belül megfontolás végett, észrevételeinek közlésével visszaküldheti az Országgyűlésnek. Az Országgyűlés a törvényt újra megtárgyalja, és elfogadásáról ismét határoz. Az Országgyűlés elnöke által ezt követően megküldött törvényt a köztársasági elnök köteles aláírni és öt napon belül kihirdetni.
- a köztársasági elnök a törvényt aláírás előtt tizenöt napon belül véleményezésre megküldi az Alkotmánybíróságnak, ha annak valamelyik rendelkezését alkotmányellenesnek tartja. Ha az Alkotmánybíróság soron kívüli eljárásban az alkotmányellenességet megállapítja, a köztársasági elnök a törvényt az Országgyűlésnek visszaküldi, egyébként köteles a törvényt aláírni és öt napon belül kihirdetni.

4. Alkotmánybíróság

Az alkotmányvédelem különböző formákban- így pl. az Országgyűlés, annak szervei, rendes vagy erre a célra létrehozott bíróságok útján- lehetséges. Az *alkotmányvédelem* különleges eszköze és *legfőbb szerve* az Alkotmánybíróság, amely nem épül be a hagyományos igazságszolgáltatási szervezetbe, hanem önálló testületként működik. Az Alkotmánybíróság a hatalmi ágak közötti „mérleg nyelvének” szerepét hivatott betölteni, a hatalmi ágak kölcsönös egyensúlyát és ellenőrzését a normakontrollal, az alkotmányos alapjogok védelmével biztosítja.

4.1. Az Alkotmánybíróság tagjai

Az Alkotmánybíróság *tizenegy tagból álló testület, székhelye Esztergom*. Ahhoz, hogy az Alkotmánybíróság a funkcióját maradéktalanul elláthassa, biztosítani kell az önállóságát és a függetlenségét. E cél érdekében szabályozza az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény az Alkotmánybíróság tagjai mentelmi jogát, a tagok személyével és tevékenységével kapcsolatos összeférhetetlenségi okokat, továbbá kimondja azt, hogy az Alkotmánybíróság tagjai döntéseiket kizárólag az Alkotmány és más törvények alapján hozzák meg.

Az Alkotmánybíróság tagjává válás feltételeinek meghatározása azt a célt szolgálja, hogy az Alkotmánybíróság tagjai csak az e tisztségre mind szakmailag, mind emberileg méltó személyek közül kerülhessenek ki. A megválasztás általános feltételei: a jogi végzettség, a büntetlen előélet, a magyar állampolgárság, a 45. életév betöltése. Az általános feltételeken túl szakmai feltételeket is előír a vonatkozó törvény. Az Alkotmánybíróság tagjai kiemelkedő tudású elméleti jogászok vagy legalább húszévi szakmai gyakorlattal rendelkező jogászok közül választhatók. A kiemelkedő tudású elméleti jogászok alatt csak az egyetemi tanárokat, illetőleg a „nagydoktori” tudományos fokozattal rendelkező jogászokat, vagyis az állam- és jogtudomány doktorait érti, a húszévi szakmai gyakorlattal kapcsolatban pedig előírja, hogy e szakmai gyakorlatot olyan munkakörben kell letölteni, amelynek ellátásához az állam- és jogtudományi végzettség szükséges. Az Alkotmánybíróság tagjainak pártatlanságát és

függetlenségét hivatott szolgálni a vonatkozó törvény azon rendelkezése is, amely szerint kizárt az alkotmánybíróági tagsága annak, aki a taggá választást megelőző négy évben a kormány tagja vagy valamely párt alkalmazottja volt, illetőleg vezető államigazgatási tisztséget töltött be.

Az Alkotmánybíróság tagjaira országgyűlési képviselők közül álló jelölőbizottság jogosult javaslatot tenni. A jelölőbizottság tagjait az Országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok képviselőcsoportjai, továbbá a pártokhoz nem tartozó képviselők jelölik ki. A jelölőbizottság csak annyi személyre tesz javaslatot, ahány megválasztásra kerül. A jelölőbizottság által javasolt személyek az Országgyűlés jogi, igazgatási és igazságügyi bizottsága előtt bemutatkoznak. A bizottsági ülésen a képviselők a jelölteknek kérdéseket tehetnek fel. A jelölőbizottság javaslatával szemben az országgyűlési bizottság nem rendelkezik vétőjoggal, vagyis a jelölőbizottság által javasolt valamennyi személyt a meghallgatás után köteles választás céljából az Országgyűlés elé terjeszteni. *Az Országgyűlés az Alkotmánybíróság tagjainak választásánál figyelembe veszi a bizottság véleményét és az összes képviselő kétharmadának szavazatával választja meg az Alkotmánybíróság tagjait.* Megválasztás esetén az Alkotmánybíróság tagjának megbízatása határozott időre, *9 évre szól.* Az Alkotmánybíróság tagja *csak egyszer választható újra.* Az Alkotmánybíróság tagja a hivatalba lépése alkalmával az Országgyűlés előtt esküt tesz az Alkotmány feltételének megtartására és kötelességei lelkiismeretes teljesítésére.

A vonatkozó törvény az önállóság és a függetlenség biztosítása érdekében meghatározza az Alkotmánybíróság tagjának személyével és tevékenységével összefüggő *összeférhetlenségi okokat.* Az alkotmánybíróági tagság összeférhetetlen pl. az országgyűlési képviselőséggel, az állami szervnél betöltött tisztséggel, pártban való tagsággal. Az Alkotmánybíróság tagja az Alkotmánybíróság hatásköréből fakadóan megbízatása alatt politikai jellegű tevékenységet is folytat. E feladatokon kívül viszont, éppen e feladatok korrekt, objektív végzése megkérdőjelezhetőségének kizárása érdekében, semmilyen más politikai tevékenységet nem folytathat, politikai nyilatkozatot sem tehet, választási hadjáratban nem vehet részt, politikai kérdésekben nem nyilváníthat hivatalosan véleményyt. Az alkotmánybíróági tagsággal összeférhetetlen – a tudomá-

nyos, az oktató, az irodalmi és a művészeti tevékenység kivételével – minden más kereső foglalkozás is. Az összeférhetlenségi okot az Alkotmánybíróság tagjává megválasztott személy a megválasztását követő tíz napon belül köteles megszüntetni. Ennek megtörténteig nem vehet részt az Alkotmánybíróság munkájában. Amennyiben az Alkotmánybíróság tagja a megválasztását követő 10 napon belül nem szünteti meg az összeférhetlenségi okot, illetve a tagságáról sem mond le, akkor az Alkotmánybíróság teljes ülése határozatban állapítja meg a megválasztott személy tagságának megszűnését.

Az Alkotmánybíróság tagjának függetlenségét hivatott biztosítani az a rendelkezés is, hogy az Alkotmánybíróság tagját az országgyűlési képviselővel azonos *mentelmi jog* illeti meg. A mentelmi jog alapján az Alkotmánybíróság tagját az Alkotmánybíróság teljes ülésének hozzájárulása nélkül letartóztatni, ellene büntetőeljárást indítani vagy rendőrhatalósági kényszerintézkedést alkalmazni – a tettenérés esetét kivéve – nem lehet. Az országgyűlési képviselőnek és az Alkotmánybíróság tagjának mentelmi joga közti különbség csak annyi, hogy míg a képviselő mentelmi jogának megvonására az Országgyűlés jogosult, addig az Alkotmánybíróság tagjának mentelmi jogát az Alkotmánybíróság teljes ülése vonhatja csak meg.

Az Alkotmánybíróság önállóságát és függetlenségét biztosítja az is, hogy az Alkotmánybíróság az elnököt és a helyettes elnököt nem kívülről álló szerv, hanem az Alkotmánybíróság tagjai maguk közül választják. A tisztségre történő választás a tag megbízatásának nem az egész időtartamára szól, hanem csak három évre. Lehetőség van arra azonban, hogy az elnököt e tisztségre, amennyiben teljes közmegelegedéssel látja el funkcióját, akár több alkalommal is megválasszák.

A tagság megszűnésének legáltalánosabb és legtermészetesebb megszűnési *esete* a 9 évre szóló megbízatási időtartam letelte (1). Az összes többi megszűnési esetben az Alkotmánybíróság tagja nem tölti ki a megbízatásának teljes időtartamát így: a 70. életév betöltésével (2) – mert ekkor az alkotmánybíró nyugállományba vonul –, az összeférhetlenség meg nem szüntetése miatt, a megbízatás megszűnésének teljes ülés által határozatban megállapított megszűnésével (3), amennyiben a tag neki

fel nem róható okból (pl. betegség) nem képes eleget tenni a feladatainak felmentéssel (4), vagy ha a tag neki felróható okból nem tesz eleget feladatainak vagy más módon a tisztségre méltatlanná vált, a teljes ülés által kizárással (5), illetve halállal (6), illetve lemondással (7).

4.2. Az Alkotmánybíróság hatásköre

Az Alkotmánybíróság az alkotmányvédelem legfőbb szerveként ellátja mindazokat a feladatokat, amelyeket a rá vonatkozó 1989. évi XXXII. törvény vagy más törvény a hatáskörébe utal. A vonatkozó törvény nem sorolja fel az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozó valamennyi feladatot, csak azokat nevesíti, amelyek nem tartoznak más törvény szabályozási körébe. A hatásköri feladatok felsorolása tehát nem teljes körű.

4.2.1. Az alkotmányellenesség előzetes vizsgálata

Az Alkotmánybíróság az előzetes normakontroll hatáskörét a törvényben meghatározott személyek és szervek indítványára az Országgyűlés ügyrendje, az elfogadott, de még ki nem hirdetett törvény és a még meg nem erősített nemzetközi szerződés aggályosnak tartott rendelkezéseivel kapcsolatban gyakorolhatja. Az Alkotmánybíróság alkotmányellenességet megállapító határozata az Országgyűlést is köti. Az Országgyűlés az alkotmányellenességet két módon szüntetheti meg: 1. vagy az Alkotmánybíróság határozatának megfelelően módosítja és fogadja el az ügyrendet, illetve a köztársasági elnök által a kihirdetés előtt visszaküldött törvényt, vagy 2. módosítja az Alkotmányt. Az így ismételt elfogadott törvényt a köztársasági elnök már köteles kihirdetni.

Más a helyzet a megerősítés előtt álló nemzetközi szerződés egyes rendelkezései alkotmányellenességének megállapításakor, ugyanis az alkotmányellenesnek minősített nemzetközi szerződés mindaddig nem erősíthető meg, amíg az azt megkötő szerv vagy személy az alkotmányellenességet meg nem szünteti.

4.2.2. Az alkotmányellenesség utólagos vizsgálata

Az Alkotmánybíróság egyik legáltalánosabban jelentkező feladata lesz az alkotmányellenesség utólagos vizsgálata. Az Alkotmánybíróságnál

indítványban kezdeményezni lehet az alkotmányellenesség utólagos megállapítását és ennek megfelelően a jogszabály vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközének teljes vagy részbeni megsemmisítését. Ha a jogszabálynak vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközének alkotmányellenessége az adott rendelkezés megsemmisítésével nem szüntethető meg, hanem helyette új jogszabálynak vagy állami irányítás egyéb jogi eszközének kibocsátása az indokolt, az Alkotmánybíróság a jogszabályt vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközt teljesen megsemmisíti. A törvény az Alkotmánybíróság eljárására lehetőséget ad akkor is, ha a jogszabály vagy az állami irányítás egyéb jogi eszköze nemzetközi szerződésbe ütközik.

4.2.3. Az alkotmányjogi panasz

Az Alkotmánybíróság eljárásának kezdeményezését az egyes hatásköri feladatok ellátása során nem mindenki, hanem csak a törvényben tételesen felsorolt, konkrétan nevesített személyek és szervek számára biztosítja a törvény. Alkotmányjogi panaszt azonban bárki előterjeszthet az Alkotmányban biztosított jogainak megsértése miatt, ha a jogsérelme alkotmányellenes jogszabály alkalmazása folytán következett be és egyéb jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, illetőleg más jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Az alkotmányjogi panaszt a jogerős határozat kézbesítésétől számított hatvan napon belül lehet írásban benyújtani.

4.2.4. Mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség

Az alkotmányellenesség nemcsak alkotmányellenes jogszabály kibocsátásával és annak alkalmazásával következhet be, hanem úgy is, hogy a jogalkotó szerv a jogszabályi felhatalmazásból származó jogalkotói feladatát elmulasztja. Az Alkotmánybíróság hivatalból, illetőleg bárki indítványára megállapíthatja a mulasztással előidézett alkotmányellenességet. Ha az Alkotmánybíróság az alkotmányellenességet megállapítja, a mulasztást elkövető szervet - a jogalkotáshoz megfelelő, kellő határidő meghatározásával - felhívja jogalkotói feladatának teljesítésére. A felhívásnak a jogalkotó szerv köteles eleget tenni.

4.2.5. Hatásköri összeütközés

Hatásköri összeütközés két módon következhet be: két vagy több szerv ugyanabban az ügyben állapítja meg a hatáskörét vagy a hatáskörének hiányát. Az Alkotmánybíróság döntésére váró hatásköri összeütközés állami szervek között, önkormányzatok között, illetőleg önkormányzat és állami szervek között felmerülhet fel, amelynek megszüntetését bármely, a hatásköri összeütközéssel érintett szerv indítványozhatja.

A hatásköri összeütközés pl. két jogalkotó szerv, akár önkormányzat (tehát tanácsi testület) és a Kormány között is felmerülhet, ha mindketten ugyanazt a jogi tárgyat kívánják szabályozni.

4.2.6. Az Alkotmány rendelkezéseinek értelmezése

Az Alkotmánybíróság a határozatait a konkrét esetekkel kapcsolatban az Alkotmány egyes rendelkezéseinek értelmezése alapján hozza meg. A gyakorlatban azonban az Alkotmány egyes rendelkezései absztrakt (nem konkrét esethez, pl. valamely jogszabály alkotmányosságának vizsgálatához kapcsolódó) értelmezésének szükségessége is felmerülhet. Az Alkotmánybíróság az arra feljogosítottak indítványára értelmezhesse az alkotmány egyes rendelkezéseit. Az Alkotmánybíróság az értelmező határozatát az egységes joggyakorlat érdekében köteles a Magyar Közlönyben közzé tenni.

5. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról

A jogállamiság alapvető kritériuma, hogy az államhatalomnak meghatározott normák között kell működnie, és ezt az államhatalom által kialakított „önellenőrző-mechanismusok” működtetésével is elő kell segíteni. Az államhatalom ellenőrzésének egyik eszköze az országgyűlési biztos jogintézménye is, amelyet, – ombudsman elnevezéssel – először az 1809-es svéd alkotmány vezetett be.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának az a feladata, hogy az alkotmányos jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságokat vizsgálja vagy kivizsgáltassa, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményezzen. Az Országgyűlés az alkotmá-

nyos jogok védelme érdekében – kizárólag neki felelős megbízottként – választja meg az országgyűlési biztost és általános helyettesét. Országgyűlési biztosnak minden olyan egyetemi jogi végzettségű, büntetlen előéletű magyar állampolgár megválasztható, aki az alábbi szakmai követelményeknek megfelel. Az Országgyűlés az országgyűlési biztost azok közül a kiemelkedő tudású elméleti vagy legalább tízévi szakmai gyakorlattal rendelkező jogászok közül választja meg, akik az alkotmányos jogokat érintő eljárások lefolytatásában, felügyeletében vagy tudományos elméletében jelentős tapasztalatokkal rendelkeznek, és köztiszteletnek örvendenek.

Az országgyűlési biztosi funkció kiemelkedő jelentőségét, illetve pártatlanságát egyaránt hangsúlyozza az a szabály, amely szerint az országgyűlési biztos személyére a pártok fölött álló, legmagasabb közjogi méltóságot betöltő személy, a köztársasági elnök tesz javaslatot. Az országgyűlési biztos megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Az *országgyűlési biztos hat évre kerül megválasztásra*. Az országgyűlési biztos *egyszer újraválasztható*. Az országgyűlési biztos – bár megbízatását az Országgyűléstől kapja – eljárása során független az Országgyűléstől, intézkedéseit kizárólag az Alkotmány és a törvények alapján hozza meg.

Az országgyűlési biztos függetlenségét célozzák az *összeférhetetlenségi szabályok* is. Ennek értelmében az országgyűlési biztosi megbízatás összeegyeztethetetlen minden más állami, önkormányzati, társadalmi és politikai tisztséggel. Az országgyűlési biztos – pl. oktatói, tudományos stb. tevékenység kivételével – más kereső foglalkozást nem folytathat és egyéb tevékenységéért sem fogadhat el díjazást. Az országgyűlési biztos nem lehet gazdasági társaság vezető tisztségviselője, felügyelő bizottságának tagja, továbbá gazdasági társaság személyes közreműködésre kötelezett tagja sem. Az összeférhetlenség kérdésében az Országgyűlés bármelyik képviselő indítványára foglal állást és döntése előtt kikéri az Országgyűlés mentelmi és összeférhetlenségi ügyekkel foglalkozó bizottságának véleményét. Az országgyűlési biztos szempontjából fontos garanciális szabály, hogy az összeférhetlenség kimondásához a képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

Annak érdekében, hogy az országgyűlési biztos tevékenységét zavartalanul végezhesse a törvény lényegében az országgyűlési képviselőkkel azonos *mentelmi jogot* biztosít számára. A mentelmi jog alapján az országgyűlési biztos a bíróság, illetőleg más hatóság előtt nem vonható felelősségre e megbízásának gyakorlása során általa közölt tény vagy vélemény miatt. Ez a mentesség megilleti az országgyűlési biztost megbízásának lejárta után is.

Nem terjed ki ugyanakkor a mentesség a rágalmozás és a becsület-sértés cselekményére és az országgyűlési biztos polgári jogi felelősségére. A törvény a sérthetlenséget szabályozva kimondja, hogy az országgyűlési biztost csak a tettenérés esetén lehet őrizetbe venni vagy letartóztatni, és az ellene történő büntetőeljárás és szabálysértési eljárás megindításához vagy lefolytatásához az Országgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges.

Az országgyűlési biztoshoz bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság eljárása, ennek során hozott határozata (intézkedés), illetőleg a hatóság intézkedésének elmulasztása következtében alkotmányos jogaival összefüggésben sérelem érte, vagy ennek közvetlen veszélye áll fenn, feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket már kimerítette, illetve jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Az országgyűlési biztos a hozzá benyújtott beadványt – kivételektől eltekintve – köteles megvizsgálni. A célszerűnek tartott intézkedést – a törvény keretei között – maga választja meg. Az országgyűlési biztos tevékenységének tapasztalatairól – ennek keretében az alkotmányos jogok hatósági eljárásokkal kapcsolatos jogvédelme helyzetéről, valamint az általa tett kezdeményezések, ajánlások fogadtatásáról és eredményéről – évente beszámol az Országgyűlésnek

6. Az Állami Számvevőszék

Az Országgyűlés, mint törvényhozó hatalom megbízásából végzett ellenőrzés nélkülözhetetlen a jogállamban annak érdekében, hogy a végrehajtó hatalom gazdálkodása alapvetően a törvények, a gazdaságosság, a célszerűség és a takarékoság elvei szerint valósuljon meg. Az Országgyűlés az ellenőrzésre irányuló feladatokat oly módon látja el, hogy ren-

delkezik egy olyan ellenőrző szervvel, amely független a kormánytól és csak a törvényeknek van alárendelve. Az Állami Számvevőszék tehát *az Országgyűlés pénzügyi-gazdasági ellenőrző szerve*. Az Állami Számvevőszék a pénzügyi-gazdasági ellenőrzés területén általános ellenőrzési hatáskörrel rendelkezik, ellenőrzést végezhet mindenütt, ahol állami pénzt használnak fel vagy kezelnek. Az Állami Számvevőszék az ellenőrzést *célszerűségi, eredményességi és törvényességi* (számszerű) *szempontok szerint végzi*.

Az Állami Számvevőszék évente ellenőrzi az állami költségvetési javaslatot, a zárszámadást, a Magyar Nemzeti Banknak az államháztartással való hitelkapcsolatait, valamint a pártok gazdálkodását, az Állami Számvevőszékről szóló 1989. évi XXXVIII. törvényben meghatározott területeket rendszeresen (pl. 2-3 évenként) ellenőrzi, illetve az Állami Számvevőszék az Országgyűlés utasítására is végez ellenőrzést. Így pl. a Magyar Nemzeti Bank bankjegy- és érmekibocsátó tevékenységét csak az Országgyűlés utasítására ellenőrzi. Az Állami Számvevőszék a Kormány kérésére is végezhet ellenőrzést, ha erre feladatainak ellátása után még lehetőség van. E kérdésben az Állami Számvevőszék elnöke dönt.

Az Állami Számvevőszék elnöke az év során végzett ellenőrzésekről jelentésben tájékoztatja az Országgyűlést. A jelentést nyilvánosságra kell hozni. A nyilvánosságra hozott jelentés nem tartalmazhat államtitkot vagy szolgálati titkot. Az Állami Számvevőszék elnöke a zárszámadás ellenőrzéséről készült jelentést a zárszámadással együtt terjeszti az Országgyűlés elé. Az Állami Számvevőszék elnöke felelősséggel tartozik az Országgyűlésnek az általa benyújtott jelentések adatainak és ténymegállapításainak valóságáért és helyállóságáért.

Az Állami Számvevőszék elnökből, elnökhelyettesekből, vezetők-ből, számvevőkből, ügyviteli és kisegítő személyzetből áll. Az Állami Számvevőszék függetlenségének biztosítékai közé tartozik, hogy *elnökét és annak helyetteseit az Országgyűlés választja meg. Az Állami Számvevőszék elnökének és elnökhelyetteseinek megbízatása 12 évre szól, és annak lejártával (70 éves korig) újraválaszthatók*. A vonatkozó törvény alapján az országgyűlési képviselők jogaival megegyező az Állami Számvevőszék elnökének és elnökhelyetteseinek mentelmi joga. Az Állami Számvevőszék elnöke és elnökhelyettesei választás útján nyerik el megbízatásukat, többi vezetői,

számvevői, ügyviteli és kiegészítő alkalmazottai a munkajogi szabályoknak megfelelően lépnek munkaviszonyba.

A számvevői tisztségek pártatlanságot követelnek. Az összeférhetetlenségi szabályok értelmében kizárt, hogy e tisztségek viselői a szerzői jogvédelmen kívül bármilyen más, anyagi ellenszolgáltatással járó tevékenységet végezzenek.

7. A bírósági szervezet

Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják. Az igazságszolgáltatás bírósági monopóliuma azt jelenti, hogy a bírászkodást, mint állami funkciót sem a végrehajtó hatalom, sem a törvényhozó hatalom nem láthatja el, arra kizárólag a politikailag semleges bírói hatalom jogosult. A bírósági szervezet a végrehajtó hatalomtól elkülönült egységes szervezet, a politikailag semleges bírói hatalmi ág elkülönül a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól. A bírói hatalmi ág egyetlen alkotmányos korlátja az, hogy a bírák a törvényeknek és más jogszabályoknak alárendelten végzik ítélezési (igazságszolgáltatási) tevékenységüket.

A bíróságok feladata tehát az, hogy határozataik útján, a jogszabályok alkalmazásával, a jogvitákat véglegesen eldöntsék.

Az igazságszolgáltatás feladatának ellátásához – a jogállamban – elengedhetetlen feltétel a bírósági szervezet és a bírák függetlenségének maradéktalan biztosítása. Az igazságszolgáltatás működéséhez kapcsolódó legfontosabb alapelv a bírói függetlenség alapelve, amely értelmében a bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók. A Legfelsőbb Bíróság elnökét a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja, elnökhelyetteseit a Legfelsőbb Bíróság elnökének javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki. A Legfelsőbb Bíróság elnökének megválasztásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve. A bírák nem lehetnek tagjai pártnak és politikai tevékenységet nem folytathatnak. A bírói függetlenséget szolgálja az a szabály is, amely alapján a hivatásos bírót a köztársasági elnök nevezi ki, illetőleg menti fel.

A Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a következő bíróságok gyakorolják: a Legfelsőbb Bíróság, az ítélőtáblák, a megyei bíróságok, a fővárosban a Fővárosi Bíróság (a továbbiakban együtt: megyei bíróság), a városi és a kerületi bíróságok (a továbbiakban együtt: helyi bíróság) és a munkaügyi bíróság.

A helyi bíróság első fokon jár el. A fővárosban és a megyékben működő munkaügyi bíróság első fokon jár el a munkaviszonyból és a munkaviszony jellegű jogviszonyból származó perekben, valamint a törvény által hatáskörébe utalt egyéb ügyekben. A megyei bíróság – a törvényben meghatározott ügyekben – első fokon jár el, és másodfokon elbírálja a helyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket. Az ítélőtáblák, mint új bírósági szervezeti szint létrehozásának egyik célja az volt, hogy az általános hatáskörű helyi bíróságok leterheltsége csökkenjen, ami az ítélkezés időszerűségének javulását, a pertartamok csökkenését eredményezi azáltal, hogy a helyi bíróságok ügyeinek egy része a megyei bíróságok első fokú hatáskörébe kerül, továbbá a Legfelsőbb Bíróság az eddigieknél hatékonyabban láthatja el az ítélkezés irányításából eredő kötelezettségeit. A Legfelsőbb Bíróság és a megyei bíróságok között létrejövő ítélőtáblák első fokú hatáskört nem gyakorolnak, kizárólag az eljárási törvények szerinti jogorvoslati eljárásokat folytatnak le. A *Legfelsőbb Bíróság a Magyar Köztársaság legfőbb bírói szerve*. Alapvetően jogorvoslati fórumként jár el a megyei bíróságok és az ítélőtáblák határozatainak felülbírálata során. Új feladat az ítélkezési gyakorlat egységének biztosítása érdekében a jogegységi eljárás lefolytatása. A jogegységi eljárásban hozott határozat a bíróságokra kötelező.

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OIT) a bíróságok igazgatásának központi feladatait látja el, és felügyeletet gyakorol az ítélőtábla és a megyei bíróság elnökének igazgatási tevékenysége felett. Az OIT székhelye Budapesten van. Az OIT 15 főből álló testület, amelynek tagjai: 9 bíró, az igazságügy-miniszter, a legfőbb ügyész, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke, az Országgyűlés Alkotmány- és Igazságügyi Bizottsága, valamint Költségvetési és Pénzügyi Bizottsága által kijelölt egy-egy országgyűlési képviselő. Elnöke a Legfelsőbb Bíróság elnöke. Az OIT tagjává választható az a bíró, aki legalább 5 éves bírói gyakorlattal rendelkezik.

8. Az ügyészi szervezet

Az ügyészség feladata az állampolgárok jogainak védelme, valamint az alkotmányos rendet, az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető minden cselekmény következetes üldözése. Az ügyészség törvényben meghatározott ügyekben nyomozást végez, felügyeletet gyakorol a nyomozás törvényessége felett, törvényben meghatározott egyéb jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben, képviseli a vádat a bírósági eljárásban, továbbá felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett. Az ügyészség közreműködik annak biztosításában, hogy a társadalom valamennyi szervezete, minden állami szerv és állampolgár megtartsa a törvényeket.

Az ügyészi szervezetet a legfőbb ügyész vezeti és irányítja. A Magyar Köztársaság legfőbb ügyészét a köztársasági elnök javaslatára az Országgyűlés választja, a legfőbb ügyész helyetteseit a legfőbb ügyész javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki. A legfőbb ügyész az Országgyűlésnek felelős, és működéséről köteles beszámolni. Az ügyészség szervezetét és működését a legfőbb ügyész utasítással szabályozza. Az ügyészség tehát *szigorúan centralizált szervezet*. Az ügyészeket a Magyar Köztársaság legfőbb ügyésze nevezi ki. Az ügyészség független és csak a törvénynek, a jogszabálynak van alárendelve, az ügyészek nem lehetnek tagjai pártoknak és politikai tevékenységet nem folytathatnak.

Az ügyészek a legfőbb ügyésznek alárendelten működnek, utasítást csak a legfőbb ügyész és a felettes ügyész adhat nekik. A Magyar Köztársaság ügyészei munkájukban és magatartásukban az Alkotmányt és a jogszabályokat kötelesek megtartani. Törvényi követelmény, hogy az ügyészek az alkotmányos rendet sértő vagy veszélyeztető személyekkel és a Magyar Köztársaság törvényeinek megsértőivel szemben a törvényekben előírtaknak megfelelően, következetesen és humánusan járjanak el, ügyészi kötelezettségeiket mindenkor becsületesen, legjobb szaktudásuk szerint pontosan kötelesek teljesíteni.

A Magyar Köztársaság ügyészi szervei: a Magyar Köztársaság Legfőbb Ügyészsége, a fellebbviteli főügyészségek, a megyei főügyészségek, illetőleg a Fővárosi Főügyészség, a helyi ügyészségek (a megyékben városi, Budapesten kerületi ügyészségek), a Katonai Főügyészség, a Kato-

nai Fellebbviteli Ügyészség, a területi katonai ügyészségek. A Katonai Főügyészség élén a katonai főügyész áll, aki a legfőbb ügyész egyik helyettese.

9. A helyi önkormányzatok

A helyi önkormányzás lehetővé teszi, hogy a választópolgárok helyi közössége – közvetlenül, illetőleg a választott helyi önkormányzata útján – önállóan és demokratikusan intézze a helyi érdekű közügyeit. *A helyi önkormányzatok egyik típusát alkotják a települési önkormányzatok, ide tartoznak a községek, a városok, a főváros és kerületei. A helyi önkormányzatok másik típusa a megyei önkormányzat.*

A helyi önkormányzáson tevékenységet értünk. Ennek a tevékenységnek a fő tartalma a helyi érdekű közügyek önálló és demokratikus intézése. A helyi önkormányzat a feladat- és hatáskörébe tartozó helyi érdekű közügyekben, azaz *a helyi közügyekben, amehelyek a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátásához, a közpatalom önkormányzati típusú helyi gyakorlásához, valamint mindezek szervezeti, személyi és anyagi feltételeinek helyi megteremtéséhez kapcsolódnak*, önállóan jár el. A helyi önkormányzat – a törvény keretei között – önállóan szabályozhatja, szabadon igazgathatja a feladat- és hatáskörébe tartozó helyi közügyeket. A helyi önkormányzat önként vállalhatja minden olyan helyi közügy önálló megoldását, amelyet jogszabály nem utal más szerv hatáskörébe. *A helyi önállósághoz való jog azt jelenti, hogy a helyi önkormányzat önállóan szabályozhatja, illetőleg egyedileg igazgathatja a helyi érdekű közügyeket.* Ez egyben a helyi szabadságot, az autonómiát adja.

Az önkormányzati önállóság alkotmányos és törvényi garanciái a következők:

- a képviselő-testület önkormányzati ügyekben önállóan szabályoz, igazgat, döntése kizárólag törvényességi okból vizsgálható felül,
- az önkormányzat hatáskörének jogszerű gyakorlása bírósági védelemben részesül, jogai védelmében az önkormányzat az Alkotmánybírósághoz fordulhat,
- az önkormányzat döntését az Alkotmánybíróság, illetve bíróság kizárólag jogszabálysértés esetén bírálhatja felül;

- törvényben előírt, kötelezően ellátandó önkormányzati feladat- és hatáskörök meghatározásával egyidejűleg az Országgyűlés biztosítja az ellátásukhoz szükséges anyagi feltételeket, dönt a költségvetési hozzájárulás mértékéről és módjáról,
- a képviselő-testület gyakorolja az önkormányzati tulajdon tekintetében a tulajdonost megillető jogokat,
- az önkormányzat bevételeivel önállóan gazdálkodik, az önként vállalt és kötelező önkormányzati feladatok ellátásáról egységes költségvetésből gondoskodik, saját felelősségére vállalkozhat,
- az önkormányzat törvényben meghatározott feladatainak ellátásához megfelelő saját bevételre jogosult, továbbá e feladatokkal arányban álló állami támogatásban részesül,
- törvény keretei között megállapítja a helyi adók fajtaát és mértékét,
- kiegészítő állami támogatásra jogosult az önhibáján kívül hátrányos helyzetben lévő önkormányzat,
- a helyi önkormányzat a törvény keretei között önállóan alakíthatja szervezetét és működési rendjét, önkormányzati jelképeket alkothat, helyi kitüntetések és elismerő címeket alapíthat.

9.1. A helyi önkormányzatok feladat- és hatáskörei

A helyi önkormányzat feladat és hatásköre több rétegű. A helyi önkormányzatoknak feladatot, hatáskört törvény állapíthat meg. Törvény *fakultatív és kötelező feladatot* egyaránt megállapíthat a helyi önkormányzatnak. Fakultatív feladat meghatározás esetén a helyi önkormányzat saját maga, önként vállalhatja valamely feladat megoldását. Az önkéntes feladat-vállalásnak törvényi korlátjai vannak: 1. a helyi önkormányzat önként vállalhatja minden olyan helyi közügy önálló megoldását, amelyet jogszabály nem utal más szerv hatáskörébe, továbbá 2. fontos követelmény, hogy a kötelező feladatok teljesítése megelőzi az önként vállalt feladatok megoldását.

A helyi önkormányzathoz való jog az adott közjogi területi egység választópolgárainak a közösséget illeti meg. A helyi közügyek intézésére létrehozott szervezet, a helyi önkormányzat fő kötelessége kifejezni és érvényre juttatni, megvalósítani közösség akaratát, a helyi közakaratot.

E követelmények érvényesítésének a feltétele a demokratikus választás, a demokratikus működés, a széles körű nyilvánosság. Így pl. a képviselő-testület ülése nyilvános, meghatározott időnként kötelező közmeghallgatást tartani, a képviselő-testület bizottságaiba olyan választópolgárok is bevonhatók, akik nem önkormányzati képviselők.

A helyi önkormányzatok alapjogai egyenlők, azonban feladataik és hatásköreik eltérőek. A települési és a megyei önkormányzatok között nincs hierarchikus viszony, nincs alá-fölérendeltségi függőségi viszony. A feladataik megoldásában a kölcsönös érdekek alapján együttműködnek a megyei és a települési önkormányzatok.

A törvény meghatározza a helyi közszolgáltatásoknak azt a körét, amelyről minden települési önkormányzat köteles gondoskodni. *A települési önkormányzat köteles gondoskodni az egészséges ivóvízellátásról, az óvodai nevelésről, az általános iskolai oktatásról és nevelésről, az egészségügyi és a szociális alapellátásról, a közvilágításról, a helyi közutak és a köztemető fenntartásáról, köteles biztosítani a nemzeti és az etnikai kisebbségek jogainak érvényesülését.*

Mivel a helyi önkormányzás gyakorlása a képviselő-testületek útján történik, ezért a feladat- és hatásköröket a képviselő-testülethez kell telepíteni. A hatáskör a képviselő-testülettől nem vonható el. A képviselő-testületet a polgármester képviseli. *Az önkormányzati feladatok és hatáskörök címzetje a képviselő-testület, ezért a feladatokat is elsősorban saját maga látja el. A feladat-ellátásban azonban részt vesznek a képviselő-testület szervei is. A törvény a képviselő-testület szerveként négy szervet jelöl meg: a polgármestert, a képviselő-testület bizottságait, a részönkormányzat testületét és a képviselő-testület hivatalát* nevesíti. A képviselő-testület szervei elsősorban a döntés-előkészítésben szervező-feltáró, ellenőrző és végrehajtási feladatokat látnak el. Segítik a képviselő-testületet abban, hogy a képviselő-testületi hatáskörök gyakorlása során megalapozott döntéseket tudjon hozni. A képviselő-testület utasításai szerint járnak el és a feladatok végrehajtásáról egyedileg vagy folyamatos feladatellátás esetén meghatározott időszakonként beszámolnak.

A megye alapvető rendeltetése az, hogy kiegészítő, kiegészítő jelleggel mindazokat a közszolgáltatásokat biztosítsa, amelyeknek ellátására a települések gazdasági helyzetükből adódóan nem képesek. Kötelezően el-

látandó feladatot a megyei önkormányzatnak is csak törvény állapíthat meg. *A megyei önkormányzat kötelező feladatként gondoskodik különösen:*

- a középiskolai, szakiskolai és kollégiumi ellátásról, amennyiben azt a külön törvény szerint ellátást biztosító települési önkormányzat nem vállalja,
- a természet és a társadalom megyében levő kulturális javainak, valamint a történeti iratoknak a gyűjtéséről, őrzéséről, tudományos feldolgozásáról; továbbá a megyei könyvtári szolgáltatásokról, a pedagógiai és közművelődési szakmai tanácsadásról és szolgáltatásokról; a megyei testnevelési-, sportszervezési, valamint a gyermek- és ifjúsági jogok érvényesítésével kapcsolatos feladatokról,
- az egészségügyi intézményekben tartós gyógykezelés alatt álló gyermekek oktatásáról, a többi tanulóval együtt nem foglalkoztatható fogyatékos gyermekek oktatásáról, neveléséről, gondozásáról; az alapellátást meghaladó egészségügyi szakellátásról, amennyiben azt a külön törvény szerint ellátásra kötelezett települési önkormányzat nem vállalja, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi szakellátásról; a szakosított szociális szolgáltatások területi összehangolásáról; továbbá gondoskodik egyes, szakosított ellátás körébe tartozó feladatokról,
- az épített és természeti környezet védelmével, a térségi területrendezéssel kapcsolatos feladatok összehangolásáról, a megyei idegenforgalmi értékek feltárásáról, a megyei idegenforgalmi célkitűzések meghatározásáról, a teljesítésükben részt vevők tevékenységének összehangolásáról; továbbá közreműködik a térségi foglalkoztatási feladatok és a szakképzés összehangolásában, valamint részt vesz a területi információs rendszer kialakításában.

A megyei önkormányzati feladat- és hatáskörök címzetje a megyei közgyűlés. A közgyűlés azonban egyes hatásköreit választott szerveire (bizottság, társulás, közgyűlés elnöke) ruházhatja, ilyen módon biztosítja az ügyek folyamatos intézését. A képviselő-testület (közgyűlés) meghatározó szerepe a megyei önkormányzatnál is érvényesül.

9.2. A helyi önkormányzatok szervezete

A népfelség elvéből adódóan a helyi önkormányzás joga a választópolgárok közösségét illeti meg. A helyi önkormányzást a választópolgárok az általuk választott képviselő-testületek útján, illetőleg helyi népszavazással gyakorolják. A helyi önkormányzás tehát döntően a helyi képviselő-testületek – benne a helyi képviselők – feladata.

A települési önkormányzatok szervezeti felépítése szerint: a feladat- és hatáskörök címzettje a *képviselő-testület*. A *bizottságok* a képviselő-testület szervei közé tartoznak. A bizottságok a képviselő-testület felhatalmazása alapján részt vesznek az önkormányzati döntéshozatalban. A képviselő-testület egyes hatásköreinek gyakorlását bizottságaira átruházhatja. A képviselő-testület a bizottságokat önkormányzati feladatainak eredményesebb ellátása érdekében hozza létre. A bizottság megalakításának kötelező esetei is vannak. A törvény kötelezővé teszi a kétezernél több lakosú településen a pénzügyi bizottság választását. *A bizottság alapvető feladata előkészíteni a képviselő-testület döntéseit, majd szervezni és ellenőrizni a döntések végrehajtását.* A bizottságok feladatkörébe tartozó témákban az előterjesztéseket, javaslatokat a bizottságok előzetesen megtárgyalják és véleményükről tájékoztatják a döntéshozatalt megelőzően a képviselő-testületet.

Az újonnan megválasztott képviselő-testület első ülése az alakuló ülés. Az alakuló ülést a választást követő 15 napon belül kell megtartani. Az alakuló ülést a megválasztott polgármester hívja össze. Az ülés levezetése a polgármester eskütételéig a legidősebb települési képviselő, mint korelnök feladata. *A polgármester* tagja a képviselő-testületnek, a képviselő-testület határozatképessége, döntéshozatala, működése szempontjából települési képviselőnek tekintendő. *A polgármester a képviselő-testület vezetője, az önkormányzat egész működéséért felelős.* A polgármester a megválasztását követően esküt tesz a képviselő-testület előtt. Az alpolgármester csak megválasztott települési képviselő lehet, mivel a törvény azt írja elő, hogy a képviselő-testület saját tagjai közül választja az alpolgármestert. A törvény kizárólagos jogot ad a polgármesternek arra, hogy javaslatot tegyen az alpolgármester(ek) személyére. A polgármester határozza meg az alpolgármester feladatait, több alpolgármester esetén ki-

jelöli az őt helyettesítő személyt. Az alpolgármestert a képviselő-testület választja.

A *képviselő-testület hivatala* a képviselő-testület szerve, amelyet a képviselő-testület hoz létre, önállóan alakítja ki szervezeti és működési rendjét. A szakmai hivatali apparátus a jegyző vezetésével segíti a polgármester munkáját. A képviselő-testület hivatala *döntés-előkészítő munkát végez*, elkészíti a polgármesternek a határozat-tervezeteket és szakmai ügyviteli segítséget nyújt. *A jegyző az önkormányzat közigazgatási-szakmai vezetője.* A jegyző megbízatása – mivel a funkció szakmai és nem politikai jellegű – nem igazodik az önkormányzati választási ciklusokhoz. A jegyző ennek megfelelően nem választás, hanem kinevezés útján nyeri el munkakörét, a kinevezés határozatlan időre szól. A jegyző vezeti a képviselő-testület hivatalát.

A képviselő-testület működésével kapcsolatban a jegyző feladata az ülések adminisztratív előkészítésének megszervezése pl. testületi meghívók elkészíttetése, azok időbeni kiküldése, az ülésterem előkészítése, a napirendek tartalmi és formai előkészítése, az előterjesztések eljuttatása a címzettekhez. A jegyzőnek alapvető feladatai vannak a képviselő-testület, a bizottságok üléseinek előkészítésével, az előterjesztések szakmai megalapozásával, az ülések lebonyolításával és a határozatok meghozatalával, a törvényesség megtartásával kapcsolatban.

A megyei önkormányzat szervezeti felépítése szerint a feladat és hatáskör címzettje a *közgyűlés*. A megyei önkormányzatot a *közgyűlés elnöke* képviseli. A megyei közgyűlés elnökét a megyei közgyűlés – saját tagjai sorából – titkos szavazással választja a megbízatásának időtartamára. A megyei *közgyűlés alelnöke* (alelnökei) helyettesíti(k) a közgyűlés elnökét, segíti munkáját. A közgyűlés *bizottságokat* hozhat létre. A közgyűlés a pénzügyi bizottságot kötelezően alakítja meg. A megyei testületek és tisztviselők munkáját *megyei önkormányzati hivatal* segíti, melynek feladata a döntések szakmai előkészítése, valamint a döntések végrehajtásának szervezése és ellenőrzése. A hivatal vezetőjét: a *megyei főjegyzőt* a megyei közgyűlés nevezi ki határozatlan időre.

III. A POLGÁRI JOG ALAPJAI

III/A. A SZEMÉLYEK JOGA

A polgári jogi jogviszonyokat szabályozó kódexünk, az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.). A Ptk. szabályozásának tárgykörébe az állampolgárok, állami, önkormányzati, gazdasági, társadalmi szervezetek és más személyek vagyoni és egyes személyi viszonyai tartoznak. A III/A. modul alatt a személyek körével és az egyes személyi viszonyokkal foglalkozunk részletesebben.

1. Az ember, mint jogalany

Az ember, mint a polgári jogi jogviszonyok alanya meghatározott képességekkel rendelkezik, amely képességek birtokában ezeket a jogviszonyokat alakíthatja, azaz létrehozhatja, módosíthatja, és megszüntetheti. Ezek közül a képességek közül az alábbiakban a jogképességgel (1.1. pont alatt), valamint a cselekvőképességgel foglalkozunk (1.2. pont alatt).

1.1. A jogképesség

A jogképesség fogalma azt jelenti, hogy aki jogképességgel rendelkezik, az *jogai és kötelezettségei lehetnek*.

A jogképesség *általános*, mert minden embert megillet. A megkülönböztetés tilalmával összhangban a jogképesség *egyenlő és feltétlen*, tehát bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül egyenlő, a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie. A jogképesség *korlátozhatatlan* is, ami azt jelenti, hogy a jogképesség korlátozására irányuló egyoldalú jognyilatkozat, vagy felek közötti megállapodás (szerződés) semmis.

A jogképesség kezdete a fogamzás időpontja feltéve, hogy az ember élve születik. Az élve születéshez kötött jogképességnek nem feltétele az életképesség és az sem, hogy az újszülött ember meghatározott ideig életben marad-

jon. Az élve születés orvosi szakkérdés, ezért az élve születés tényét érintő vita igazságügyi orvos szakértői vélemény alapján dönthető el. A fogamzás időpontját maga a törvény határozza meg, amikor úgy rendelkezik, hogy a fogamzás időpontja a születéstől visszafelé számított háromszázadik nap. Ezzel a szabállyal a jogalkotó egy megdönthető vélelmet állít fel, ami azt jelenti, hogy mindaddig, amíg bizonyítást nem nyer az a tény, hogy a fogamzás a fenti időpontnál korábban, vagy később történt, addig a fogamzás időpontja a születéstől visszafelé számított 300-dik nap, azzal, hogy a születés napja a határidőbe beleszámít. A fogamzási időpont azért is jelentős, mert a meg sem fogant személynek nincs jogképessége. A már megfogant, de még élve meg nem született méhmagzatnak a jogképessége az élve születéstől függő, feltételes jogképesség, jogképessége tehát az élve születéssel válik feltétlenné. A gyakorlatban a méhmagzat feltételes jogképessége az öröklési jog területén merül fel. Ha az örökhagyó gyermeke az örökhagyó halálakor már mint méhmagzat megfogant, akkor örökös lehet. Az élve születésig fennálló függő jogi helyzetre figyelemmel a méhmagzat a hagyaték várományosa, azaz ha élve születik a hagyatékot megszerzi. Ellenkező esetben azonban nincs öröklési joga. Miután a méhmagzat jogszerzése – feltéve, hogy élve születik – a fogamzás idejére visszahat, a méhmagzatot ettől az időponttól kezdődően örökössé lehet nevezni. Ugyanakkor kizárt a hagyaték megnyílásának időpontjában – azaz az örökhagyó halálakor – a még meg sem fogant személy öröklése, végintézkedésben ilyen személynek örökösként való nevezése pedig érvénytelen.

A *jogképesség véget ér, megszűnik az ember halálával*. A jogképesség megszűnése következményeként megszűnik az ember jogszerzési képessége, azaz polgári jogviszonyok alanya már nem lehet. Az ember halálával megnyílik az öröklés, az embert megillető jogok és kötelezettségek főszabályként a jogutódjára szállnak át. A haláleset adatait, így a halál helyét és idejét (év, hó, nap) a halotti anyakönyv tartalmazza. Az anyakönyv hatósági nyilvántartás, amely – az ellenkező bizonyításáig – közokirat erejével tanúsítja a benne feljegyzett adatokat.

A bíróság előtt *holtnak nyilvánítás iránti eljárás* akkor kezdeményezhető, ha akár a halál bekövetkezéséről, akár annak idejéről vagy helyéről,

mint tényekről nem állnak rendelkezésre bizonyítható adatok. Holtnak nyilvánításra *az eltűnés következtében* van lehetőség. A bíróság az eljárás eredményeként azt a személyt nyilváníthatja holttnak, akinek *az eltűnése óta megszakítás nélkül legalább öt év telt el úgy, hogy életben létére utaló semmilyen adat nem vált ismertté.* A bíróságnak elsődlegesen arra kell törekednie, hogy a körülmények gondos mérlegelésével határozza meg az eltűnt személy halálának napját. Ha azonban a körülmények mérlegelése eredményeként a halál napjának meghatározására nincs lehetőség, mert pl. csak az eltűnés időpontja állapítható meg, akkor a bíróság a törvény értelmében a halál időpontjaként kizárólag az eltűnést követő hónap tizenötödik napját állapíthatja meg. A jogerős holttnak nyilvánító bírósági határozat hatálya *a halál vélelmét állítja fel.* A vélelem szerint a határozatban megállapított időponttól kezdődően halottnak kell tekinteni a holttnak nyilvánított személyt. A holttnak nyilvánító bírói *végzéssel felállított halál vélelme azonban megdönthető,* mert a törvény értelmében a holttnak nyilvánított személyt csak az ellenkező bizonyításáig kell halottnak tekinteni. A bírói határozatban megállapított időponttól beállnak a halálhoz fűződő jogkövetkezmények, így pl. megszűnik a holttnak nyilvánított személy jogszerzési képessége, azaz többé jogai és kötelezettségei nem lehetnek, megnyílik az öröklés. A holttnak nyilvánító jogerős határozat után előfordulhat, hogy bebizonyosodik az a tény, hogy

- a holttnak nyilvánított személy *akár korábban, akár később tűnt el* a határozatban alapul vett időponthoz képest.

Ha az új időpont alapulvételével *is fennállnak* a holttnak nyilvánítás *törvényi feltételei,* a bíróság *módosítja* a holttnak nyilvánító határozatában a halál időpontját. Ilyenkor a halálhoz fűződő jogkövetkezmények – a jogszerzési képesség megszűnése, jogutódlás, öröklés megnyílt – a módosított határozat tartalmához igazodnak.

- a holttnak nyilvánított személy a határozat alapjául szolgáló időpontnál *későbbi időpontban tűnt el és* az ismertté vált új időponttól az ötéves határidő még nem telt le, azaz *nem állnak fenn* a holttnak nyilvánítás *törvényi feltételei.*

A fenti esetben a bíróság a holttnak nyilvánító határozatát hatályon kívül helyezi. A hatályon kívül helyezés eredményeként, főszabály-

ként a holtak nyilvánítást kimondó határozathoz fűződő jogkövetkezmények semmiek.

- a holtak nyilvánított személy életben van, tehát akár belföldön, akár külföldön él.

A fenti esetben a holtak nyilvánító határozat hatályon kívül helyezés nélkül is, a törvény erejénél fogva hatálytalan. A hatálytalanság miatt, ha jogszabály kivételt nem tesz, a határozat folytán beállott jogkövetkezmények semmiek.

A fentiekből következik, hogy kizárólag az eltűnt személyt lehet holtak nyilvánítani, nem pedig a bizonyíthatóan meghatározott helyen meghalt személyt. Abban az esetben, ha a holtak nyilvánítási eljárásban a bizonyítékok alapján a halál helye és ezzel egyben természetesen a halál ténye is megállapítható, nem holtak nyilvánításnak, hanem a halál ténye megállapításának van helye (PK 1. számú állásfoglalás).

Általában tehát a halál helyét, idejét a halotti anyakönyvi bejegyzés a közokirat erejével bizonyítja. Ha az anyakönyvi kivonat nem állítható ki, mert nincsenek meg az anyakönyvi bejegyzéshez szükséges feltételek, akkor az érdekelteknek lehetősége van arra, hogy olyan tényeket bizonyítsanak, amelyekből következtetni lehet az elhalálozás tényére. A halál tényének bírósági megállapítását akkor lehet kérni tehát, ha

- valaki meghalt, de
- a halálát anyakönyvi kivonattal nem lehet igazolni, ezért
- a halál tényét más módon kívánják bizonyítani.

Ebben az esetben tehát minden adat rendelkezésre áll annak bizonyítására, hogy az eltűnt személy meghalt, de az anyakönyvezés nem történt meg. A halál tényének bírói megállapításához a halál helyének, időpontjának és tényének együttes bizonyítása szükséges. Ha ezek bármelyike hiányzik, a halál tényének bírói megállapítására nem kerülhet sor.

1.2. A cselekvőképesség

A cselekvőképesség fogalma azt jelenti, hogy aki cselekvőképes, az *maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot*. A cselekvőképesség tehát az

ember jognyilatkozati képességét jelenti, azaz azt jelenti, hogy aki cselekvőképes, az saját akaratnyilatkozatával, saját nevében jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat. A törvény tiltja, hogy bárki – akaratától függetlenül – cselekvőképesége korlátozására irányuló szerződést kössön, vagy egyoldalú nyilatkozatot tegyen. A tilalomból értelemszerűen következik, hogy a cselekvőképeség teljes kizárására irányuló szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis.

A cselekvőképeségnek *három fokozata van*: a (teljes) cselekvőképeség, a korlátozott cselekvőképeség és a cselekvőképtelenség. *Cselekvőképés* mindenki, akinek cselekvőképeségét a törvény nem korlátozza vagy nem zárja ki. Kizárólag azt az ember illeti meg a cselekvőképeség, aki az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkezik, azaz akaratnyilatkozata kialakításában szellemi fogyatékosága nem akadályozza. *A korlátozott cselekvőképeség oka* lehet:

- a) az életkor
- b) a bíróság jogerős ítélete, amelyben a nagykorú személyt cselekvőképeséget korlátozó gondnokság alá helyez

a)

A törvény értelmében a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy kiskorú. Ha a *kiskorú 14. életévét már betöltötte és nem cselekvőképtelen*, akkor korlátozottan cselekvőképes. Ha azonban a 16. életévét betöltött kiskorú a gyámhatóság engedélyével házasságot köt, akkor az érvényes házasságkötés tényével megszerzi a nagykorúságot és (teljes) cselekvőképes lesz. A házasságkötés nem jár a nagykorúság megszerzésével, ha a házasságot a bíróság ítéletével a házafél cselekvőképtelen állapota vagy a kiskorúság miatt szükséges gyámhatósági engedély hiánya miatt nyilvánítottá érvénytelennek.

b)

Korlátozottan cselekvőképes az a nagykorú, akit a bíróság cselekvőképeséget korlátozó hatállyal gondnokság alá helyezett. Cselekvőképeséget korlátozó gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, *akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége a pszichés állapota, szellemi*

fogyatkozása vagy szenvedélybetegsége miatt – általános jelleggel, illetve egyes ügycsoportok vonatkozásában – tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökökent.

Kizárólag a törvényben meghatározott valamely egészségi oknak kell fennállnia: pszichés állapot vagy szellemi fogyatkozás, illetőleg szenvedélybetegség. Egyéb egészségi állapot a gondnokság alá helyezésre nem ad alapot. A belátási képesség nagymértékű csökkenése lehet akár tartós, akár pedig időszakonként visszatérő. Az együttes feltételekből következik, hogy önmagában a pszichés betegség fennállása nem indokolja a gondnokság alá helyezést. Erre ugyanis csak akkor kerülhet sor, ha emiatt a betegnek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége pl. tartósan és nagymértékben csökkent. Például a süketnémaság sem szolgálhat alapul a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezésre, mert a süketnémaság – ha ehhez kóros pszichés elváltozás nem járul – csupán olyan testi fogyatkozást jelent, amely miatt az érintett személy a környezetével nehezebben képes érintkezni. A gondnokság alá helyezés hatálya az ezt kimondó ítélet jogerőre emelkedését követő naptól kezdődik, azaz a jogerős ítélet meghozataláig a nagykorú személy polgári jogi szempontból nem tekinthető korlátozottan cselekvőképesnek. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a belátási képességnek tartósan vagy időszakosan visszatérő, nagymértékű csökkenése nem csak mindenre kiterjedően korlátozhatja a nagykorút a cselekvőképességében, és nem kizárt, hogy a betegsége következtében csak a mindennapi élet meghatározott területén vagy területein nem rendelkezik az ügyei vételéhez szükséges belátási képességgel. A bíróság a belátási képesség csökkenését nem csak általános jelleggel, azaz minden ügyre kiterjedő hatállyal, hanem egyes ügycsoportok vonatkozásában, azaz részlegesen is megállapíthatja és ehhez képest egyénre szabottan határozza meg a gondnokság alá helyezés jogkövetkezményeit. Tehát a bíróság ítéletében meghatározhatja azokat az ügycsoportokat, amelyek tekintetében a nagykorút cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezi. Amely ügycsoportot a jogerős ítélet nem nevesíti, a gondnokság alá helyezett teljes cselekvőképességgel rendelkezik, és ezért ezekben az ügyekben önállóan tehet érvényes jognyilatkozatokat. *A cselekvőképtelenség oka lehet:*

- a) életkor
- b) a bíróság ítélete, amelyben az adott (nagykorú vagy kiskorú) személyt cselekvőképességet kizáró hatályú gondnokság alá helyezett
- c) gondnokság alá helyezés nélkül cselekvőképtelen állapot.

a)

A 14. életévét be nem töltött kiskorú életkora miatt, a törvény erejénél fogva cselekvőképtelen.

A tizennegyedik életévét be nem töltött gyermek cselekvőképtelenségének kimondását az életkori sajátosságból eredő belátási képesség éretlensége indokolja. A cselekvőképtelenség a tizennegyedik életév betöltéséig tart.

b)

b1)

Cselekvőképtelen az a nagykorú, akit a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett. A cselekvőképességet kizáró gondnokság alá a bíróság azt a nagykorú személyt helyezi, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – pszichés állapota vagy szellemi fogatkozása miatt – tartósan teljes mértékben hiányzik.

b2)

Cselekvőképtelen az a tizennegyedik életévét már betöltött kiskorú is, akit a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett. A gondnokság hatálya a nagykorúság elérésével áll be, de a kiskorú már a határozat jogerőre emelkedésével cselekvőképtelenné válik.

Az ilyen hatályú gondnokság alá helyezésre tehát csak a törvényben meghatározott valamely egészségi ok: így pszichés állapot vagy szellemi fogatkozás fennállása esetén kerülhet sor. Egyéb kóros állapot, mint egészségügyi ok – mint például a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezést indokolható szenvedélybetegség – a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezésre nem ad alapot. További feltétel, hogy a pszichés állapot vagy a szellemi fogatkozás miatt a nagykorú személy belátási képessége tartósan, és teljes mértékben hiányozzon. A belátási képesség tartós és teljes hiánya önmagában a jogi következmé-

nyek alkalmazásához nem elegendő, mert szükséges az is, hogy a bíróság a nagykorú személyt *jogerős ítélettel* cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezze. A cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezésről rendelkező jogerős ítélet mindenkivel szemben hatályos. A gondnokság alá helyezés hatálya, azaz a cselekvőképtelenség az ítélet jogerőre emelkedését követő napon kezdődik.

c)

Gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen az, aki olyan állapotban van, hogy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – tartósan vagy a jognyilatkozata megtételekor átmenetileg – teljesen hiányzik.

A cselekvőképesség jognyilatkozat-tételi képességet jelen. A cselekvőképesség fokozataira figyelemmel a jogalkotó külön szabályozza a *jognyilatkozatok érvényességét*. Aki *cselekvőképes*, az saját nevében, maga tehet jognyilatkozatokat, azok érvényességéhez tehát nem kell más személy közreműködése.

A *korlátozottan cselekvőképes kiskorú* nyilatkozatának érvényességéhez főszabály szerint a *törvényes képviselőjének a közreműködése, azaz beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása szükséges*. Ugyanakkor a törvényes képviselőnek a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozata megtétele során az ítélőképessége birtokában lévő, azaz a jogügylet lényegének, következményeinek átlátására, arról vélemény formálására és e vélemény kifejezésre juttatására képes korlátozottan cselekvőképes kiskorú *véleményét figyelembe kell vennie*. Ha tehát a jognyilatkozat létrejött, addig, amíg a törvényes képviselő az utólagos jóváhagyását nem adja meg, függő jogi helyzet áll fenn, mert a korlátozottan cselekvőképes kiskorú jognyilatkozata ugyan létrejött, de nem érvényes. A függő helyzet a törvényes képviselő nyilatkozatával válik egyértelművé. Előzetes beleegyezés vagy utólagos jóváhagyás esetén a jognyilatkozat érvényessé válik, ezek hiányában a jognyilatkozatra az érvénytelenség jogkövetkezményeit kell alkalmazni. Ha azonban a függő jogi helyzetben a korlátozottan cselekvőképes kiskorú nagykorúvá, és ezzel cselekvőképessé válik, saját maga dönt a megelőzően megtett jognyilatkozata érvényességéről. Kivételes esetekben, amelyeket a törvény külön nevesít a korlátozottan cselekvőképes kiskorú a törvényes képviselőjének közreműködése nélkül is

1. *tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre jogszabály feljogosítja;*

Például:

- tehet közvégrendeletet,
- munkaviszonyt létesíthet,
- önállóan tett nyilatkozattal megtilthatja, hogy halála után testéből szerveit vagy szöveteit átültetés céljára eltávolítsák [1997. évi CLIV. törvény 211. § (1)],

2. *megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket;*

Ezeket az ügyleteket minden esetben az adott helyzetben, és a kiskorú körülményeitől függően kell értékelni.

3. *rendelkezik munkával szerzett keresményével; keresménye erejéig erre kötelezettséget vállalhat;*

4. *megkötöthet olyan szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez.*

A korlátozottan cselekvőképes kiskorú kizárólag előnyt szerez a javára szóló ajándékozás esetében. A törvényes képviselő a korlátozottan cselekvőképes kiskorúnak ígért vagy adott ajándékot a gyámhatóság engedélyével visszautasíthatja. Ha a gyámhatóság a törvényes képviselő visszautasító nyilatkozatát nem hagyja jóvá, ez a határozata a törvényes képviselő elfogadó nyilatkozatát pótolja.

A törvényes képviselő a korlátozottan cselekvőképes kiskorú nevében *maga is, azaz önállóan tehet* jognyilatkozatokat, kivéve azokat, amelyeknél a jogszabály a korlátozottan cselekvőképes kiskorú saját nyilatkozatát kívánja meg, illetve amelyek a munkával szerzett keresményre vonatkoznak. Vannak esetek, amikor a törvényes képviselő eljárása mellett a *gyámhatóság hozzájárulása is* szükséges az adott jognyilatkozat érvényességéhez. A törvényes képviselő jognyilatkozatainak érvényességéhez *a gyámhatóság jóváhagyása szükséges*, ha a jognyilatkozat

- a kiskorút megillető tartásról történő lemondásra,
- a kiskorút örökösödési jogviszony alapján megillető jogokra vagy kötelezettségre; külön is visszautasítható vagyontárgyak öröklésének visszautasítására,

- a kiskorú ingatlan tulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére vonatkozik, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor hasznélvezet alapítására,
- a kiskorú külön jogszabály alapján beszolgáltatott vagyonára,
- a kiskorú olyan egyéb vagyontárgyára, illetve vagyoni értékű jogára vonatkozik, amelynek értéke meghaladja a külön jogszabályban meghatározott összeget.

Bírósági vagy közjegyzői határozattal elbírált jognyilatkozat érvényességéhez a *gyámhatóság jóváhagyása nem szükséges*. Egyes jognyilatkozatot a korlátozottan cselekvőképes kiskorú még *gyámhatósági jóváhagyással sem* tehet érvényesen. A kiskorú még a gyámhatóság jóváhagyásával sem tehet érvényesen olyan jognyilatkozatot, amellyel ajándékozik, idegen kötelezettségért megfelelő ellenérték nélkül felelősséget vállal, vagy amellyel jogokról ellenérték nélkül lemond. Az ajándékozási szerződés az ajándékozó terhére ró kötelezettséget, mert saját vagyona rovására köteles ingyenes vagyoni előnyt juttatni a megajándékozottnak. Ajándékozás esetén tehát a szolgáltatással szemben nem áll ellenszolgáltatás, az ajándékozó kötelezettségvállalása teljes egészében ingyenes. Ingyenes szerződésnek minősül, ezért gyámhatósági jóváhagyással sem érvényes az a jognyilatkozat, amellyel a korlátozottan cselekvőképes kiskorú megfelelő ellenérték nélkül felelősséget vállal idegen kötelezettségért, ilyen például a kezességvállalás. Gyámhatósági jóváhagyással sem érvényes a joglemondó nyilatkozat, ha a lemondásra ellenérték nélkül került sor. Ez a szabály nem gátolja a korlátozottan cselekvőképes kiskorút a munkával szerzett keresményével való rendelkezésben, és nem zárja ki a szokásos mértékű ajándékozást.

A fenti szabályok irányadóak abban az esetben is, ha a kiskorú cselekvőképtelen. Ezek a szabályok tehát a korlátozottan cselekvőképes illetve cselekvőképtelen kiskorúak jognyilatkozata érvényességének közös szabályainak minősülnek.

A bíróság jogerős ítélete által cselekvőképességet korlátozó gondnoksága alá helyezett jognyilatkozatainak érvényessége esetén a főszabály szerint a kor-

látozottan cselekvőképes személy jognyilatkozata általános jelleggel, illetve a bíróság ítéletében meghatározott ügycsoportok tekintetében csak akkor érvényes, ha *azt a gondnoka beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával tette*. A gondnokolt és gondnoka közötti vita esetén a gyámhatóság dönt. Ha a korlátozottan cselekvőképes személy cselekvőképessé válik, maga dönt a függő jognyilatkozatainak érvényességéről. Ha a belátási képesség korlátozottsága csak részleges, *a gondnokolt* minden olyan ügyben *önállóan érvényes jognyilatkozatot* tehet, amely ügycsoport tekintetében a bíróság a cselekvőképességet korlátozó ítéletben a gondnokolt cselekvőképességét nem korlátozza. A kivételes szabály értelmében a korlátozottan cselekvőképes személy *a gondnoka közreműködése nélkül is*

- tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre a jogszabály feljogosítja;
- megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket;
- rendelkezik a munkaviszonyból, munkaviszony jellegű jogviszonyból, társadalombiztosítási, szociális és munkanélküli ellátásból származó jövedelme 50%-ával; annak erejéig kötelezettséget is vállalhat;
- megköthet olyan szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez.

A gondnoknak a korlátozottan cselekvőképes személy nevében önálló jognyilatkozatokat is tehet,

- ha erre a gondnokot külön törvény jogosítja fel. Így például a gondnokolt fertőző betegsége esetén a gondnok is megteheti az otthoni elkülönítéshez szükséges nyilatkozatot.
- ha a gondnokolt közokiratban feljogosítja a gondnokot, hogy helyette és nevében általános jelleggel eljárjon.
- a gondnok külön felhatalmazás nélkül is eljárhat az azonnali intézkedést igénylő esetekben pl. a gondnokolt vagyonát fenyegető kárveszély esetén az azt elhárító intézkedésnek a gondnokolt részéről, és időben később történő megtétele – a gondnok előzetes beleegyezésével vagy utólagos jóváhagyásával – már nem lett volna alkalmas a kár bekövetkezésének elhárítására.

Az alábbi jognyilatkozatok érvényességéhez *gyámhatósági jóváhagyás* is szükséges, ha a jognyilatkozat a gondnokolt

- tartására,
- örökösödési jogviszony alapján megillető jogára vagy kötelezettségére,
- ingatlantulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére vonatkozik, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor hasznélvezet alapítására.

Átruházás alatt minden olyan jognyilatkozatot érteni kell, amelynek folytán a gondnokolt ingatlan tulajdona akár részben, akár egészében más személy tulajdonába kerül. Így nem csak az adásvételi, ajándékozási jogügylet, de az ingatlan csere-, valamint az adásvétellel vegyes cse-reszerződéshez, az ingatlanra vételi jogot (opció) engedő szerződéshez, vagy ingatlanhányad esetén a közös tulajdon magához váltással történő megszüntetéséhez is szükséges a gyámhatóság jóváhagyása, ha nem a gondnokolt a magához váltó fél.

Megterhelés alatt az olyan jognyilatkozatokat kell érteni, amelyek a gondnokolt tulajdonjogából eredő bármely jogosítványát korlátozó módon érintik. Ilyen például az ingatlan zálogjoggal megterhelése, használati jog engedése.

- *a 20/B. § alapján beszolgáltatott vagyona*ra.

A gyámhatóságnak beszolgáltatott pénzt gyámhatósági fenntartásos betétben, forint folyószámlán vagy devizaszámlán, a személyes tulajdon szokásos tárgykörébe nem tartozó ékszereket, ezüst-, arany-, platinatárgyakat, drágaköveket a Magyar Nemzeti Banknál, a kulturális javakat pedig az illetékes múzeumban letétként kell elhelyezni, a gondnok jognyilatkozata minden esetben a letétre vonatkozó rendelkezést takar. Azt, hogy mely vagyont kell a gyámhatósághoz beszolgáltatni, a Ptk. 20/B. §-a szabályozza. Ennek értelmében a gondnokolt pénzének, értékpapírjainak, egyéb érték tárgyainak azt a részét köteles a gondnok a gyámhatóságnak beszolgáltatni, amelyet a rendes vagyonnevelés szabályai szerint nem kell a folyó kiadásokra készen tartani. A gyámhivatal kötelezheti a gondnokság alatt álló

személy tulajdonában álló – százezer forintot meghaladó – értékpapír hitelintézeti letétben történő kezelésére is.

- *vagyonának mértékétől függően a gondnokot kirendelő határozatban megállapított összeget, de legalább 50 000 Ft-ot meghaladó értékű egyéb vagyontárgyára, vagyoni értékű jogára vonatkozik.*

A gyámhatóságnak a gondnokot kirendelő határozatában rendelkeznie kell arról, hogy milyen összeghatárt meghaladó értékű vagyontárgyra, vagyoni értékű jogra vonatkozó jognyilatkozat megtételéhez kell a gyámhatóság jóváhagyását beszerezni. E rendelkezés alapvetően a gondnokolt vagyoni érdekeinek védelmét szolgálja, de azt is biztosítania kell, hogy a gondnokolt jogos kívánságai – amelyekre vagyona kellő fedezetet biztosít – egyszerűbb eljárás keretében nyerhessenek kielégítést. Ezt biztosítja a törvény azzal, hogy az érték tekintetében csak az alsó határt szabja meg 50000 Ft-ban.

A gyámhatóság kivételesen indokolt esetben hozzájárulhat a gondnokolt és a gondnok közös kérelmére

- a gondnokság alá helyezett személy leszármazójának önálló háztartás alapításához, fenntartásához, illetve más létfontosságú célja eléréséhez a gondnokság alatt álló vagyonának terhére; a támogatás mértéke a leszármazó kötelesrészét nem haladhatja meg;
- a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt és gondnoka közös kérelmére a gondnokolt által történő ajándékozáshoz vagy jogokról ellenérték nélkül lemondásához, illetve közcélra történő felajánlásához, feltéve, hogy a jogügylet a gondnokolt megélhetését nem veszélyezteti.

Nincs szükség a gyámhatóság jóváhagyására a fenti két esetben tett jognyilatkozatra vonatkozóan,

- ha a jognyilatkozat érvényességét bírósági vagy közjegyzői eljárásban hozott határozattal elbírálták. Ilyenkor a gyámhatóság feladatát a bíróság, illetőleg a közjegyző veszi át.
- a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés részlegesége esetén a gondnokoltnak azon jognyilatkozatára, amely ügycsoportban a bíróság a gondnokolt cselekvőképességét nem korlátozta.

A fenti szabályok irányadóak a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett jognyilatkozataira is, ezért ezeket a szabályokat a cselekvőképességet korlátozó illetve a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló jognyilatkozataira vonatkozó közös szabályoknak nevezzük.

A *cselekvőképtelen kiskorú* jognyilatkozata semmis. Főszabály szerint nevében a törvényes képviselője jár el. Ugyanakkor a törvényes képviselőnek a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozata megtétele során az ítélőképessége birtokában lévő, azaz a jogügylet lényegének, következményeinek átlátására, arról vélemény formálására és e vélemény kifejezésre juttatására képes cselekvőképtelen *kiskorú véleményét figyelembe kell vennie*. A kivételes szabály értelmében azonban nem lehet semmisnek tekinteni a cselekvőképtelen kiskorú által kötött és már teljesített csekély jelentőségű szerződéseket, amelyek megkötése a mindennapi életben tömegesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényel. A kivételes eset az alábbi feltételek fennállása esetén áll fenn:

- a cselekvőképtelen kiskorú a szerződést közvetlenül maga köti és teljesíti.
- a szerződésnek csekély jelentőségűnek kell lennie (pl. kis értékű bevásárlás).

Azt, hogy az ügylet csekély jelentőségűnek minősül-e vagy sem, minden esetben az adott helyzetben, és a kiskorú körülményeitől függően kell értékelni.

- az ügylet a mindennapi életben tömegesen fordul elő. A tömegesen megfogalmazás azt jelenti, hogy ilyen típusú jogügyletet a lakosság széles köre köt rendszeresen (pl. minden nap) vagy időszakonként rendszeresen visszatérően.
- végül csak olyan ügyletek vonhatók ebbe a körbe, amelyek különösebb megfontolást nem igényelnek pl. a szülő, mint törvényes képviselő az adott termék árának ismeretében jogosítja fel a tizenegyedik életévét be nem töltött gyermekét a vásárlásra.

A törvény külön nevesíti azokat az eseteket, amelyekben a cselekvőképtelen kiskorú ügyeit érintő törvényes képviselői jognyilatkozatok érvé-

nyességi feltétele a gyámhatóság jóváhagyása. A törvényes képviselő jognyilatkozatainak érvényességéhez *a gyámhatóság jóváhagyása szükséges*, ha a jognyilatkozat

- a kiskorút megillető tartásról történő lemondásra
- a kiskorút örökösödési jogviszony alapján megillető jogokra vagy kötelezettségre; külön is visszautasítható vagyontárgyak öröklésének visszautasítására,
- a kiskorú ingatlantulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére vonatkozik, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor haszonélvezet alapítására,
- a kiskorú külön jogszabály alapján beszolgáltatott vagyonára,
- a kiskorú olyan egyéb vagyontárgyára, illetve vagyoni értékű jogára vonatkozik, amelynek értéke meghaladja a külön jogszabályban meghatározott összeget.

Bírósági vagy közjegyzői határozattal elbírált jognyilatkozat érvényességéhez *a gyámhatóság jóváhagyása nem szükséges*. Ennek a gyakorlatban előforduló legtipikusabb esete, amikor a tartásra kötelezett személy és a gyermeket tényleg eltartó, gondozó személy peren kívül megállapodik abban, hogy a kötelezett a tartási kötelezettségének kiegyenlítéséül megfelelő vagyontárgyat (pénzösszeget) ad a jogosultnak. Nincs szükség e jognyilatkozatnak gyámhatósági jóváhagyására, ha a tartási kötelezettséget ilyen tartalommal bírói ítélet állapítja meg, vagy a megkötött egyezséget a bíróság jóváhagyja. A cselekvőképtelen kiskorú még a *gyámhatóság jóváhagyásával sem* tehet érvényesen olyan jognyilatkozatot, amellyel ajándékozik, idegen kötelezettségért megfelelő ellenérték nélkül felelősséget vállal, vagy amellyel jogokról ellenérték nélkül lemond.

A fenti szabályok a korlátozottan cselekvőképes kiskorú jognyilatkozataira is irányadó, ezért ezeket a szabályokat a korlátozottan cselekvőképes, illetve cselekvőképtelen kiskorú személyek jognyilatkozatainak közös szabályainak nevezzük.

A bíróság jogerős ítéletében elrendelt cselekvőképeséget kizáró hatályú gondnokság alatt álló személyek jognyilatkozata főszabály szerint semmis; nevé-

ben *gondnoka jár el*. A gondnoknak a véleménynyilvánításra képes gondnokolt kívánságát, kéréseit – pl. a tartózkodási helyére vonatkozóan – a döntések meghozatala előtt meg kell hallgatnia és lehetőség szerint figyelembe kell vennie. A kivételes szabály alapján a cselekvőképtelen személy *maga is* megkötheti azokat a csekély jelentőségű szerződéseket, amelyek a mindennapi életben tömegesen fordulnak elő, és különösebb megfontolást nem igényelnek.

A cselekvőképtelen személy gondnoka jognyilatkozatainak érvényességéhez *a gyámhatóság jóváhagyása szükséges*, ha a jognyilatkozat a gondnokolt

- tartására,
- örökösödési jogviszony alapján megillető jogára vagy kötelezettségére,
- ingatlantulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére vonatkozik, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor haszonélvezet alapítására,
- a 20/B. § alapján beszolgáltatott vagyonára,
- vagyonának mértékétől függően a gondnokot kirendelő határozatban megállapított összeget, de legalább 50 000 Ft-ot meghaladó értékű egyéb vagyontárgyára, vagyoni értékű jogára vonatkozik.

A gyámhatóság *kivételesen indokolt esetben hozzájárulhat*

- a cselekvőképtelen személy gondnoka, korlátozott cselekvőképesség esetén pedig a gondnokolt és a gondnok közös kérelmére a gondnokság alá helyezett személy leszármazójának önálló háztartás alapításához, fenntartásához, illetve más létfontosságú célja eléréséhez a gondnokság alatt álló vagyonának terhére; a támogatás mértéke a leszármazó köteleőrészét nem haladhatja meg;
- a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt és gondnoka közös kérelmére a gondnokolt által történő – a fentiek alá nem tartozó – ajándékozáshoz vagy jogokról ellenérték nélkül lemondásához, illetve közcélra történő felajánlásához, feltéve, hogy a jogügylet a gondnokolt megélhetését nem veszélyezteti.

Nincs szükség a gyámhatóság jóváhagyására

- bírósági vagy közjegyzői határozattal elbírált jognyilatkozat érvényességéhez.

A fenti szabályok irányadóak a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett jognyilatkozataira is, ezért ezeket a szabályokat a cselekvőképességet korlátozó illetve a cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló jognyilatkozataira vonatkozó közös szabályoknak nevezzük.

A gondnokság alá helyezés nélkül cselekvőképtelen személy jognyilatkozata fő szabály szerint semmis. A kivételes szabály értelmében a gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen nagykorú személy jognyilatkozatát – a végintézkedése kivételével – cselekvőképtelenség miatt nem lehet semmisnek tekinteni, ha tartalmából és körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a jognyilatkozat a fél cselekvőképessége esetében is indokolt lett volna.

2. A jogi személyek mint jogalanyok

A jogi személy kifejezés jogi szakszó, terminus technikus. Jogi személynek *meghatározott szervezetek* minősülnek, de csak abban az esetben, ha megfelelnek a jogi személy ismérveinek, és az adott szervezetre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően kerül sor az alapításukra. A *jogi személy jogképes*. Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek. A jogi személy jogképessége alapján tehát saját nevében jogokat szerezhet és kötelezettségeket vállalhat. A jogi személy jogképessége az emberétől alapvetően abban tér el, hogy a jogi személynek csak vagyoni jogai lehetnek, bár bizonyos mértékű személyhez fűződő jogai és törvényes érdekei is fennállnak. A gazdálkodó szervezetek egy részének a neve, az ún. kereskedelmi név. A kereskedelmi név bizonyos üzleti, kereskedelmi, gazdasági tevékenységet jelöl. A név ismerete ennek a kereskedelmi, gazdasági, üzleti tevékenységnek az ismeretét jelenti. Ezért a kereskedelmi névnek fontos szerepe van az üzleti kapcsolatok, illetve a vevőkör kialakulásában. A kereskedelmi név sajátos értéket jelent. Ismerete az üz-

letmenetet és ezzel együtt az üzlet létét is befolyásolja. Például a névkizárólagosság elvéből következően a nem természetes személy csak olyan nevet használhat, amely a hasonló működési körben, azonos területen tevékenykedő és korábban már nyilvántartásba vett szervezet nevéétől eltér. Így jogsértő az olyan cégnév használata, amelyről a versenytársat szokták felismerni. Ebből következően a személyhez fűződő jogok közül a névvisseléssel kapcsolatos jogok – és ezzel a jogvédelem – a jogi személyeket is megilleti. A jogi személy nem rendelkezik cselekvőképességgel, ebből következően törvényes vagy meghatalmazott képviselőre szorul. A törvényes képviselő a jogi személy helyett és annak nevében jár el, annak szerez jogokat és kötelezettségeket oly módon, hogy ezeknek a címzettje, azaz jogosítottja illetve kötelezettje maga a jogi személy lesz.

A jogi személy meghatározott ismérvek alapján jellemezhető. Ezek az ismérvek: a cél, a szervezet és a vagyon.

Jogi személyt csak a jog által elismert *célra* lehet létrehozni. A jog által tilosnak minősített célra jogi személy nem alapítható, de a törvények a jogi személyek egyes fajtái tekintetében speciális tilalmakat is megállapítanak. A jogi személy céljának ezért a jog által támogatott célnak kell lennie. A jogalkotás dönti el, hogy adott cél elérése érdekében szükség van-e jogi személyiségre vagy sem. Ha adott cél jogi személyiség nélkül is megvalósítható, a jogalkotás, illetve a jogalkalmazás nem adja meg a jogi személyiséget. A gazdasági társaság az alapítótól elkülönült, önálló érdekek kifejezője. A jogi személy az alapítóitól függetlenné válik, állandó *szervezettel* rendelkezik. A szervezeten belül alapvetően fontos és lényeges a döntéshozó és az ügyintéző- képviselési szervek kialakítása. Az alapító(k)tól való függetlenedés megnyilvánulásának fogható fel az is, hogy a jogi személy elkülönített *vagyonnal* rendelkezik, amelyhez igazodva a jogi személynek önálló vagyoni jogi felelőssége van.

A jogi személyek – főbb típusai – lehetnek:

- közjogi és magánjogi indíttatásúak,
- vagyon elkülönítéssel és vagyonegyesítéssel létrejövő jogi személyek,
- személy, illetve vagyonösszességek.

A közjogi jogi személyek lényegében közfeladat ellátása érdekében jönnek létre és a vagyoni forgalomban nem a közhatalmi kényszer alkalmazásával vesznek részt, hanem a többi jogalannyal egyenrangúan, azokkal mellérendeltségi viszonyban állva. Közjogi jogi személynek minősül pl. az állam, az önkormányzat, a politikai pártok. Az állam a vagyoni jogviszonyok alanyaként jogi személynek minősül, az állam típusát tekintve közjogi jogi személy. Az állam, mint jogi személy csak, mint a vagyoni jogviszonyok alanya lehet polgári jogi szerződés, polgári jogviszony részese. A felek mellérendeltségéből, egyenrangúságából következően reá ugyanúgy kihatnak az állam közigazgatási, közjogi funkciójából fakadó eljárásai, intézkedései, esetleges mulasztásai, mint a jogviszony többi alanyára. A Magyar Állam nevében a kincstári vagyont érintő tulajdonosi jogokat a pénzügyminiszter a Kincstári Vagyoni Igazgatóság útján gyakorolja. Az igazgatóság képviseli az államot a kincstári vagyonnal kapcsolatos polgári jogi jogviszonyokban. Az államot a kártérítési, megtérítési és kártalanítási kötelezettség, valamint a jóhiszemű személyek irányában vállalt szerződéses kötelezettség akkor is terheli, ha erre nincs költségvetési fedezet, vagy az e célra biztosított költségvetési fedezet annak kielégítésére nem elégséges.

A magánjogi jogi személyek létrehozása az alapítók szabad akarat-elhatározásából ered, nem pedig közjogi aktussal, törvényi előírás nyomán történik, illetve nem közfeladat ellátása céljából. A magánjogi jogi személynek minősülnek a gazdasági társaságok, amelyekre vonatkozó részletes szabályokat a III/B. modul tartalmazza.

A vagyon-elkülönítéssel létrejövő jogi személy az alapító egyoldalú jognyilatkozatával jön létre. Ilyen jogi személy pl. a költségvetési szerv.

A vagyonegyesítéssel létrejövő jogi személy a tagok szerződése alapján jön létre. Ilyen pl. a társaság és a szövetség. A vagyonegyesítéssel létrejövő jogi személyeken belül további csoportokat is felállíthatunk. Az egyik csoportba tartoznak azok, amelyek ugyan a tagok egyesülésével jönnek létre, azonban nem a személy, hanem a *tevékenység-egyesítés a lényeges*, a tag személye másodlagos. A másik csoport lényege a vagyonegyesítés és az abból eredő előnyök kihasználása: pl. a részvénytársaság.

A jogi személy szervezet szempontjából megkülönböztethetjük a személyösszességeket pl. az egyesület, illetve a vagyonösszességeket pl. alapítvány.

Az adott szervezet jogi személyiségéről külön jogszabályok rendelkeznek. A jogi személy létrejöttének és megszüntetésének feltételeit a jogszabály a jogi személy egyes fajtáihoz képest állapítja meg. Az egyes jogi személyeket szabályozó külön jogszabályok rendelkezései mellett a Ptk. néhány irányadó és általánosnak tekinthető szabályt rögzít a jogi személyek létrehozásával kapcsolatban is. Nevezetesen: a jogi személy alapításához szükséges az alapítók megfelelő formában tett akaratnyilvánítása, a jogi személy működési feltételeinek megteremtése, a működéshez szükséges vagyon elkülönítése, a szervezet létrehozása és egyes esetekben a jogi személy nyilvántartásba vétele.

A jogi személy létrejöttéhez mindenekelőtt egy vagy több *alapító akaratnyilvánítása szükséges*. Közjogi személy a jogi személyt létrehozhatja jogszabállyal vagy hatósági határozattal. Magánszemély az akaratát a létesítő okiratban és annak elfogadásával nyilváníthatja ki. Jogszabály hozza létre a legjelentősebb államhatalmi, közigazgatási szerveket. Jogi személy létrejöhet a jogi személyen belül is, oly módon, hogy azt a jogi személy az alapszabályában (alapító okiratában) hozza létre. Fő szabályként tehát a jogi személy szervezeti egysége nem jogi személy, azonban jogszabály felhatalmazása alapján az alapító okirat, alapszabály vagy más okirat a szervezeti egységet is jogi személlyé nyilváníthatja.

Lehetőség van arra is, hogy több jogi személy hozzon létre egy olyan jogi személyt, amelynek a működés koordinálása, az egységes fellépés biztosítása a célja.

A jogi személy létesítéséről szóló jogszabályban, határozatban vagy okiratban meg kell állapítani a jogi személy nevét, tevékenységét, székhelyét és – ha erről külön jogszabály nem rendelkezik – képviselőjét. A jogi személy képviselőjének kiemelkedő jelentősége van, mert a jogi személy nevében eljárva jognyilatkozataival jogokat szerezhet, kötelezettséget vállalhat, képviseli a jogi személyt bíróság és más hatóságok előtt, ezért a képviselő személyének azonosíthatónak kell lennie. A jogi személy képviselőtére nem csak egy, hanem több személy is kijelölhető.

Ilyen esetben azonban rendelkezni kell a képviselet módjáról, nevezetesen arról, hogy az önálló-e, vagy együttes. A jogi személy törvényes képviselője az, akinek képviseleti jogosultsága közvetlenül a jogszabályi rendelkezésen, létesítő okiraton, illetve hatósági rendelkezésen alapul. A képviseletre jogosult személyek – gazdasági társaság esetében – név-aláírásukat kötelesek a cégbíróságnak benyújtani vagy az aláírást a cégbíróság előtt megtenni. Ez az úgynevezett aláírási címpéldány. A cégjegyzési jog a cég írásbeli képviseletére, a cég nevében történő aláírásra való jogosultság. A cégjegyzés módja önálló vagy együttes. Kettőnél több cégjegyzésre jogosult esetén úgy is lehet rendelkezni, hogy egyes jogosultakat önálló, más jogosultakat együttes cégjegyzési jog illet meg, vagy az egyik aláíró mindig meghatározott személy. Ugyanaz a személy csak egyféle módon – vagy önállóan, vagy mással együttesen – jegyezheti a céget.

A cégjegyzésre jogosultnak a cég nevében olyan módon, illetve formában kell aláírnia, ahogyan azt a hiteles cégeláírási nyilatkozat (címpéldány) tartalmazza.

Ha jogszabály a jogi személy létrejöttét nyilvántartásba vételhez köti, a bejegyzett körülmények megváltoztatása harmadik személyek irányában csak akkor hatályos, ha a változást a nyilvántartásba bevezették. A jogi személy létrejöttének szinte minden esetben feltétele a nyilvántartásba vétel, amely jelenthet cégbírósági, bírósági, illetve közigazgatási szerv által történő nyilvántartásba vételt. A nyilvántartás közhitelességének elvéből következően a nyilvántartás hitelesen tanúsítja a benne feltüntetett adatokat, a bejegyzett jogok és tények fennállását és változását. Ebből következően

- senki sem hivatkozhat arra, hogy a nyilvános és közhiteles nyilvántartásban feltüntetett valamely adat, jog vagy tény fennállásáról nem tudott,
- viszont a nyilvántartott adatokban bekövetkezett változás is csak akkortól hatályos e harmadik személyekkel szemben, amikortól azt a nyilvántartás feltünteti.

3. Jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek mint jogalanyok

A társasági formáknak jogi és nem jogi személyiségű felosztása – lásd részletesen a III/B modul 1. pont alatt – inkább elméleti jelentőségű. Miután valamennyi társasági forma jogképes a megkülönböztetésnek csak ott van gyakorlati jelentősége, ahol az egyes jogszabályok valamilyen tevékenységi kört csak meghatározott cégformában, illetve csak jogi személyiségű társaságoknak tesznek lehetővé.

A közkereseti társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy korlátlan és egyetemleges felelősségük mellett üzletszerű közös gazdasági tevékenységet folytatnak és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást a társaság rendelkezésére bocsátják. A közkereseti társaság rendszerint csak néhány főből álló és viszonylag nem nagy tőkével induló ún. kisvállalkozás. Ezért ez a társasági forma a leggyakoribb vállalkozási formája a családi keretekben történő társaság alapításának. A közkereseti társaság a nem jogi személyiségű gazdasági társaságok egyike. Ennek azonban a gyakorlati jelentősége elhanyagolható, mert saját cégnév alatti jogalanyisággal rendelkezvén a gazdasági életben egyenrangú versenytársa lehet a legtöbb jogi személyiségű gazdasági társaságnak, sőt a vagyoni felelősség szabályozásának sajátossága révén a hitelezők számára még nagyobb biztosítékot is jelenthet. A közkereseti társaság esetén a tagok vagyoni felelőssége a társaság tartozásaiért korlátlan és egyetemleges. A korlátlanság azt jelenti, hogy a tagok a teljes vagyonukkal kötelesek helytállni amennyiben a társaság vagyona, mint elsődleges kielégítési alap a követelések fedezetére nem elég. Az egyetemlegesség pedig a hitelező számára azt teszi lehetővé, hogy választása szerint léphessen fel akár valamennyi taggal szemben, akár pl. csak az általa leginkább teljesítő képesnek tartott egyetlen taggal szemben a teljes követelésért. Ebben az esetben a követelést egyedül kielégíteni kénytelen tagnak a többiekkel szemben a rájuk eső rész erejéig megtérítési igénye van, ami adott esetben peres úton érvényesíthető. A közkereseti társaság további sajátossága, hogy a vagyoni hozzájáruláson túl valamilyen formában megkívánja a tagok közreműködését, tevékenységet. A közös gazdasági tevékenységhez szükséges vagyon mértéke függ a végezni kívánt tevékenységtől, a kitűzött

gazdasági céltól, a társaság határozott vagy határozatlan időre történő létesítésétől és számos más, az alapítók által mérlegelendő szemponttól. Ezért jogszabályi megkötöttség hiányában elvileg akár néhány forint – jelképes – indulóvagyonnal is lehet közkereseti társaságot alapítani. A társasági forma megjelölést, azaz azt, hogy közkereseti társaságról van szó, a társaság cégnevében fel kell tüntetni. A társasági forma hivatalos rövidítése a „kkt.”.

A betéti társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai üzletszerű, közös gazdasági tevékenység folytatására vállalnak kötelezettséget oly módon, hogy legalább egy tag (beltag) felelőssége a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségekért korlátlan és a többi beltaggal egyetemleges, míg legalább egy másik tag (kültag) csak a társasági szerződésben vállalt vagyoni betétje szolgáltatására köteles, a társaság kötelezettségeiért azonban – a Gt.-ben meghatározott kivétellel – nem felel. A közkereseti társaság mellett a másik jogi személyiség nélküli társasági forma a betéti társaság, amelynek hivatalos rövidítése: bt. A betéti társaság több szempontból – pl. a tagok felelőssége – hasonlít a közkereseti társasághoz, ezért ahol a Gt. eltérően nem rendelkezik, ott a kkt. szabályait kell a bt. esetében is alkalmazni. A bt.-hez is legalább két tag szükséges egy beltag és egy kültag. A beltag felelőssége korlátlan, vagyis a társaság tartozásaiért, ha a társaság vagyona elegendő fedezetet nem ad, akkor a saját teljes vagyonával is felel. Több beltag esetén a felelősségük egyetemleges, ezért bármelyikükkel szemben az egész követelés érvényesíthető. A követelést egyedül kielégítő tag a többi taggal szemben a rájuk eső rész erejéig léphet fel megtérítési igénnyel. A kültag vagyoni felelőssége korlátozott, csak a vagyoni betétje erejéig áll fenn. Felelőssége a beltaggal azonos módon csak akkor állapítható meg, ha a kültag neve szerepel a cégnévben. A kültag a korlátozott felelősségének megfelelően a társaság ügyeinek intézését önálló döntési jogkörrel nem láthatja el. Ezért sem a társaság belső ügyintézési – ügyvezetési – sem a kifelé, harmadik személyek irányába történő képviselői tevékenységet nem végezhet.

4. A személyhez fűződő jogok

A személyiségi jog mind az ember, mind a jogi személy rendeltetéséhez szükséges háborítatlan mozgásteret biztosítja, a törvény pedig védelme

alá helyezi azokat, amikor kimondja, hogy mindenki köteles a személyiségi jogokat tiszteletben tartani. A személyiségi jogokat korlátozó szerződés vagy egyoldalú jognyilatkozat semmis. Ugyanakkor nem sért személyiségi jogot az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, ha a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet. A törvény a magánszemélyek hátrányos megkülönböztetését, a lelkiismereti szabadság sérelmét, a személyes szabadság jogellenes korlátozását, a testi épség, az egészség, a becsület és az emberi méltóság megsértését különösen súlyos személyiségsértő magatartásnak minősíti, és ezeket a jogokat különösen fontos személyiségi jogokként kiemelve szabályozza. A törvény az egyes személyiségi jogokat az alábbiak szerint szabályozza.

4.1. A névviseléshez való jog

A név arra szolgál, hogy a személy egy adott közösség többi tagjától megkülönböztethető legyen. A névviseléssel adott személy célja az, hogy magát másoktól elkülönítésre alkalmas módon megjelölje, s ekként biztosítsa, hogy a név alapján őt – és csakis őt – lehessen felismerni. A névviselés joga lényegében tehát azt jelenti, hogy a jogszabály védi a már felvett nevet, egyben jogellenesnek tartja a jogosulatlan névhasználatot, valamint – meghatározott esetekben – az olyan név használatát is, amely más névvel összetéveszthető. A Ptk. szabályozza az ún. felvett név használatát az irodalmi, művészeti, és tudományos élet területén. A névfelvétel kapcsán egy kikötéssel él a törvény, hogy az mások jogait és törvényes érdekeit nem sértheti. A tudományos, irodalmi, művészi tevékenységet folytató magánszemély – amennyiben a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével összetéveszthető nevet használ – az érintett kérelmére csak megkülönböztető toldással vagy elhagyással viselheti a nevét Pl. Hegedűs D. Géza és Hegedűs Géza.

4.2. A jó hírnévhez való jog

A jó hírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy való tényt hamis színben tüntet fel. A hírnév a személy társadalomban betöltött szerepének az értékelését befolyásoló ismereteket jelenti. A jó hírnévhez fűződő jo-

got számtalan magatartás sértheti. Ilyen jogsértő magatartás valósul meg akkor, ha valaki

- valamilyen személyt érintő közlést tesz,
- amely tényállítást fejez ki,
- amennyiben az objektíve valótlan,
- és ezáltal alkalmas az érintett értékelésének hátrányos befolyásolására.

Az a közlés lehet hírnévrontó, amely valótlan és az érintett személy hátrányos megítélésére alkalmas, és amely valamilyen tényt állít, illetve valamilyen tényt fejez ki, nyíltan vagy burkoltan. A hírnévrontás mástól szerzett ismeretek továbbadásával is megvalósulhat. Ha valaki valamilyen mástól szerzett értesülést bármilyen módon továbbít (azaz híresztel), ugyanúgy megvalósíthatja az e törvényhely alá tartozó személyhez fűződő jogsérelmet, mint a saját tudomásán alapuló közléssel. A hírnévrontás sajátos esetben hallgatással is bekövetkezhet, pontosabban elhallgatás útján, amennyiben ez a magatartás alkalmas a valóság meghamisítására. Olyankor áll ez fenn, ha pl. tudják, hogy egy személy ellen büntetőeljárás indult, de azt már nem, hogy az számára kedvezően (felmentéssel) zárult. A személyre vonatkozó, objektíve valótlan tényállítást kifejező közlés csak akkor eredményez jogsértést, ha alkalmas arra, hogy az érintett társadalmi megítélését hátrányosan befolyásolja.

4.3. A sajtó-helyreigazítás

A sajtó-helyreigazítást az igényelhet, akiről a sajtóban valótlan tényt közöltek vagy híreszteltek, illetőleg akit érintően a való tényt hamis színben tüntették fel. Sajtó-helyreigazítást az kérhet, akinek a személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével vagy egyéb módon – utal, vagy akinek a személye a sajtóközlemény tartalmából felismerhető. Helyreigazító közleményként a jogosult a válaszlevele közzétételét is kérheti. Ha a sajtó a válaszlevelet nem közli, a jogosult a válaszlevél tartalmi körén belül a bíróságtól keresettel kérheti helyreigazító közlemény közzétételének az elrendelését. Gyakori, hogy a jó hírnevet sértő közlésre sajtó útján kerül sor. Ez pedig széles körű nyilvánosságot jelent, ami

egyben súlyosabb jogsértést is jelent, ezért a törvény külön is szabályozza a jogsértés ezen módját.

A sajtó a valóságot hamis színben tünteti fel például valamely nyilatkozat lényeges értelmének megváltoztatásával, a nyilatkozat egyes érveinek kihagyásával vagy átcsoportosításával, illetve való ténynek önkényesen kiragadott, tartalmi szempontból fogyatékos és emiatt téves következtetés levonására okot adó közlésével. A sajtó-helyreigazítás alapja ebből következően a valótlan tényközlés. A sajtó-helyreigazítás a sajtótermékhez kötődik, ezért ez a jogvédelmi eszköz akkor vehető igénybe, ha a jogsértés valamely sajtótermékben (napilap, folyóirat (időszaki lap), rádió, televízió, filmhíradó) valósul meg, a sérelmezett közlemény műfaji hovatartozása közömbös.

A kérelemnek a jogszabályban megjelölt időn belül meg kell érkeznie a sajtószervezhez. A kezdő nap a megjelenés (közvetítés) napjához igazodik. A kötelezethez intézett kérelem rendeltetése az, hogy a sérelem bírói út igénybevétele nélkül, a megfelelő sajtóközlemény önkéntes közzététele útján gyorsan orvosolható legyen. Erre is tekintettel a sajtószerveznek szóló igénybejelentésnek ki kell térnie a helyreigazítás kívánt szövegére: arra, hogy a jogosult a kifogásolt sajtóközlemény mely tényállításának helyreigazítását igényli. A sajtószervez a közlést alappal csak akkor tagadhatja meg, ha az erre irányuló kérelemben foglaltak valósága nyomban megcáfolható. A helyreigazítás közzétételére a sajtószervez a sérelmes közléssel azonos módon, illetve azonos napszakban köteles. Ez a gyakorlat értelmezésében azt jelenti, hogy az írott sajtóban a helyreigazítást ugyanabban a rovatban vagy ugyanazon az oldalon azonos tördeléssel és betűtípussal kell lehozni. A rádió és televízió esetében is hasonló az elvárás, hiszen az azonos napszak mellett kívánalom az is, hogy ugyanabban a műsorfajtaban (rovatban) kerüljön sor a helyreigazításra, mint a támadott kitétel közlésére. Másként nyilvánvalóan nem tölti be a helyreigazítás a célját, így például akkor sem, ha a szerkesztői üzenetek között vagy a posta rovatban közlik. A közzétételi kötelezettség azt jelenti, hogy a folyamatosan működő sajtószervezek az igénybejelentés kézhezvételétől számított 8 napon belül, az időszakosan működők pedig a legközelebbi lapszámban kötelesek a helyreigazításra.

4.4. A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog

A képmás és a hangfelvétel az ember külső megjelenésének ábrázolása, az azzal való bármiféle visszaélés tilos. Ez megvalósulhat az engedély nélküli nyilvánosságra hozatala útján, de oly módon is, hogy az érintett nem ad engedélyt arra, hogy róla felvételt készítsenek. Például, ha rejtett kamerával, titkos lehallgatással készít valaki felvételt. A képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozataláról kizárólag az ábrázolt, illetve a felvételen szereplő személy jogosult dönteni. A hozzájárulásban megnyilvánuló rendelkezési jogosultság önálló, a felvétel készítésétől független jog. Önmagában tehát a film, fotó vagy hangszalag stb. készítéséhez adott hozzájárulás nem jelenti egyben a felhasználás engedélyezését is. Ez alól azonban számos kivétel akad, mikoris a felvétel készítésére vonatkozó engedély a nyilvánosságra hozatalra is kiterjed. Annak megítélésében, hogy az adott esetben a fő szabály vagy a kivétel érvényesül-e, a felvétel készítés céljának, a társadalom életében kialakult gyakorlatnak, szokásoknak valamint a készítő vagy készítettő és az ábrázolt személy között lévő kapcsolatnak van döntő jelentősége. Így például egy élő televíziós műsor számára készülő filmfelvétel esetében a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulást is megadottnak kell tekinteni, ha az érintett ennek ismeretében engedi magát fényképezni és a sugárzásra vonatkozóan semmiféle nyilatkozatot nem tesz.

A képmás vagy hangfelvétel a jogszabály rendelkezése folytán, kivételesen hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható. Ezek az esetek az alábbiak:

- büntetőeljárás alá vont személy esetében van mód, de csak akkor, ha ezt nyomós közérdek vagy méltányolható magánérdek indokolja és az eljárás súlyos büncselekmény miatt indult; és a felhasználásra vonatkozó engedélyt az arra jogosult hatóság megadta kézrekerítés, felkutatás érdekében.
- ha ismeretlen helyen tartózkodó személy képmásának, illetve a vele készített hangfelvételnek közzététele nyomós közérdekből vagy méltányolható magánérdekre figyelemmel indokolt és a hatósági engedély is rendelkezésre áll az adott személy megtalálása érdekében.

- erre nyilvános közszereplés kapcsán is sor kerülhet. Például egy parlamenti ülésről szóló tudósítás kapcsán az országgyűlési képviselő nem kifogásolhatja, ha hozzájárulása nélkül közli a sajtó a róla készült felvételt, ha azonban a közéleti szereplést vállaló magánemberként jelenik meg a nyilvánosság előtt – például étkezik egy étteremben – a hozzájárulása nélkül nem készíthető róla felvétel és értelemszerűen annak a nyilvánosságra hozatala is tilos.

4.5. A titokhoz való jog

Személyhez fűződő jogokat sért, aki a levéltitkot megsérti, továbbá aki a magántitok vagy üzleti titok birtokába jut, és azt jogosulatlanul nyilvánosságra hozza vagy azzal egyéb módon visszaél.

Titoknak minősülnek azok a tények, adatok, amelyek elleplezéséhez valamilyen érdek fűződik. Az Alkotmány alapvető emberi jogként ki nyilvánítja, hogy a Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a magántitokhoz való jog. A Ptk. a személyhez fűződő jogok között a levéltitok, a magántitok és üzleti titok megőrzését részesíti védelemben. Levéltitok: a Ptk. alkalmazásában levélnek kell tekinteni minden zárt küldeményt. Magántitok: a törvényben védett magántitoknak azok az információk tekinthetők, amelyeknek megőrzéséhez az érintett személynek méltányolható érdeke fűződik. Ide sorolhatók az ún. hivatásbeli titkok (orvosi, ügyvédi stb.) is. A magántitok körébe tartozó adatok, tények, következtetések igen sokfélék lehetnek. Üzleti titoknak azok az adatok, tények, információk minősülnek, amelyek esetében az alábbi hármas együttes feltétel megvalósul:

1. az érintett gazdasági tevékenységhez kapcsolódnak,
2. a jogosult jogszerű pénzügyi, gazdasági, piaci érdekét annak nyilvánosságra hozatala, vagy illetéktelenek általi megismerése és felhasználása sértené vagy veszélyeztetné,
3. és ez okból a jogosult a titokban tartás érdekében megtette a szükséges intézkedéseket.

A titoksértés számtalan módon bekövetkezhet, a jogsértő magatartás pontos körülhatárolása szinte lehetetlen. A levéltitok megsértése megva-

lósulhat a levél illetéktelen megszerzésével, felbontásával de akként is, hogy azt a tartalmának megismerése érdekében jogosulatlan személy kezéhez továbbítják stb. Ezért a Ptk. bármilyen módon, magatartással megvalósított jogsértést tilt. Külön jogszabályban rögzített feltételek megtartása mellett az érintett a titok megőrzése alól felmentést is kaphat. Így például az ügyvédet terhelő titoktartási kötelezettség alól a megbízó, a jogutódja és a törvényes képviselője felmentést adhat. Ilyen felmentés esetén lehetőség van polgári perben arra, hogy az ügyvédet a bíróság tanúként hallgassa meg.

4.6. A magánlakáshoz és a jogi személy céljaira szolgáló helyiséghez való jog

A magánlakáshoz és a jogi személy céljaira szolgáló helyiséghez való jog, sajátos helyet foglal el a személyhez fűződő jogok között.

A magánlakás körébe sorolható minden helység, amely a magán-személy életvitelt biztosító tartózkodási helyül szolgál. A jogi személy céljára szolgáló helyiségnek az minősül, amely a tevékenységének megvalósítására szolgál. A törvény minden olyan magatartást tilt és védelmet biztosít minden olyan eljárással szemben, amely a magánszemélyt a lakásban folytatott és belátása szerint alakított életvitelében, a jogi személyt a helyiségeiben végzett tevékenységben zavar vagy akadályoz.

4.7. A személyes adatok védelméhez való jog

A személyes adatok védelméhez való jog alapvető emberi jog, amelynek alapján mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és felhasználásáról. Így:

- személyes adatot felvenni és felhasználni általában csakis az érintett beleegyezésével szabad,
- mindenki számára követhetővé kell tenni az adatfeldolgozás egész útját, vagyis mindenkinek joga van tudni: ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az ő személyes adatát,
- kivételesen törvény elrendelheti személyes adat kötelező kiszolgáltatását és előírhatja a felhasználás módját is.

Személyes adatot feldolgozni csak pontosan meghatározott és jogszerű célra szabad. A Ptk. az adatkezelést és feldolgozást (annak leggyakoribb módját a számítógép útján történő adatkezelést külön is kiemelve) személyhez fűződő jogként védelemben részesíti. Így:

- biztosítja az egyén jogát arra, hogy a róla szóló adatokat – amennyiben az e tárgyú tájékoztatás állami vagy közbiztonsági érdeket nem sért – megismerje,
- bünteti a személyre vonatkozó adatok jogellenes nyilvánosságra hozatalát, azaz annak bárki számára hozzáférhetővé tételét. Kivételt képez a jogosult engedélye vagy jogszabály előírása folytán illetékes személy vagy szerv előtti feltárás,
- lehetőséget ad a hibás, téves adatok kijavítására.

5. A személyhez fűződő jogok védelmének polgári jogi eszközei

A törvény a személyhez fűződő jog megsértése miatt több jogvédelmi eszköz igénybevételét biztosítja. Az ún. személyiségvédelmi eszközök objektív, illetve szubjektív jellegűek.

Az objektív személyiségvédelmi eszközök az alábbiak:

- a jogsértés bírósági megállapítása (például a hírnév vagy a becsület csorbulásakor elégtételt nyújt a sérelmet szenvedettnek),
- a jogsértés abbahagyásának követelése és a jogsértő eltiltása a további jogsértéstől (például, amikor a képmás ismételt közzétételére annak ellenére sor került, hogy az érintett az egyes közzétételeket követően az ellen minden esetben tiltakozott),
- a jogsértő az elégtétel adására való kötelezése (ami valójában erkölcsi jóvátételt jelent, azaz a jogsértő azon túl, hogy tényszerűen elismeri a jogsértő magatartás elkövetését, egyben valamilyen módon – kisebb nyilvánosság előtt, vagy sajtó-nyilvánosság előtt – kifejezésre juttatja megbánását, „jóvátételi szándékát” is),
- a jogosult követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén (például, becsületsértő falfelirat lemosása),

- a jogosult követelheti a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetőleg a jogsértő mivoltától megfosztását (a jogsértés pl. egy könyv útján valósult meg és a könyvből el kell távolítani a jogsértő részt).

Az objektív személyiségvédelmi eszközök igénybevételére akkor van lehetőség, ha megállapítható

- a személyiségi jogsérelem valamint az, hogy
- e sérelem és a jogsértő magatartás között okozati összefüggés áll fenn.

Az objektivitás azt jelenti, hogy annak nincs jelentősége, hogy az a személy, aki jogellenes magatartást tanúsított, felróhatóan járt-e el, mint ahogy közömbös a jó vagy rosszhiszeműsége is. Nem kizárt ezeknek a jogvédelmi intézkedéseknek az oly módon történő alkalmazása, hogy közülük több, együttesen érvényesüljön, az adott ügy körülményei (a jogsértés módja, nyilvánossága stb.) határozzák meg, hogy mikor, melyik, illetve melyek alkalmasak, illetve szükségesek a jogellenes magatartás nyomán kialakult helyzet helyreállítására, a sérelem kiküszöbölésére.

A *szubjektív személyiségvédelmi eszköz*: a kártérítés. A személyiségi jogában sértett vagyoni és nem vagyoni kártérítésre is jogosult. Vagyoni kártérítésre akkor van mód, ha a személyhez fűződő jogsérelem

- vagyoni károsodáshoz vezetett (például, amikor egy művész a jogsértő kritika eredményeként elesett egy fellépési lehetőségtől), vagy
- az amiatt előállott nem vagyoni kár vagyoni eszközökkel csökkenthető, esetleg kiküszöbölhető (pl. amikor a testi torzulással járó bal-eset eredménye plasztikai műtéttel korrigálható).

Az általános szabályok alapján a kártérítés feltétele az, hogy a keletkezett kár és a jogellenes magatartás között okozati összefüggés álljon fenn.

A szubjektivitás azt jelenti, hogy a jogsértő által tanúsított jogellenes magatartás a jogsértőnek felróható legyen, ezért ahhoz, hogy a jogsértő mentesüljön a kártérítési felelőssége alól, azt kell bizonyítania, hogy úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. A kárért felelős személy – akkor, ha az eredeti állapot helyreállítására nincs mód, illetve olyankor, amikor azt a károsult alapos okból nem kívánja – köteles megtéríteni a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát. E jogcímen azt a

kárpótlást vagy költséget kell megtérítenie, amely a károkozó körülmény folytán a károsultat ért nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. A nem vagyoni kártérítés megállapításának feltételei több tekintetben azonosak a vagyoni kártérítéssel. Így:

- elengedhetetlen a magatartás és a kár közötti oksági kapcsolat, továbbá a felróhatóság léte is
- szükséges, hogy a kárt okozó magatartás valamely személyhez fűződő jog megsértéséből származzék
- a kár bekövetkezett

Természetes személy (az ember) esetében a nem vagyoni kár bekövetkezéne a megállapításához annak vizsgálata szükséges, hogy a személyiségi jog megsértése következtében az ember személyiségének testi vagy lelki életminősége hátrányosan megváltozott-e. A nem vagyoni kártérítés lényegében nem más, mint kárpótlás az elszenvedett sérelemért. Mértéke ekként a jogsértés súlyához igazodik, melyről a bíróság mérlegeléssel dönt. A kár nagysága tehát becslésen alapul, amelynek objektív mércéje nincs, ebben egyedül a bíróságok józanságának, személyes elkötelezettségének és mértéktartásának lehet meghatározó szerepe. A kárpótlás a gyakorlatban általában egy összegben teljesítendő, valamilyen összegű pénzfizetést jelent. A jogsértő kötelezett a nem vagyoni kárpótlás után is kamatfizetésre köteles.

III./B A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK

1. A gazdasági társaságok fogalma és fajtái

A gazdasági társaság fogalma olyan gyűjtőfogalom, ami azokat a gazdálkodó szervezeteket jelenti, amelyek üzletszerű közös gazdasági tevékenység végzésére saját cégnév alatt jogalanyisággal rendelkeznek, és amelyek megfelelnek a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény (a Gt.) által kimerítően felsorolt valamelyik társasági formának.

Az üzletszerűség a többé-kevésbé rendszeres és tartós, ellenérték fejében végzett és nyereségszerzésre irányuló tevékenységet feltételez. A

közös gazdasági tevékenység arra utal, hogy a gazdasági társaságok alapításához fő szabályként legalább két alapító tag szükséges, akiknek a megállapodása a törvénynek (Gt.-nek) megfelelő szervezeti-működési szabályok között történő közös gazdasági tevékenységre irányul.

A gazdasági társaságoknak ötféle formája lehetséges. Ezek közül két társasági forma jogi személyiség nélküli: a közkereseti (kkt.) és a betéti társaság (bt.). A többi három társasági forma jogi személyiségű: a közös vállalat, a korlátolt felelősségű társaság (kft.) és a részvénytársaság (rt.).

Az önálló jogalanyiség folytán valamennyi gazdasági társaság, függetlenül attól, hogy jogi személy vagy sem, a tagjaitól függetlenül és elkülönülten önálló szereplője – alanya – lehet a gazdálkodó szervezeteknél szóba jöhető legkülönbözőbb jogviszonyoknak. Ennek során nem a társaság egyes tagjai vagy azok összessége szereznek a társaság létrejöttével és a működés során jogokat és kötelezettségeket, hanem maga a társaság.

A gazdasági társaságok jogalanyiségát a társaság elnevezése – a cégnev – testesíti meg. A jogokat és kötelezettségeket a társaságok a saját cégnevük alatt szerezhetik meg, ezért a saját név a jogalanyiség nélkülözhetetlen eleme. A cégnévnek lehetővé teszi a cég beazonosíthatóságát, illetve a megkülönböztethetőségét a gazdasági élet többi szereplőjétől, továbbá információt ad valamennyi társaságnál a társasági formáról és a fő tevékenységi köréről.

2. A gazdasági társaság alapításának általános szabályai

Gazdasági társaságot külföldi és belföldi természetes és jogi személyek, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok egyaránt alapíthatnak. Gazdasági társaság alapításához legalább két tag szükséges, ezen fő szabály alóli két kivétel: az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaság és az egyszemélyes részvénytársaság. A taglétszám felső határa nem korlátozott.

A gazdasági társaság alapításához társasági szerződés megkötése, egyszemélyes gazdasági társaságnál és zártkörűen működő részvénytársaság esetében alapító okirat, nyilvánosan működő részvénytársaság esetében alapszabály elfogadása szükséges. A társasági szerződést és az alapító okiratot valamennyi tagnak (alapítónak) alá kell írnia. A társasági

szerződést (alapító okiratot, alapszabályt) közjegyző által készített közokiratba kell foglalni, vagy ügyvéd, illetve az alapító jogtanácsosa ellenjegyzi. A társasági szerződésben (alapító okiratban, alapszabályban) meg kell határozni – ezek az ún. kötelező tartalmi kellékek –:

- a gazdasági társaság cégnevét és székhelyét,
- a gazdasági társaság tagjait, nevük (cégnevük) és lakóhelyük (székhelyük) – kivéve az alapszabályban a részvényeseket – feltüntetésével,
- a gazdasági társaság tevékenységi körét,
- a társaság jegyzett tőkéjét, a jegyzett tőke (a tagok vagyoni hozzájárulása) rendelkezésre bocsátásának módját és idejét,
- a cégjegyzés (azaz a társaság képviseletének) módját,
- a vezető tisztségviselők nevét, lakóhelyét,
- a gazdasági társaság időtartamát, ha a társaságot határozott időre alapítják, valamint
- mindazt, amit a Gt. az egyes társasági formáknál kötelezően előír.

A gazdasági társaság alapításához valamennyi tag (részvényes) vagyoni hozzájárulása szükséges. A tagok (részvényesek) vagyoni hozzájárulása pénzbeli hozzájárulásból (pénzbetétből), illetve a tagok (részvényesek) által a gazdasági társaság tulajdonába adott nem pénzbeli hozzájárulásból (nem pénzbeli betétből) áll.

A gazdasági társaság alapítását bejegyzés és közzététel végett be kell jelenteni a cégjegyzéket vezető megyei (fővárosi) bíróságnak, mint cégbíróságnak. A gazdasági társaság a cégjegyzékbe való bejegyzéssel, a bejegyzés napjával jön létre.

3. A gazdasági társaság szervezete az általános szabályok szerint

Ha a gazdasági társaság tagjainak száma, tevékenységének jelentősége vagy jellege indokolja, illetve az alapítók, tagok (részvényesek) ezt egyébként szükségesnek látják, a társasági szerződésben (alapító okiratban) legalább három, legfeljebb tizenöt tagból álló *felügyelő bizottság* hozható létre. A felügyelő bizottság alapvető feladata a társaság ügyvezetésének ellenőrzése. Ez éppúgy jelenti a társaság működésére vonatkozó jogszabályok betartásának ellenőrzését, mint a társasági szerződésnek,

alapszabálynak stb. és a társaság legfőbb szerve határozatainak betartása feletti őrködést. Kötelező a felügyelő bizottság létrehozása:

- részvénytársaság esetében,
- korlátolt felelősségű társaság esetében, ha a társaság törzstőkéje ötvenmillió forintnál nagyobb összegű,
- bármely gazdasági társaság esetében, ha a társaság teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalóinak létszáma éves átlagban a kétszáz főt meghaladja.

A *könyvvizsgáló* elsődleges feladata a gazdálkodással kapcsolatos könyvvezetési és számviteli előírások betartásának ellenőrzése, illetve egy részének elvégzése és hitelesítése. Kötelező a könyvvizsgáló választása:

- a részvénytársaságnál,
- az olyan korlátolt felelősségű társaságnál, amely esetében a törzstőke mértéke az ötvenmillió forintot meghaladja, továbbá az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságnál, valamint,
- ha azt törvény előírja.

4. A korlátolt felelősségű társaság

4.1. A korlátolt felelősségű társaság fogalma

A korlátolt felelősségű társaság olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével (= jegyzett tőkével) alakul, és amelynél a tag kötelezettsége a társasággal szemben csak törzsbetétenek szolgáltatására és a társasági szerződésben esetleg megállapított egyéb vagyoni hozzájárulás szolgáltatására terjed ki. A társaság kötelezettségeiért – törvényben meghatározott kivétellel – a tag nem felel. A korlátolt felelősségű társaság elnevezést – vagy annak „kft.” rövidítését – a társaság cégnevében fel kell tüntetni.

4.2. A korlátolt felelősségű társaság vagyona

A *törzstőke* a Kft. alapításakor lényegében azonos a társaság induló vagyonyával. A társaság törzstőkéjének összege nem lehet kevesebb hárommillió forintnál, azt a tagok bocsátják a társaság rendelkezésére,

ezért a törzstőke az egyes tagok *törzsbetéteinek*, azaz vagyoni szolgáltatásának összességéből áll, és ezeket a vagyoni szolgáltatásokat nevezzük törzsbetéteknek. Valamennyi tag legalább százezer forint értékű vagyoni szolgáltatásra köteles. (Így: törzstőke = az összes törzsbetét).

A *törzsbetét* a tagok vagyoni hozzájárulása, amely pénzbeli betétből, illetve nem pénzbeli betétből áll:

- a pénzbetétek összege alapításkor nem lehet kevesebb a törzstőke harminc százalékánál és egymillió forintnál,
- a nem pénzbeli hozzájárulás bármilyen vagyoni értékkel rendelkező forgalomképes dolog, illetve szellemi alkotás, valamint vagyoni értékű jog lehet. Nem pénzbeli hozzájárulásként csak olyan végrehajtás alá vonható dolgot és szellemi alkotást vagy jogot lehet figyelembe venni, amelyet utóbb a gazdasági társaság harmadik személy hozzájárulása (engedélye) nélkül ruházhat át.

A társaságnak a székhelye szerinti Megyei Bíróság, mint Cégbíróság általi bejegyzésére csak azután kerülhet sor, ha a bejegyzési kérelem benyújtásáig

- a nem pénzbeli betéteket teljes egészében a társaság rendelkezésére bocsátották, és
- minden egyes pénzbeli betétnek legalább a felét és összesen legalább egymillió forintot a társaság számlájára befizették.

A társaság bejegyzését követően a tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot *az üzletrész* testesíti meg. Az üzletrész tehát a tagsági jogok és kötelezettségek összességét megtestesítő vagyoni értékű jog, amely forgalomképes. Minden tagnak csak egy üzletrésze van, ugyanakkor egy üzletrésznek több tulajdonosa is lehet. A társaság fennállása alatt a tag a társaság számviteli jogszabályok szerint számított adózott eredményének a taggyűlés által felosztani rendelt részére, *az osztalékra* tarthat igényt. Osztalékra a tag csak a már teljesített vagyoni hozzájárulása arányában jogosult. Amennyiben a társasági szerződés eltérően nem rendelkezik, az adózott eredményt a törzsbetétek arányában kell a tagok között felosztani.

4.3. A korlátolt felelősségű társaság szervezete:

- a *taggyűlés*, ami a társaság legfőbb döntéshozó szerve és amely a tulajdonosok (tagok) összességét jelentő testületként működik, továbbá azt évente legalább egyszer mindenképpen össze kell hívni, amikor is dönteni kell a mérleg elfogadásáról és a nyereség felosztásáról. A taggyűlés összehívása elsősorban az ügyvezető joga és kötelessége,
- a társaság ügyeinek intézését és a társaság képviseletét a tagok közül vagy kívülálló személyek köréből választott egy vagy több *ügyvezető* látja el, aki(k) a társaság tagjairól tagjegyzéket vezet(-nek). Az ügyvezető a Kft. vezető tisztségviselője.

4.4. Az egyszemélyes Kft.

A társaságot egy tag is alapíthatja, illetve a Kft. létrejöhet úgy is, hogy a már működő társaság valamennyi üzletrészének tulajdonát egy tag szerzi meg. Az egyszemélyes társaság alapításához alapító okirat elfogadására van szükség.

5. A részvénytársaság

5.1. A részvénytársaság fogalma

A részvénytársaság olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott számú és névértékű részvényekből álló alaptőkével (= jegyzett tőke) alakul, és amelynél a tag (= részvényes) kötelezettsége a részvénytársasággal szemben a részvény névértékének vagy kibocsátási értékének szolgáltatására terjed ki. A részvénytársaság kötelezettségeiért – törvényben meghatározott kivétellel – a részvényes nem felel, azaz a részvényes helytállási kötelezettsége tehát egyrészt korlátolt, másrészt a részvénytársaság hitelezői soha sem fordulhatnak közvetlenül a részvényes ellen a részvényérték hátralék befizetése végett. A részvénytársaság elnevezést – vagy annak „rt.” rövidítését – a társaság cégnevében fel kell tüntetni.

5.2. A részvénytársaság vagyona

Az Rt. alaptőkéje, azaz jegyzett tőkéje az összes részvény névértékével egyenlő. Az alaptőke nem lehet kevesebb húszmillió forintnál. A névér-

ték pedig az alaptőke összegszerűen meghatározott egy részvényre eső hányadrészét alkotja.

A részvénytársaság zártkörűen illetve nyilvánosan működhet. Zártkörűen működik az Rt., ha annak részvényeit nem hozzák nyilvános forgalomba, nyilvánosan pedig akkor működik, ha részvényei részben vagy egészben nyilvánosan kerülnek forgalomba hozatalra. A részvénynek a forgalomba hozatala akkor minősül zártkörűnek, ha pl. a kibocsátás során kizárólag előre meghatározott, vagyis névvel, címmel beazonosítható befektetők részére ajánlják fel az értékpapírt.

A részvény tagsági jogokat megtestesítő értékpapír, amely bemutatóra vagy névre szóló lehet. A részvény hármas tartalmi jelentés szerint a részvény:

- forgalomra szánt értékpapír,
- kifejezi a részvényesnek az alaptőkéhez való hozzájárulását,
- megtestesíti a részvényes kötelezettségeit, továbbá a vagyoni és szervezeti jogok együtteséből álló tagsági jogok összességét, azaz a részvény egyfajta „tagsági igazolvány”.

jelentése van.

5.3. A részvénytársaság alapítása

A részvénytársaság alapítása a részvények kibocsátásával (forgalomba hozatalával) – vagyis részvények tulajdonjoga első keletkeztetésére irányuló eljárással – valósul meg. Az alapításra zártkörűen, vagy nyilvánosan, azaz a részvények zártkörű vagy nyilvános forgalomba hozatalával kerülhet sor.

A zártkörű alapítás lényege, hogy a befektetők személy szerint ismertek, „egyedileg kiválasztottak”. A részvényeket maguk a részvénytársaság alapítói veszik át. Zártkörű alapítás esetén tehát nincs nyilvános ajánlattétel és jegyzési eljárás. Mindebből következik, hogy a zártkörű alapítás esetében az alapítók és részvényesek személye egybeesik. Zártkörű alapítás, azaz részvénykibocsátás során a részvényeket kizárólag egyedileg előre meghatározott befektetők veszik át. Az átvételre az alapító okirat aláírásával vállalnak kötelezettséget.

A nyilvános alapítás lényege, hogy a befektetők köre eshetőleg, előre nem ismert, a részvények nyilvános ajánlattétellel, vagyis egyedileg előre meg nem határozott befektetők (potencionális részvényesek) részére közzétett eladási ajánlattal kerülnek forgalomba hozatalra.

Részvénytársaságot csak úgy, mint egyéb gazdasági társaságot külföldi és belföldi természetes és jogi személyek, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok alapíthatnak. A részvénytársaság zártkörű alapításához is legalább két alapító tag szükséges, kivéve az egyszemélyes részvénytársaságot.

A részvénytársaság – csakúgy, mint az egyéb gazdasági társaságok – a cégbejegyzéssel, a cégbejegyzés napjával jön létre. A cégbejegyzési kérelem benyújtásával egyidejűleg igazolni kell a jogszabályban (a Gt.-ben) előírt cégbejegyzési feltételek fennállását, vagyis

- a részvények név, illetve kibocsátási értéke legalább 30%-ának, de legkevesebb 10 millió forintnak a befizetését, és
- az apport rendelkezésre bocsátását.

5.4. A részvénytársaság szervezet:

- a *közgyűlés* a részvénytársaság legfőbb szerve, amely a részvényesek összességéből áll,
- az *igazgatóság* a részvénytársaság ügyvezető szerve, amely legalább három, legfeljebb tizenegy természetes személy tagból áll. Elnökét maga választja tagjai közül.

5.5. Az egyszemélyes részvénytársaság

Részvénytársaság a zártkörű alapítás szabályai szerint úgy is alapítható, hogy valamennyi részvényét egy személy, az alapító részvényes veszi át. Egyszemélyes részvénytársaság létrejöhet úgy is, hogy már működő részvénytársaság valamennyi részvényének tulajdonjogát egy részvényes szerzi meg, ebben az esetben a részvénytársaság zártkörűen működik tovább. Egyszemélyes részvénytársaság nyilvánosan nem alapítható, az ilyen társaság alapítására a zártkörű alapítás szabályai az irányadóak. Egyszemélyes részvénytársaság azonban a működés során is létrejöhet,

ha a többszemélyes részvénytársaság részvényeit egy részvényes szerzi meg. Az egyszemélyes részvénytársaság alapítása alapító okirattal történik és az alaptőkét bejegyzési kérelmének benyújtásáig maradéktalanul be kell fizetni.

6. A közös vállalat

6.1. A közös vállalat fogalma

A közös vállalat a tagok által alapított olyan gazdasági társaság, amely kötelezettségeiért elsősorban vagyonával felel. Ha a vállalat vagyona a tartozásokat nem fedezi, a tagok a vállalat tartozásaiért együttesen – vagyoni hozzájárulásuk arányában –, kezesként felelnek. A „közös vállalat” elnevezést – vagy annak „kv.” rövidítését – a vállalat cégnevében fel kell tüntetni.

6.2. A közös vállalat alapítása

A közös vállalat is üzletszerű gazdasági tevékenység folytatására létrehozott jogalany. A vállalatot csak úgy, mint más gazdasági társaságot külföldi vagy belföldi természetes személy, jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság alapíthatja, illetve tagként a vállalat tevékenységében részt vehet. A közös vállalat alapításakor is valamennyi tag köteles vagyoni hozzájárulást teljesíteni, melynek összessége képezi a vállalat indulós vagyonát. E gazdálkodási forma vagyona mögött „biztosítékul” ott áll a tagok saját vagyona is. A tagok felelőssége azonban – szemben a közkereseti és betéti társaságnál fennálló korlátlan és egyetemleges felelősséggel – együttes és kezesi felelősség. Ez azt jelenti, hogy a hitelező a tagoktól (minden egyes tagtól) csakis a tagok vagyoni hozzájárulása arányában – és nem annak erejéig – követelheti igénye kielégítését. A tag felelőssége egyszerű kezesi felelősség, a teljesítést mindaddig megtagadhatja, amíg a tartozás a vállalattól behajtható. A közös vállalatot társasági szerződéssel, legalább két tag részvételével kell megalapítani.

6.3. A közös vállalat vagyona

A vállalat tagjai kötelesek pénzbeli hozzájárulásukat befizetni, a nem pénzbeli hozzájárulást szolgáltatni, és a vállalat mellékszolgáltatást teljesíteni. A tagok között a nyereség és a veszteség – ha a társasági szerződés eltérően nem rendelkezik – vagyoni hozzájárulásuk arányában oszlik meg.

6.4. A közös vállalat szervezete

- az igazgatótanács a legfőbb szerv, amely szükség szerint, de évente legalább egyszer tart ülést,
- a vállalat ügyvezetését és képviselését a vezető tisztségviselő, az igazgató látja el.

7–8. A közkereseti társaság és a betéti társaság részletes szabályait lásd III/A. modul 3. pont alatt.

III/C. A TULAJDONJOG

1. A tulajdonjogviszony

A tulajdon létezik, amióta ember él a földön, létezett az állam és a jog kialakulása előtt is. A tulajdon két formáját különböztetjük meg a magán-, illetve a köztulajdont. A magántulajdon „személyre szabott”, egy-pólusú, mert annak jogosultja egy meghatározott személy. A köztulajdon két alapvető formája: az állami és az önkormányzati tulajdon. A köztulajdon alanyai az adott közösség tagjai, azonban jogilag egy szervezet gyakorolja a tulajdonosi jogokat. Az állami tulajdon az egész társadalom tulajdona, a tulajdonosi jogokat a társadalom képviselőjeként meghatározott állami szervek gyakorolják. Az önkormányzati köztulajdon egy lokális közösség (község, város lakosságának) tulajdona, a tulajdonosi jogokat a helyi önkormányzati képviselő-testület gyakorolja.

A dologi jog a vagyoni berendezkedés jog. A dologi jog körébe tartozó vagyoni jogok uralmi jellegűek, a törvény elismeri és védi e jogok által biztosított uralmi helyzetet a kívülállókkal szemben. A dologi jogok gyakorlása kizárólagos, kirekesztő jellegű, ezért e vagyoni jog alapján

létrejövő jogviszonyok abszolút szerkezetűek és negatív tartalmúak. A dologi jogok körébe tartozik a tulajdonjog, amely teljes hatalmat biztosít a dolog felett, ugyanakkor az ún. korlátolt dologi jogok – amelyek a tulajdonjog önállósult részjogosítványai – kevesebb jogi hatalmat biztosítanak.

1.1. A tulajdonjogviszony alanyai

A személyek jogképessége magába foglalja annak lehetőségét is, hogy tulajdonjogviszony alanyai legyenek, azaz tulajdont szerezzenek. Ebből következően a tulajdonjogviszony alanya lehet: az ember, a jogi személy és az állam.

1.2. A tulajdonjog tárgyai

A tulajdonjog tárgya meghatározása során különbséget kell tenni a tulajdonjog közvetett, illetve közvetlen tárgya között. A tulajdonjog közvetlen tárgyai: az emberi magatartások, amelyek megnyilvánulhatnak tevésben, nem-tevésben, tűrésben, vagy valamitől való tartózkodásban. A tulajdonjog közvetett tárgya: a *dolog*. A Ptk. értelmében dolognak minősül minden birtokba vehető testi tárgy. A pénz, mint általános cseréérték, az értékpapír, mint valamely alanyi jogosultság megtestesítője, valamint az ember uralma alá hajtható és így dolog módjára hasznosítható természeti erők pl. víz, villamos energia is lehetnek a tulajdonjog tárgyai.

A dolgok különböző szempontok alapján csoportosíthatóak. Az **I. modul 6.2.** pont alatt már néhány szempont alapján különbséget tetünk az egyes dolgok között, a jelen pont alatt egy szempontot kiemelve osztályozunk, azaz a dolog más dologhoz való kapcsolata (*dologkapcsolat*) szerint kategorizálunk. Annak a kérdésnek a megválaszolása érdekében, miszerint, hogyan alakul a tulajdonjogi helyzete a mindennapi életben egymással kapcsolatba kerülő egyes dolgoknak, meg kell határoznunk a fődolog és a mellékdolog fogalmát. *Fődolog*nak minősül az a dolog, amely meghatározza a másik dolog jogi sorsát, *mellékdolog*nak pedig az a dolog minősül, amely osztozik a fődolog jogi sorsában. A törvény szerint *alkotórész* mindaz, ami a dologgal tartósan és úgy van egyesítve, hogy az elválasztás akár magának a dolognak, akár az elválasztott rész-

nek az elpusztulásához vagy értékének, használhatóságának számottevő csökkenéséhez vezetne. Az alkotórész tehát szoros fizikai kapcsolatban áll a földologgal. Pl. ingatlan esetében a földrészletnek az épület, a növényzet és egyéb építmény (kerítés, akna) lehet alkotórésze, vagy pl. alkotórésznek minősül a telken épült garázs is, a villanyvezeték, a szerelvények, amelyek nem választhatók el az épülettől. A növényzet addig alkotórész, amíg el nem válik a földtől (a földologtól), így a termés a leszedéssel, a fa a kivágással önálló dologgá válik. Fő szabály szerint a földolog tulajdonosát illeti meg az alkotórész tulajdonjog.

Növedék mindaz, ami utóbb vált a föld alkotórészévé. A növedék tehát utólag keletkezik. Ennek értelmében, a földben gyökerező fa a földnek ilyen növedéke és mindaddig alkotórésznek minősül, amíg a földtől el nem választják. Amíg a földben gyökerező fa alkotórész, osztja a földolog jogi sorsát, tehát a fa azt a földtulajdonost illeti meg, akinek a földjén áll. Ami nem alkotórész, de a dolog rendeltetészerű használatához, vagy épségben tartásához rendszerint szükséges, vagy azt elősegíti, *tartozék*nek minősül és a földolog tulajdonjoga kétség esetében kiterjed erre is. Pl. az evező tulajdonjoga kétség estében a csónak tulajdonosát illeti meg. Az ingatlanak többféle tartozéka lehet, így pl. a csillár, a gázkonvektor, központi fűtőberendezés, cserépkályha, a beépített bútor általában tartozék. Az adott lakásra vonatkozóan adásvételi szerződést kötő felek megállapodhatnak abban is, hogy a jelentős értéket képviselő beépített szekrény értéke nem része a lakásra kialakított vételárnak. Ha erről a felek nem rendelkeznek, akkor a lakás vételárát megfizető és ezáltal a lakás (földolog) tulajdonjogát megszerző vevő tulajdonjoga a beépített szekrényre (tartozékra) is kiterjed. Ha a lakókocsi kerekekkel együtt, mozgatható állapotban áll az udvaron, akkor az tartozéknek minősül, ha azonban kerekek nélkül akkor az már alkotórésznek minősül. Jogi értelemben *gyümölcs*nek nevezzük mindazt a gazdasági előnyt, ami oly módon keletkezik időszakonként visszatérően a dolog rendeltetészerű használata során, hogy nem veszélyezteti a gyümölcsöző dolog létét, épségét és gyümölcsöző képességét. A gyümölcsök beszédésének joga a gyümölcsöző dolog tulajdonosát illeti meg, aki azonban ezt a jogát másnak átengedheti. A fenti fogalom-meghatározás szerint gyü-

mölcsnek nem minősülő olyan további előnyt, amely a dolog használatával együtt jár, *hasznomak* nevezzük. A dolog hasznai főszabály szerint a földolog tulajdonosát illetik meg. A *dologösszesség* forgalmi egység, amely több különálló, de ugyanazon gazdasági célt szolgáló dologból összefoglalása. A dologösszesség állhat: egyfajtájú dolgokból pl. nyáj, könyvtár vagy különböző fajtájú dolgokból pl. szőlő présházzal, vagy műhely szerszámokkal. Meghatározott jogalany más személyekkel szemben fennálló jogait (aktívák) és kötelezettségeit (passzívák) összességét *vagyonnak* nevezzük.

1.3. A tulajdonjog tartalma

A tulajdonjogviszony tartalmát a tulajdonost megillető jogok és a tulajdonost terhelő kötelezettségek alkotják.

1.3.1. A tulajdonost megillető jogok

A tulajdonjog alapján a tulajdonost az alábbi jogok illetik meg a tulajdonában álló dologra vonatkozóan:

- birtoklás, a tulajdon-, és birtokvédelem joga,
- a használat, a hasznosítás és a hasznok szedésének joga,
- rendelkezési jog.

A birtok és a tulajdon, birtokos és tulajdonos fogalmak eltérő jogi kategóriák, eltérő jelentéstartalommal bírnak. A dolog birtokát megszerzi az, aki a dolgot magához veszi, vagy akinek az más módon a hatalmába kerül. A birtoklás a dolog feletti tényleges hatalom gyakorlását jelenti. A dolog tulajdonának a megszerzése meghatározott módon lehetséges, amelyről részletesen szó lesz az alábbi **2.** pont alatt.

A birtoklás joga alapján tehát a tulajdonosnak jogában áll a dolog hatalmában tartani. Vannak esetek, amikor a tulajdonos személye és a dolog birtokosának a személye nem azonos, mert a tulajdonos más személyt jogosít fel a dolog birtoklására, azaz a dolog birtoklását – és nem a tulajdonjogát engedi át másnak. Ilyen pl. a bérlet, a haszonélvezet, vagy a letét.

Birtokháborítás esetén a tulajdonosnak jogában áll a birtokvédelem eszközeivel élni. Birtokháborításról akkor beszélünk, amikor a tulajdo-

nost tilos önhatalommal a dolog birtoklásában zavarják, vagy ha a dolgot más személy jogosulatlanul tartja a birtokában, megfosztva ez által a tulajdonost a dolog birtokától.

A tulajdon- és birtokvédelem eszközei:

- a) a jogos önhatalom
- b) a birtokháborítás elhárítására irányuló jegyzői - közigazgatási eljárás
- c) a birtokháborítás elhárítására irányuló bírói – polgári peres eljárás
- d) az ingatlan-nyilvántartási igény érvényesítése

a) A jogos önhatalom

A tulajdonos a tulajdonjoga védelme érdekében *önhatalommal* elháríthatja a tulajdona ellen irányuló támadást. Az önhatalom gyakorlása akkor minősül jogosnak, ha csak a *szükséges mértékben* lép fel önhatalommal a dolog birtokát védő tulajdonos. Pl. nem vezethet a kerítésbe áramot, amely a tolvaj halálát okozná. A tulajdonos az elveszett birtok visszaszerzése érdekében azonban csak akkor léphet fel önhatalommal, ha más birtokvédelmi eszköz (a jegyzői út, vagy a bírói út) igénybevételevel járó idővesztés megghusítaná a birtokvédelmet. Az elveszett birtok visszaszerzésének elsődleges módja tehát a jegyzői vagy a bíróság eljárás kezdeményezése.

b) A jegyzői eljárása

Birtokháborítás esetén annak elkövetésétől számított egy éven belül a jegyzőtől lehet kérni az eredeti birtokállapot helyreállítását, vagy a birtoklás megzavarásának megszüntetését. A birtokosnak – aki lehet a tulajdonos és azon kívül más személy is, akinek a tulajdonos a birtoklás jogát átengedte – ebben az eljárásban csak azt kell igazolnia, hogy birtokban volt és birtoklásában önhatalommal megzavarták. A birtokláshoz való jog eldöntése nem tárgya ennek az eljárásnak, ebből következően a jegyző birtoklás tényén alapuló birtok-védelmet nyújt. A jegyző tehát azt vizsgálja, hogy milyen volt az eredeti birtokállapot és ezt tilos önhatalommal megzavarták-e. Ha igen, akkor határozatával az eredeti birtokállapotot helyreállítja, illetőleg a birtoksértőt e magatartástól eltiltja. Ha a birtokháborítás a birtoktól való megfosztásból áll, a birtoksér-

tőt a dolog visszabocsátására kell kötelezni. Amennyiben a birtoksértő a birtokost a birtoklásban folyamatosan zavarja, a magatartástól eltiltásnak van helye.

c) *A bírói út igénybevétele*

c1) *A tulajdoni per*

A tulajdonos – és csakis a tulajdonos más nem – tulajdonjoga alapján pert indíthat, amelynek során azt kéri a bíróságtól, hogy

- kötelezze a birtokháborítót arra, hogy a dolgot adja a pert indító tulajdonos birtokába (ez a dolog birtokba bocsátása, azaz a dolog visszaadása iránti per), vagy
- kötelezze a birtokháborítót arra, hogy valamilyen tevékenységtől tartózkodjon vagy valamilyen megkezdett tevékenységet hagyjon abba (ez a tulajdonjog háborítatlanságát védő per)

c2) *A birtokper*

Birtokpert nemcsak a tulajdonos indíthat, hanem minden olyan személy, akinek a birtoklásra jogcíme van, azaz a birtokper *birtoklásra féljogosító jogcím alapján* indítható meg. Pl. a hasznélvezőnek is joga van a dolgot birtokolni, a birtoklás jogát részére a tulajdonos engedte át, ebből következően ő is jogosult birtokpert indítani. Birtokperben a bíróság mindig a birtokláshoz való jogosultság alapján köteles dönteni. A birtokperben a békés birtoklásban megzavart fél jogosultságát a birtokláshoz vélemezni kell. A bizonyítás kötelezettsége tehát a birtokállapotot megzavaró, vagy azt megváltoztatni kívánó félre hárul, ehhez képest őt terhelik a bizonyítás sikertelenségének következményei is. A vélelem azonban csak a békésen birtokló fél javára szól, annak javára nem, aki a birtokot tilos önhatalommal szerezte meg.

d)

Az ingatlan-nyilvántartási igény érvényesítésére az alábbi esetekben kerülhet sor:

- aki tulajdont – akár eredeti, akár származékos szerzőmód alapján – szerzett igényt tarthat arra, hogy a tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartás feltüntesse (bejegyzési igény),
- akinek az ingatlan-nyilvántartásban már feltüntetett jogát valamely bejegyzés sérti, kérheti a bíróságtól annak törlését (törlési igény),
- aki valamely ingatlan-nyilvántartásba eszközölt bejegyzés folytán sérelmet szenvedett, kérheti annak kiigazítását (kiigazítási igény).

A *használat* lényegében a tulajdonos szükségleteinek kielégítését szolgálja. Haszonnak tekintjük mindazt az előnyt, amely a dologból származik. A haszon legalapvetőbb fajtája a gyümölcs (termék, termés, szaporulat), azaz az olyan haszon, amely a dologból rendeltetésszerűen származik. Főszabály szerint a hasznok (gyümölcsök) a tulajdonost illetik meg. A tulajdonos azonban a használat, hasznosítás és a hasznok szedésének jogát másnak átengedheti.

A *rendelkezési jog* alapján a tulajdonos jogosult arra, hogy a tulajdonában álló dologra nézve polgári jogi jogviszonyokat létrehozson, vagy a tulajdonjogot megszüntesse. A rendelkezési jog alapján a dolog tulajdonosa:

- a dolog birtokát másnak átengedheti,
- a használat, hasznosítás és a hasznok szedésének jogát másnak átengedheti,
- a dologot biztosítékul adhatja,
- a dolog tulajdonjogát másra átruházhatja,
- az ingatlan kivételével, a tulajdonjog gyakorlásával felhagyhat.

1.3.2. A tulajdonost terhelő kötelezettségek

A tulajdonos kötelezettségei az alábbiak:

- terhek viselése,
- kárveszély viselése
- szükséghelyzetben okozott kár tűrése

A tulajdonos köteles viselni a tulajdonában álló dolog természetéből adódóan előálló, azzal szükségképpen együtt járó, így a dolog fenntartá-

sához, állagának megóvásához, javításához stb. *költségeket, kiadásokat*. Vannak törvényben meghatározott olyan korlátozások, amelyek a tulajdonost valamely külső behatás túrésére illetve valamely magatartástól való tartózkodásra kötelezik, ezért azok is tehernek minősülnek. Pl. törvényi rendelkezés értelmében a föld felszínén vagy a földben csak olyan tevékenységek folytathatók, ott csak olyan anyagok helyezhetőek el, amelyek a föld mennyiségét, minőségét és folyamatait, a környezeti elemeket nem szennyezik, károsítják. A tulajdonos köteles viselni továbbá a közterheket (adó, vám, illeték) is. A *kárveszély viselésének kötelezettsége* azt jelenti, hogy a tulajdonos köteles viselni a dologban beállott minden olyan kárt, amelynek a megtérítésére senkit sem lehet kötelezni. *Szükség-helyzet* akkor áll fenn, ha másnak az életét, testi épségét vagy vagyonát közvetlen veszély fenyegeti és ezt a veszélyt csak oly módon lehet elhárítani, ha a tulajdonos dologában kárt okoznak. A tulajdonos köteles túrni a károkozást, azonban kártalanítást követelhet. Abban az esetben, amikor a veszélyhelyzet elhárításához szükséges mértéket túllépve indokolatlanul nagy kárt okoztak a tulajdonosnak, akkor az kártérítésre tart-
hat igényt.

2. A tulajdonjog megszerzése

A tulajdonjog megszerzése a dologra vonatkozó tulajdoni jogviszony létrejöttét jelenti. Tulajdont szerezni csakis a törvényben meghatározott módon lehet. A tulajdonjog megszerzésének módjai között a törvény különbséget tesz a származékos és az eredeti szerzőmódok között. A származékos szerzőmód lényege, hogy csak a tulajdonos ruházhatja át a tulajdonjogot más személyre, s mint tulajdonos nem ruházhat át több jogot, mint amennyivel maga rendelkezett. Származékos szerzőmód esetén tehát a jogutód a jogelődtől származtatja a jogait. Eredeti szerzőmódról akkor beszélünk, ha a dolog a megszerzésekor gazdátlan volt, azaz az nem állt senkinek a tulajdonában, vagy ha valakinek a tulajdonában állt is, a jogszerző tulajdonjoga erre tekintet nélkül keletkezik. Az alábbiakban az ingó, illetve az ingatlan dolgok szerzőmódjairól lesz szó. Ingatlan a föld és mindaz, ami azzal alkotórészi kapcsolatban áll, minden más dolog pedig ingónak minősül.

2.1. Az ingó dolgok tulajdonjogának szerzőismódjai

Eredeti szerzőismód:	Származékos szerzőismód:
hatósági határozat, vagy árverés	átruházás
elbirtoklás	termék, termés, szaporulat elsajátítása
gazdátlan javak elsajátítása	vadak, halak tulajdonjogának megszerzése
találás	feldolgozás
	dologgyesülés
	öröklés

2.1.1. Az ingó dolgok tulajdonjogának eredeti szerzőismódjai

Aki a dolgot *hatósági határozat vagy árverés* útján jóhiszeműen szerzi meg, tulajdonossá válik, tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt a tulajdonos. Hatósági határozat, vagy a hatóság árverés során lényegében közhatalmi kényszer útján történik meg a tulajdonszerzés.

Elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonját, aki a dolgot sajátaként tíz éven át szakadatlanul birtokolja. Az elbirtokló a dolgot sajátaként birtokolja, úgy tehát, mintha annak a tulajdonosa lenne. A sajátakénti birtoklás ténye akkor állapítható meg, ha a birtokos a birtoklását véglegesnek tekinti, amely megnyilvánulhat pl. abban, hogy beruházást eszközöl a dolgon vagy viseli a dologgal járó terheket. Elbirtoklás esetén tehát a birtoklás tényleges helyzete az idő múlásával tulajdonjogot keletkeztet. Az elbirtoklás nem eredményez tulajdonjogot, ha az elbirtokló a dolog birtokát bűncselekménnyel, erőszakos, vagy alattomos úton szerezte meg, valamint az állam és a helyi önkormányzat kizárólagos tulajdonában álló és forgalomképtelen tárgyait sem lehet elbirtokolni. A tíz éves elbirtoklási idő alatt a dolgot vagy egy személy, vagy időben egymás után, több személy birtokolhatja. Amennyiben a tíz év alatt több személy birtokában van a dolog, akkor az új birtokos saját elbirtoklásának idejéhez hozzászámíthatja azt az időt, amely elődjének birtoklása idején már elbirtoklási időnek minősült. Az *elbirtoklás* nyugvásának esetéről akkor beszélhetünk, ha a tulajdonos menthető okból nincs abban a helyzetben, hogy tulajdonosi jogait gyakorolhassa, az akadály

megszűnésétől számított egy évig az elbirtoklás akkor sem következik be, ha egyébként az elbirtoklási idő már eltelt, vagy abból egy évnél kevesebb volna hátra. Az elbirtoklási idő nyugvásának e törvényi szabálya jogi védelmet nyújt annak a tulajdonosnak, aki a jogosítványait menthető okból nem képes a dolog felett gyakorolni, mert pl. távol van, amely miatt a tulajdonosi jogok gyakorlására nincs lehetőség. Az elbirtoklás nyugvásától eltérő jogkövetkezményeket vált ki az *elbirtoklás megszakadása*. Megszakad az elbirtoklás, ha

- a tulajdonos a birtok visszaszerzése érdekében a birtokost a dolog kiadására írásban felszólítja, vagy eziránt bírósághoz fordul,
- a tulajdonos a dologgal rendelkezik,
- a birtokos a birtokot akaratán kívül elveszti, és azt egy éven belül nem szerzi vissza, illetőleg egy éven belül nem kéri a bíróságnál, hogy a dolog újabb birtokosa a dolgot adja vissza.

Ha az elbirtoklás megszakad, a birtoklásnak addig eltelt ideje nem vehető figyelembe, és az elbirtoklás a megszakadást okozó körülmény elmúltával újból kezdődik.

Gazdátlan javak elsajátításáról akkor beszélhetünk, ha a dolognak nincs tulajdonosa (nem is volt tulajdonosa, vagy a korábbi tulajdonos szándékosan felhagyott a tulajdonjogával), akkor azon bárki birtokbavétellel tulajdonjogot szerezhet. Ha az elszállt méhrajt a tulajdonos két nap alatt nem fogta be, ezt követően a méhrajon birtokbavétellel tulajdonjogot lehet szerezni.

A találás szigorú feltételek megvalósulása esetén eredményez tulajdonjogot. A találó csak akkor szerez tulajdonjogot, ha:

- mindent megtett azért, hogy a tényleges tulajdonos a dolgot visszakaphassa,
- egy éven belül a tulajdonos nem jelentkezett a tárgyért,
- a tárgyat nem a közönség részére nyitva álló hivatali, vállalati, vagy más épületben, vagy helyiségben, továbbá közforgalmú közlekedési és szállítási vállalat szállító eszközén találta.

A találó köteles a talált dolgot a találástól számított 8 nap alatt a dolog elvesztőjének, tulajdonosának, vagy más átvételre jogosult személynek átadni, vagy a települési önkormányzat jegyzőjének beszolgáltatni. Az olyan dolgot, amely tekintetében nem állapítható meg az átvételre jogosult személye, a jegyző a beszolgáltatástól számított 3 hónapon át őrzi. Ha a jogosult a találástól számított 1 éven belül sem a jegyzőnél, sem a találónál nem jelentkezik, a találó a talált dolog tulajdonjogát megszerzi. A közönség számára nyitva álló hivatali, vállalati, vagy más épületben, vagy helyiségben, továbbá közforgalmú, közlekedési és szállítási vállalat szállítóeszközén talált dolgot a találó köteles a hivatal, vagy vállalat alkalmazottjának azonnal átadni. Ha a dologért a jogosult 3 hónap alatt nem jelentkezik, a hivatal a tárgyat értékesítheti.

Speciális szabályok érvényesülnek akkor, ha a talált dolog nagyobb értékű. Ez esetben ugyanis a dolog tulajdonjogát a találó nem szerzi meg, hanem *méltányos összegű találói díjra* jogosult. Ilyenkor is feltétel azonban, hogy mindent megtegyen, amit a jogszabályok előírnak azért, hogy a tulajdonos a dolgot visszakaphassa. Pl. valaki egy olyan kihúzott lottószelvényt talált és adott vissza a tulajdonosának, amellyel egy jelentős összeget lehetett nyerni.

Ha a találó nem szerzi meg a dolog tulajdonjogát és a dologért egy év alatt a tulajdonos sem jelentkezik, a dolog tulajdonjoga (az értékesítésből befolyt vételár) *az államot illeti*. E szabály az irányadó akkor is, ha a találó a jogszabály alapján nem szerzheti meg a tulajdonjogot, de akkor is, ha megszerezhetné ugyan, de arra nem tart igényt. Ha valaki ún. *kincset talál*, azaz olyan értékes dolgot talál, amelyet ismeretlen személyek elrejtettek, vagy amelynek tulajdonjoga egyébként is feledésbe ment, köteles azt az államnak felajánlani. A megtalált értékes tárgy tulajdonjogi helyzete aszerint alakul, hogy arra az állam igényt tart-e, vagy nem. Ha az állam a felajánlott tárgyat tulajdonul elfogadja, a találó a dolog értékéhez mérten megfelelő díjra jogosult. Ha azonban az állam a dologra nem tart igényt, a tárgy a találó tulajdonába megy át. Abban az esetben, ha a talált jelentős értékű tárgy muzeális, vagy műemléki jellegű, akkor annak a tulajdonjoga mindenképp az államot illeti meg.

2.1.2. Az ingó dolgok tulajdonjogának származékos szerzésmódjai

A tulajdonjog megszerzésének leggyakoribb módja az *átruházással* történő szerzés. Átruházással a tulajdonjog három együttes feltétel megvalósulása esetén száll át a jogelődörről a jogutódra:

- a dolog tulajdonosától,
- az átruházás jogcímének (pl. szerződés) megléte esetén akkor, ha
- az átruházott ingót a szerző birtokába adták.

Tulajdonjogot átruházással csak a dolog tényleges tulajdonosától lehet megszerezni. A nem tulajdonos részéről történő átruházás semmis. A törvény azonban kivételes szabályként, meghatározott feltételek fennállása esetén lehetővé teszi a nem-tulajdonostól való szerzést is. Ennek esetei:

- a kereskedelmi forgalomban kötött adásvételi szerződéssel a jóhiszemű vevő akkor is tulajdonjogot szerez, ha az eladó nem volt tulajdonosa az eladott dolognak.
- kereskedelmi forgalmon kívüli átruházás esetén a jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző megszerzi a dolog tulajdonjogát, ha az átruházó olyan személy, akire a dolgot a tulajdonos bízta pl., kölcsönadta neki.
- ha az átruházás tárgya pénz vagy bemutatóra szóló értékpapír a szerző tulajdonjogot szerez akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos.

A termék, termés, szaporulat jogi értelemben gyümölcsnek minősül, azaz olyan haszon, amely a dologból rendeltetésszerűen származik. A hasznok szedésére általában a tulajdonos jogosult, aki a gyümölcsök tulajdonjogát a gyümölcs elválasztásával, vagy annak elválasztásával szerzi meg. A tulajdonos azonban a hasznok szedésének jogát másnak átengedheti, ebben az esetben pedig a gyümölcs tulajdonjogi helyzete is eltérő. Aki a törvény alapján vagy a tulajdonos rendelkezése folytán a hasznok szedésére jogosult elválással megszerzi a gyümölcsök tulajdonjogát. Ha az elváláskor a hasznok szedésére jogosultnak nincs a birtokában a gyümölcs

csöző földolog, akkor a birtokbavétellel lehet a tulajdonjogot megszereznie. Ha a hasznok szedésére jogosult nem veszi birtokba a gyümölcsöt, akkor annak tulajdonjoga a gyümölcsöző dolog tulajdonosát illeti meg. Előfordulhat, hogy a gyümölcs(hasznok) szedésjoga idő előtt megszűnik és a jogosult ezért nem szereshet tulajdonjogot azon a terméken, terményen, vagy szaporulaton, amelynek létrehozásával kapcsolatban jelentős munkát végzett. Ebben az esetben a jogosult követelheti a termék természetbeni kiszolgáltatását a munkája, illetve meg nem térülő költségei arányában. A gyümölcsöző dolog jogosulatlan, de jóhiszemű birtokosa az elválással szeresh tulajdonjogot. A gyümölcsöző dolog birtokosa köteles a dolog meglévő hasznait a hasznok szedésére jogosultnak kiadni, kivéve, ha ellenszolgáltatás fejében jutott a birtokhoz és jóhiszemű volt. A jóhiszemű birtokos azonban a szaporulaton csak addig szeresh elválással tulajdonjogot, amíg rosszhiszeművé nem válik, vagy a dolgot tőle a bíróság, vagy a jegyző előtt vissza nem követelik.

A vadak, a halak tulajdonjogának megszerzésére vonatkozó törvényi rendelkezések értelmében a vadak, folyóvízi, természetes tavi halak és hasznos víziállatok csak akkor képezik az állam tulajdonát, ha törvény nem rendelkezik ettől eltérően. A vadászati jog a vadászterület tulajdonosát illeti meg. Az elejtett, elfogott, vagy elhullott vad annak a vadászatra jogosultnak a tulajdonába kerül, amelyiknek a vadászterületén az elejtés, elfogás, vagy elhullás történt, feltéve, hogy a vadászati jogosultsága erre a vadra kiterjed. A halászati jog a halászati vízterület tulajdonosát illeti meg. A jogosult a hal, illetve más hasznos víziállat tulajdonjogát annak jogszerű kifogásával szerzi meg. A hal tulajdonjoga tehát akkor illeti meg a jogosultat, ha a halászati vízterület is a tulajdonában van.

A *feldolgozás* akkor eredményezi a tulajdonjog megszerzését, ha

- valaki más dolgából, de saját munkájával új dolgot hoz létre, továbbá
- a megmunkált anyagok lényeges értékcsökkenés nélkül nem választhatók szét.

Feldolgozás esetén a régi dolog helyett egy új dolog keletkezik az emberi tevékenység eredményeként. Pl. fából asztal készül. Feldolgozás esetén két személy áll egymással szemben: az eredeti dolog, azaz a feldol-

gozott anyag tulajdonosa és a munkát végző feldolgozó. A törvény elsődlegesen a feldolgozott anyag tulajdonosát védi, ezért mondja ki, hogy ha az anyagok szétválaszthatók, akkor kérhető az eredeti állapot helyreállítás, illetve ha a visszaalakítás nem lehetséges, akkor az anyag tulajdonosának választási jogot ad, amit az alábbiak szerint gyakorolhat. Ha a visszaalakítás nem lehetséges, de a feldolgozó jóhiszemű volt, a tulajdonos választhat, hogy

- átengedi-e az új dolog tulajdonjogát az eredeti dolog értékének megtérítése ellenében, vagy
- az új dologra igényt tart a munka értékének megtérítése mellett.

Ha azonban a munka értéke lényegesen nagyobb, mint a felhasznált anyag értéke, ez esetben a dolog tulajdonosát választási jog nem illeti meg, csupán a dolog értékének megtérítését követelheti. Ha nem alakítható vissza a dolog és a feldolgozó rosszhiszemű volt, mert tudta vagy tudnia kellett, hogy az az anyag, amit megmunkál nem az ő tulajdona, akkor csakis az anyag tulajdonosa választhat, és ha az új dolgot választja, a gazdagodást kell megtérítenie és nem a munka ellenértékét.

Az egyesülésről akkor beszélhetünk, ha több személy dolgai úgy egyesülnek vagy vegyülnek, hogy azokat csak aránytalan károsodás vagy aránytalan költekezés árán vagy egyáltalán nem lehet szétválasztani. Ebben az esetben főszabály szerint az egyesülés eredményeként keletkezett új dolog az egyesült dolgok tulajdonosainak közös tulajdonába kerül. Ha valamelyik tulajdonos a közös tulajdont nem kívánja, sor kerülhet arra, hogy a létrejött dolgot az egyik tulajdonos tulajdonába adják kártalanítás ellenében. Ilyenkor azt a tulajdonost illeti meg a választás joga, akinek a dolga az egyesülés (vegyülés) előtt a nagyobb értéket képviselte. Természetesen itt sem illeti meg a választási jog azt a személyt, aki a vegyülést vagy az egyesülést rosszhiszeműen maga idézte elő. Ilyenkor ez a rosszhiszemű tulajdonos csak a gazdagodás megtérítésére tarthat igényt. Előfordulhat, hogy a feldolgozott vagy egyesült dolog tulajdonjogára egyik fél sem tart igényt. Ilyen esetben, a törvény szerint értékesíteni kell a tárgyat, és a vételárat kell a jogosultak között a megfelelő arányban felosztani. Az a személy, akit csak a gazdagodás illet meg, a

vételárból legfeljebb a kártalanításra jogosultak kielégítése után fennmaradó összegre tarthat igényt.

Öröklés esetén az örökhagyó halálának pillanatában megnyílik a hagyaték és a törvény erejénél fogva az örökös megszerzi az örökhagyó tulajdonában álló és annak hagyatékához tartozó ingóságok tulajdonjogát.

2.2. Az ingatlan tulajdonjogának szerzésmódjai

Eredeti szerzésmódok:	Származékos szerzésmódok:
hatósági határozat vagy árverés	átruházás
elbirtoklás	növedék
kisajátítás	beépítés
	ráépítés
	öröklés

2.2.1. Az ingatlan tulajdonjogának eredeti szerzésmódjai

Az ingók tulajdonjogának hatóság *határozat vagy árverés útján* történő tulajdonszerzésére a fentiekben ismertetett szabályok az ingatlanokra is irányadóak azzal az eltéréssel, hogy árverés útján az ingatlan tulajdonjogát csak abban az esetben lehet megszerezni, ha a végrehajtás alá vont személy valóban az árverésre bocsátott ingatlan tulajdonosa. Ingatlan árverése esetén az árverési vevő tulajdonjogot szerez, ha

- az adós tulajdonát képezi az ingatlan,
- a vételárat kifizeti
- és az árverési vétel az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzésre kerül.

Az ingók tulajdonjogának *elbirtoklás útján* történő tulajdonszerzésére a fentiekben ismertetett szabályok az ingatlanokra is irányadóak azzal az eltéréssel, hogy az elbirtoklónak az ingatlant tizenöt éven át kell sajátjaként szakadatlanul birtokolnia. További speciális szabály, ha az elbirtoklás a földnek egy részére vonatkozik, annak tulajdonjoga csak akkor szerzhető meg elbirtoklás útján, ha a föld megosztható. Az elbirtoklás az ingatlan-nyilvántartáson kívül eredményezi a tulajdonjog megszerzését. Ha az elbirtokló nem jegyezteti be az elbirtoklás eredményeként szer-

zett tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartásba, akkor erre a tulajdonszerzésére azokkal szemben, akik az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett adatokban bízva, ellenérték fejében az ingatlanon bármilyen jogot, így pl. tulajdonjogot szereztek, nem hivatkozhat.

Kisajátítás esetén az állam közérdekből törvényben megszabott eljárás keretében magántulajdonban álló ingatlan tulajdonjogát teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett megszerzi. A kisajátításra kivételes esetben kerülhet sor, akkor, amikor az ingatlan tulajdonjogát adásvételi szerződés útján nem lehet megszerezni, mert pl. az ajánlatot a tulajdonos nem fogadja el. Kisajátításra csakis közérdekű célból van mód pl. állami vagy helyi önkormányzati szerv működéséhez szükséges igazgatási, oktatási, közművelődési, szociális és egészségügyi létesítmény elhelyezése. Az állam, illetőleg az önkormányzat a kisajátítási határozat jogerőre emelkedésével – azaz egy közhatalmi aktussal – az ingatlan terhermentes tulajdonjogát szerzi meg.

2.2.2. Az ingatlan tulajdonjogának származékos szerzésmódjai

Az ingók tulajdonjogának *átruházás útján* történő tulajdonszerzésére a fentiekben ismertetett szabályok az ingatlanokra is irányadóak azzal a kiegészítéssel, hogy ingatlan tulajdonjogának átruházása esetén a törvény értelmében a tulajdonjog megszerzésének a harmadik előfeltétele nem a birtokba adás, hanem a tulajdonosváltásnak az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése. A bejegyzés tényével tehát az ingatlan tulajdonjoga akkor is megszerzettnek tekintendő, ha annak tényleges birtokba adása nem történt meg. Ugyanannak az ingatlanok többszörös eladása (ajándékozása) esetén a tulajdonjoga bejegyzését az a vevő (szerző) követelheti, aki először jóhiszeműen birtokba lépett. Elsőbbséget élvez a tulajdonszerzők közül tehát az ingatlan első jóhiszemű birtokosa. Ha a többes átruházással érintettek egyike sem lépett birtokba (vagy a birtokba lépő nem volt jóhiszemű), a korábbi vevőt (megajándékozottat) kell tulajdonosnak tekinteni kivéve, ha a későbbi jogszerző a korábbi tulajdonszerzőt megelőzően a tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartásba bejegyeztette.

A *növedék* utóbb válik a föld alkotórészévé. Figyelemmel arra, hogy a növedék oly mértékben van a földdel tartósan egyesítve, hogy az elválasztással a föld értéke, használhatósága számottevően csökkenne, illetve az elválasztott rész elpusztulna, ezért a növedéket főszabály szerint a földtulajdonos szerzi meg. Kivételes szabályok értelmében azonban a fentiek nem érvényesülnek, így pl. a sziget esetében vagy az elhagyott folyammeret esetében, mert ezek állami tulajdonba kerülnek.

Beépítés esetén valaki idegen anyaggal saját tulajdonában, vagy használatában álló földre épít és az anyag szorosan kapcsolódik a földhöz, vagyis nem lehet az építmény megsemmisülése, vagy megrongálódása nélkül a földtől elválasztani. Főszabályként a földtulajdonos szerzi meg az anyag tulajdonjogát, azonban az anyag értékét köteles az anyag tulajdonosának megtéríteni. Ha a föld az építőnek nem a tulajdonában, hanem a használatában áll, akkor építkezés esetén a beépítéssel az anyag tulajdonjogát csak akkor szerzi meg, ha az épület tulajdonjoga az építőt illeti meg törvény vagy a földtulajdonossal kötött írásbeli megállapodás alapján.

A *ráépítés* esete akkor valósul meg, ha valaki anélkül, hogy erre jogosult lenne (azaz nincs közte és a földtulajdonos között erre vonatkozó szerződés) idegen földre épít, illetve más tulajdonában lévő épületet bővíti, ahhoz hozzáépít, vagy azt átépíti – feltéve mindkét esetben, hogy nem volt a felek között eltérő megállapodás. A ráépítés esetén az építkezés teljes mértékben más tulajdonában álló földön történik. A törvényben felállított főszabály értelmében a földtulajdonost illeti meg a választás joga az alábbiak közül:

- a földtulajdonos szerzi meg az épület tulajdonjogát a gazdagodása megtérítése ellenében, vagy
- a földtulajdonos kérheti, hogy a ráépítő vegye meg a földet vagy annak egy részét, ha a föld megosztható.

Ha az épület értéke a föld értékét lényegesen meghaladja és a ráépítő jóhiszemű volt a jóhiszemű ráépítő megszerezi a föld (vagy a föld egy része) tulajdonjogát. Ha a ráépítő lesz a föld, köteles megtéríteni a föld forgalmi értékét a földtulajdonosnak. Azonban ebben az esetben is kér-

heti a földtulajdonos annak megállapítását, hogy a ráépítő csak az épület tulajdonjogát szerezte meg. Ebben az esetben a ráépítőt a földön földhasználati jog illeti meg, amelyért a ráépítő ugyancsak – a föld forgalmi értékéhez igazodó – megfelelő összegű ellenértéket fizet. Ha az építkezés már megvolt épülethez, vagy épület mellé történik, azaz ingatlanon korábban is volt épület és a ráépítő egy újabb épületet emel, vagy a meglévő épületet bővíti, ahhoz hozzáépít, vagy azt átépíti, a ráépítéssel a felek eltérő megállapodása hiányában közös tulajdon keletkezik. A ráépítéssel szerzett tulajdoni hányad mértékét, nagyságát annak alapján kell megítélni, hogy az a ráépítéskor milyen összeget tett ki az ingatlan egész értékéhez viszonyítva. A hányadok meghatározásánál a ráépítéskori értéket kell alapul venni, mert a tulajdonszerzés is a ráépítés befejezésével történik. Ha a ráépítő rosszhiszemű volt arra is kötelezhető, hogy az épületet bontsa le. A lebontás akkor is elrendelhető, ha a ráépítés ellen a tulajdonos olyan időben tiltakozott, amikor az eredeti állapot helyreállításának még nem volt akadálya, illetve az nem okozott volna a ráépítőnek aránytalan károsodást.

Az *örökítés* esetén az örökhagyó hagyatékához tartozó ingatlant az örökös szerzi meg a törvény erejénél fogva, ingatlan-nyilvántartáson kívül.

3. A tulajdonjog magánjogi korlátjai

A tulajdonjog gyakorlása nem lehet öncélú, ezért a jogalkotó a közérdek védelme érdekében közjogi, más meghatározott személyek magánérdekei védelme érdekében magánjogi korlátokat állít fel. Az alábbiakban a tulajdonjog magánjogi korlátjait ismerjük meg.

3.1. A szomszédjogok

A tulajdonjogot, mint minden polgári jogot csakis társadalmi rendeltetésének megfelelően, a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megfelelően lehet gyakorolni. Ebből az alapelvei követelményből az is következik, hogy a tulajdonjog gyakorlása során tekintettel kell lenni mások, különösen a szomszédok jogaira is. A tulajdonos a dolog használatára során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel

másokat, különösen szomszédjait szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné.

3.1.1. A földtámaszhoz való jog

A földtámasz biztosítása azt jelenti, hogy a tulajdonos a szomszédos épület biztonságát, védelmét szolgáló partfalat (támasztékot stb.) nem jogosult elbontani (megszüntetni), illetve azokon olyan átalakítást végezni, ami az állékonyságukat csökkenti. Ily módon tilos például az épület alapját kiásni. Az ilyen eredményre vezethető beavatkozásokra a tulajdonos csak akkor jogosult, ha egyidejűleg más, és a rendeltetésének betöltésére alkalmas módon oldja meg az épület rögzítését.

3.1.2. Áthajló ágakról lehullott gyümölcs felszedésének és az áthajló ág eltávolításának joga

A szomszéd abban az esetben gyakorolhatja a gyümölcs felszedésével kapcsolatos jogot, ha a tulajdonos e jogával nem élt. Ha az áthajló ágak és gyökerek gátolják a tulajdonost a föld rendeltetészerű használatában, a fa tulajdonosát kell felszólítani arra, hogy azokat távolítsa el, s azokat maga csak akkor vághatja le, ha a tulajdonos a felhívásnak önként nem tett eleget.

3.1.3. A belépés joga

Az áthajló ágakról lehullott gyümölcsök összeszedése, az ágak, gyökerek levágása érdekében a tulajdonosnak át kell mennie a szomszéd ingatlanra. Előfordulhat, hogy építési anyag áthordása, karbantartási munkálatok elvégzése, vagy egyéb okból szükséges a szomszédos ingatlanra való belépés. Ezeknek a törvényben meghatározott munkálatoknak az elvégzése végett a tulajdonos köteles megengedni, hogy a földjére belépjenek. Ugyanakkor másik oldalról a tulajdonos a szomszédos földet csak e célok érdekében és csak a szükséges mértékben használhatja. Ha a belépés, vagy a föld építési célból történő használata károkozással jár, a föld tulajdonosa kártalanítást követelhet. Az egyéb módon okozott károkért pedig nyilvánvalóan az általános szabályok szerint kártérítést igényelhet.

3.1.4. A kerítés joga

A földeket egymástól épített kerítés, természetes sövény, mezsgye is elválaszthatja, amelynek használatára a szomszédok közösen jogosultak, de a fenntartás költségei is közösen terheli őket. A fenntartás költségei a szomszédokat olyan arányban terheli, amilyen arányban őket a jogszabály a kerítés létesítésére kötelezi.

3.1.5. A föld határvonalán álló fa vagy bokor és annak gyümölcse

A föld határvonalán álló fa vagy bokor és annak gyümölcse egyenlő arányban a szomszédokat illeti. A fenntartással járó költségeket a szomszédok ugyanilyen arányban viselik. Ha ez a fa vagy bokor valamelyik föld rendeltetészerű használatát gátolja, a sérelmet szenvedett tulajdonos követelheti, hogy azt közös költségen távolítsák el.

3.1.6. A tilosban talált állat

A tilosban talált, azaz más földjére behatolt állatot a föld használója mindaddig visszatarthatja, amíg az általa okozott kárt tulajdonosa meg nem téríti.

3.2. A túlépítés

Tulépítésről akkor van szó, ha a tulajdonos a földjének határain túl építkezett, azaz részben saját telkén építkezett, részben idegen földön. Túlépítés esetén a törvény különbséget tesz a jóhiszemű és a rosszhiszemű túlépítő között. Jóhiszemű a túlépítő, ha nem tudta és a körülmények szerint nem is kellett tudnia, hogy saját földje határain túl építkezett. Rosszhiszemű a túlépítő, ha tudta, illetve kellő gondosság mellett tudnia kellett, hogy földje határain túl építkezett. Rosszhiszemű továbbá a túlépítés akkor is, ha a szomszéd az egyébként jóhiszeműnek induló túlépítés ellen olyan időben tiltakozik, amikor az eredeti állapot helyreállítása nem okozott volna aránytalan károsodást.

Amennyiben a túlépítő jóhiszemű volt úgy a szomszéd választása szerint:

- kártalanítást kérhet a túlépítőtől a beépített rész használatáért, a beépítéssel okozott értékcsökkenésért, vagy
- kérheti, hogy a túlépítő vásárolja meg a beépített részt feltéve, hogy a föld a telekalakítási szabályok alapján megosztható, vagy
- kérheti, hogy a túlépítő az egész földet vásárolja meg, ha a föld fennmaradó része használhatatlanná vált, a földdel kapcsolatos valamely jog, vagy foglalkozás gyakorlása lehetetlenné vagy számottevően költségesebbé vált.

Amennyiben a túlépítő rosszhiszemű volt úgy a szomszéd a fentiekén kívül választása szerint kérheti, hogy a túlépítő:

- a saját földjét és az épületet bocsássa a gazdagodása megtérítése ellenében a szomszéd tulajdonába, vagy
- az épületet bontsa le.

3.3. Az elidegenítési és a terhelési tilalom

A rendelkezési jog egyik legerősebb korlátja az elidegenítési és terhelési tilalom. E tilalom lényegében azt jelenti, hogy a tulajdonjog másra nem ruházható át és a tulajdon tárgya biztosítéku sem adható. Az elidegenítési és terhelési tilalom alapulhat jogszabályon, bírósági határozaton és szerződésen. Az elidegenítési és terhelési tilalom ellenére gyakorolt rendelkezési jog semmisséget eredményez. Ha a tilalom szerződésen alapult, az abba ütköző rendelkezés csak akkor semmis, ha

- a tilalom ellenére történt elidegenítés vagy megterhelés ingyenesen, ellenérték nélkül történt, vagy
- a harmadik személy tudta, vagy a körülményekből tudnia kellett volna, hogy a rendelkezéssel mást megillető jogot sért, azaz rosszhiszemű volt, vagy
- a tilalmat az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezték.

A szerződésen alapuló elidegenítési és terhelési tilalom esetén azonban lehetséges, hogy a tilalom jogosultja utólag, tehát a szerződés megkötése után hozzájárulását adja például az adásvételi szerződéshez. A hozzájárulás megtörténtével a szerződés megkötésének időpontjától kezdődő

hatállyal érvényesnek tekinthető. Ezekben az esetekben tehát a semmisség orvosolható.

4. A használati jogok

A korlátolt dologi jogok a tulajdonjog önállósult részjogosítványai. A korlátolt dologi jogok többféle szempont alapján csoportosíthatóak. Abból a szempontból, hogy a tulajdonjog melyik részjogosítványára önállósul, megkülönböztetjük a használati jogokat – amelyekről az alábbiakban részletesen szó lesz – és az értékjogokat. A használati jogok esetén a tulajdonjog tartalmi összetevői közül a használat, hasznosítás és hasznok szedésének joga önállósul, azaz a jogosultnak a dolog meghatározott mértékű használatát teszik lehetővé, míg az értékjogok esetén a tulajdonjog egyik tartalmi összetevője, a rendelkezési jog önállósul, lehetővé téve a dolog értékesítését is.

4.1. A földhasználati jog

A földhasználati jog akkor keletkezik, ha a föld és az épület tulajdonjoga elválik egymástól. Ebben az esetben az épület tulajdonosát az épület fennállásáig a földre használati jog illeti meg.

A földhasználati jog lényeges fogalmi eleme, hogy az épület mindenkorai tulajdonosát illeti meg. A földhasználati jog önálló átruházás tárgya azonban nem lehet. Abból, hogy a földhasználati jog az épület mindenkorai tulajdonosát illeti meg, következik, hogy az épület tulajdonjogának átruházása, vagy öröklése esetében a földhasználati jog is átszáll az épület új tulajdonosára. A földhasználati jog a földhasználót feljogosítja a föld birtokban tartására, használatára és hasznai szedésére, továbbá a földhasználó viseli viszont a föld vagy földrészlet fenntartásával járó terheket. A föld tulajdonosa annyiban élhet rendelkezési jogával, amennyiben azzal a földhasználat gyakorlását nem gátolja, ezért például a föld használatát másnak nem engedheti át.

4.2. A haszonélvezet

A haszonélvezeti jog személyhez kötött abszolút szerkezetű dologi jog, amelynek alapján a haszonélvező a más személy tulajdonában lévő dol-

got birtokolhatja, használhatja és hasznosíthatja. A haszonélvezeti jog a tulajdonjogból kivált és önállósult részjogosítványokat foglalja magába, tehát a tulajdonostól részjogosítványokat von el. A tulajdonost a haszonélvezet tartalmát kitevő részjogosítványok csak annyiban illetik meg, amennyiben a haszonélvező e jogokkal nem él. A haszonélvezeti jog fennállása alatt a tulajdonost részjogosítványai közül a rendelkezési jog, továbbá a dolognak a haszonélvezeti jog sérelme nélküli megterhelésének joga illeti meg.

A haszonélvezeti jog személyhez kötött, a haszonélvező azt sem élők között, sem halál esetére nem ruházhatja át. A haszonélvezeti jog forgalomképtelen, arra azonban lehetőség van, hogy a haszonélvező a haszonélvezeti jog gyakorlását másnak átengedje.

A haszonélvezet tárgya nem csak dolog, hanem kamatozó követelés, vagy más hasznot hajtó dolog is lehet (pl. takarékbetétkönyv, értékpapír, üzletrész stb.). Ingó dolgok akkor lehetnek haszonélvezet tárgyai, ha tartós használatra alkalmasak. Az elhasználhatatlannak minősíthető dolgok a haszonélvezet megszűnésekor visszakérülnek a tulajdonos birtokába, a tulajdonos legfeljebb a rendeltetésszerű használat folytán bekövetkezett értékcsökkenést köteles viselni. A rendeltetésszerű használat folytán tönkrement dolgot a haszonélvező nem köteles pótolni és annak értéke megtérítésére sem kötelezhető.

A haszonélvezet a jogosult oldaláról ingyenes, a tulajdonos annak gyakorlása fejében ellenértéket a haszonélvezőtől nem kérhet. Az más kérdés, hogy a haszonélvezeti jog létesítése ellenérték fejében is történhet.

A tulajdonos, a haszonélvezeti jog kötelezettje személye változhat, ez azonban a haszonélvezeti jogot nem szünteti meg. A haszonélvezeti jog kötelezettje a dolog mindenkori tulajdonosa.

A haszonélvezeti jog mindig korlátozott ideig, legfeljebb a jogosult haláláig áll fenn.

A haszonélvezeti jog alapulhat szerződésen, jogszabály valamint bírósági vagy hatósági rendelkezésen. A felek szerződése önmagában a haszonélvezeti jogot nem hozza létre. A kötelmi jogcímen felül ahhoz szükséges, hogy az ingó dolgot átadják, az ingatlanra vonatkozó haszonélvezeti jogot pedig az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezzék. Ha-

szonélvezeti jogot szerződéssel, kötelezetti pozícióban csak a dolog tulajdonosa alapíthat, hiszen csak ő engedheti át más személynek tulajdonosi részjogosítványjaiból azokat, amelyek a haszonélvezeti jog tartalmát alkotják.

A haszonélvezet gyakorlásában két alapvető szempont érvényesül. A haszonélvező érdeke, hogy a dolgot a legteljesebben tudja használni, a tulajdonos érdeke viszont az, hogy a dolgot a haszonélvezet megszűnésekor a lehetőség szerint eredeti állapotában kapja vissza. Ebből következik, hogy a haszonélvező a joga gyakorlása során a rendes gazdálkodás szabályai szerint köteles eljárni, így a haszonélvező kötelessége a fenntartással összefüggő terhek viselése, köteles viselni a dologhoz fűződő közterheket is. A tulajdonos ellenőrizheti a haszonélvező használatát. Az ellenőrzést a haszonélvező köteles tűrni, azt meg nem akadályozhatja. A tulajdonos azonban az ellenőrzés során a haszonélvező érdekeit kímélve köteles eljárni, ehhez képest az ellenőrzést csak a körülmények által indokolt módon, a valóban szükséges gyakorisággal végezheti. A tulajdonos védelmét szolgálja a haszonélvező jogellenes magatartásával szemben a haszonélvező biztosítékadási kötelezettsége. A tulajdonos akkor követelhet biztosítékot, ha a haszonélvező a dolgot nem rendeltetésszerűen használja, a dolgot rongálja, visszaadását egyéb módon veszélyezteti és a tulajdonos tiltakozása nem vezetett eredményre.

A haszonélvező köteles a tulajdonost értesíteni a dolgot fenyegető veszélyről, a már beállott kárról, valamint arról is, ha valaki őt akadályozza haszonélvezeti joga gyakorlásában.

Az értesítési kötelezettség elmulasztása esetén a haszonélvezőnek kártérítési felelőssége van, a mulasztásból eredő kár megtérítésére.

A haszonélvezet megszűntével a haszonélvező köteles a dolgot visszaadni. A haszonélvező felelős a dologban bekövetkezett károkért, kivéve, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A rendeltetésszerű használattal járó értékcsökkenést a haszonélvező nem köteles megtéríteni. A haszonélvező a dologra fordított szükséges költségeinek a megtérítését a tulajdonostól a haszonélvezet megszűnésekor követelheti.

A dolog teljes vagy jelentős részben történő elpusztulása esetén a fő szabály az, hogy azt a tulajdonos nem köteles helyreállítani és arra a hasznélvező nem jogosult. A dolog elpusztulása a fizikai megsemmisülésen kívül jelenti azt is, hogy az eredeti rendeltetésének megfelelő célra véglegesen alkalmatlanná válik. Amennyiben a tulajdonos az elpusztult dolgot helyreállítja, a hasznélvezet feléled. A tulajdonos azonban – a helyreállításra fordított összeghez viszonyítva – kérheti a hasznélvezeti jog korlátozását. Amennyiben a tulajdonos a dolgot nem állítja helyre, a hasznélvezeti jog megszűnik. Abban az esetben azonban, ha a dolog olyan ok miatt pusztul el, amiért akár a tulajdonos, akár a hasznélvező felelős, a kártérítés általános szabályait kell alkalmazni. A tulajdonos ebben az esetben kötelezhető a dolog helyreállítására (és ekkor a hasznélvezeti jog feléled), de pénzübeli kártérítésre is.

4.3. A használat

A használat joga személyhez kötött dologi jog, amelynek jogosultja a más tulajdonában lévő dolgot korlátozott mértékben használhatja és hasznait szedheti. Korlátozott egyrészt azért, mert a használat jogosultja a más tulajdonában lévő dolgot csak a saját, valamint együtt élő családtagjai szükségleteit meg nem haladó mértékben használhatja, másrészt azért, mert annak gyakorlását másnak nem engedheti át.

A használat joga szerződésen alapszik. A használatot alapító szerződés szólhat határozott vagy határozatlan időre, de nincs akadálya annak sem, hogy a jogot engedő fél a teljes dologra holtig tartó használatot engedjen.

A használat és a hasznélvezet igen sok közös vonást mutat, ezért rendelkezik a törvény akként, hogy a használat jogára a hasznélvezet szabályait kell megfelelően alkalmazni.

4.4. A teleki szolgalm

A telki szolgalmi jog ingatlanon létesíthető abszolút szerkezetű dologi jog, amelynek alapján valamely ingatlan mindenkor birtokosa a más tulajdonában lévő, szolgálommal terhelt ingatlant meghatározott terjedelemben használhatja, vagy valaminek a tőrésére készítheti.

Telki szolgalmat csak ingatlanra létesíthető és legalább két ingatlant feltételez. Célja az, hogy az egyik ingatlan részére bizonyos előnyöket biztosítson. Ezek az előnyök a szolgálommal terhelt ingatlan vonatkozásában általában hátrányt jelentenek. Ezért nevezi a gyakorlat a szolgálmi jog jogosultját „uralkodó”, míg terheltjét „szolgáló” teleknek.

A telki szolgálom alanyai nem név szerint meghatározott személyek, hanem az uralkodó, illetve a szolgáló telek mindenkori birtokosai (tulajdonos, hasznélvező, bérlő, hasznbérlő stb.). A birtok megszerzésével a birtokos a szolgálomnak jogosultja, illetve kötelezettje lesz.

A tulajdonos rendelkezési jogából eredően az ingatlanra telki szolgálmat csak a tulajdonos létesíthet. A teleki szolgálmat alapító szerződést az ingatlanok tulajdonosai köthetik meg, azt az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyeztetni. Teleki szolgálom létrehozható hatósági határozattal, vagy a maga a törvény rendelkezik a szolgálom alapításáról arra az esetre, ha a föld nincs összekötve megfelelő közúttal. A telki szolgálom elbirtoklással, ingatlan-nyilvántartáson kívül is létrejöhet, amelyhez az szükséges, hogy a jogot szerző fél a másik ingatlant szolgálomszerűen használja. Nem vezethet elbirtoklásra a szívességből, viszszavonásig engedett használat, hiszen az engedély ténye önmagában zárja ki az elbirtoklás szabályainak alkalmazhatóságát. Hatósági határozattal létrehozható szolgálmatok.

A telki szolgálom forgalomképtelen. Ez kizárja a jog átruházását, valamint azt is, hogy a jogosult a szolgálom gyakorlását másnak kötelmi jogcímen átengedje. Az ingatlan tulajdonjogának átszállásával természetesen a telki szolgálom is átszáll.

A szolgálmi jog jogosultja a szolgálommal terhelt ingatlant a saját ingatlana használatával kapcsolatos szükségleteinek indokolt mértékéig használhatja. A szolgálmat létrehozó szerződésben, bírósági ítéletben, hatósági határozatban meg kell jelölni, hogy a szolgálom mire irányul. Az így meghatározott mértéken belül a használat a szükségletekhez igazodzik.

Amennyiben a telki szolgálom gyakorlásához valamilyen építmény, például kapu, járda létesítése szükséges, a létesítés költségeit – ha ez kizárólag a jogosult érdekeit szolgálja – neki kell viselnie, a kötelezett pe-

dig köteles túrni e munkálatok elvégzését. Amennyiben az építményt a felek közösen használják, a költség viselésére érdekeltségük arányában kötelesek.

A szolgálat gyakorlása kiterjedhet valamely berendezés, vagy felszerelés használatára is. A berendezés vagy felszerelés fenntartási költségei a feleket a megállapodásuk szerint, ennek hiányában a használat arányában terheli.

A teli szolgálat korlátlan ideig áll fenn, nem szűnik meg mindaddig, amíg a létesítése alapjául szolgáló szükséglet fennáll. Ha azonban a jogosult ingatlanának rendeltetésszerű használatához a telki szolgálat már nem szükséges, a bíróság jogosult a telki szolgálat megszüntetni, vagy a gyakorlását felfüggeszteni. A telki szolgálat nem gyakorlása a jog megszűnéséhez vezethet. Megszűnik a szolgálat, ha a jogosult azt annak ellenére nem gyakorolja tíz éven át, hogy ez módjában állna, úgyszintén akkor is, ha eltúrta, hogy a jog gyakorlásában akadályozzák. Megszűnik a telki szolgálat akkor is, ha a jogosult, a tulajdonos, arról lemond. Megszűnik a telki szolgálat akkor, ha az ingatlan – amire alapították – elpusztul.

5. A közös tulajdon

A közös tulajdon esetén az ugyanazon dolgon fennálló tulajdonjog, meghatározott hányadrészek arányában, több személyt illet meg.

5.1. A tulajdonostársak egymás közötti (belső) jogviszonyai

A *birtoklás és használat joga* a tulajdonostársakat külön-külön az egész dologra nézve megilleti de csak úgy, hogy azzal a többiek jogait és törvényes érdekeit ne sértse. A tulajdonostársak jogainak zavartalan gyakorlása megvalósítható azáltal, hogy a birtoklás (használat) kérdését a tulajdonostársak egymás között rendezik. Ez a rendezés többféle módon történhet. A tulajdonostársak szerződésben szabadon szabályozzák ezeket a kérdéseket, ha azonban a tulajdonostársak között nincs egyetértés (szerződés), a birtoklás (használat) rendjét a többség akarata határozza meg. A *hasznokból* a tulajdonostársak tulajdoni hányadrészeik arányában részesednek, feltéve közöttük eltérő megállapodás nem jött

létre. A tulajdonostársak hasznosíthatják a dolgot, a hasznosítás módjáról szótöbbséggel határozatot hoznak. Amennyiben nem tudnak határozni e kérdésben a bíróság dönt.

A dolog terhei kiadásokból és kötelezettségekből állnak. A közös tulajdonban álló dolgot terhelő kiadásokat a törvény három körbe sorolja:

- az állag megóvásához és fenntartásához szükséges kiadások, amelyek felől bármelyik tulajdonostárs egyedül is dönthet,
- az állag megóvását meghaladó, de még a rendes gazdálkodás körébe tartozó kiadásokhoz szótöbbséges határozatot kíván meg a törvény
- a rendes gazdálkodás körét meghaladó kiadások, amelyekhez egyhangú határozatot kíván meg a törvény.

A kiadásokat a tulajdonostársak a tulajdoni hányadrészeik szerinti osztják meg akkor, ha a tulajdonostársak ettől eltérően nem állapodtak meg. A rá eső résznél magasabb mértékű költsékezést teljesítő tulajdonostársat a többiekkel szemben megtérítési követelés illeti meg.

A közös tulajdonban álló dolgot ért kárt a tulajdonostársak csak akkor viselik a hányadaik arányában, ha az másra át nem hárítható. Ha a bekövetkezett kár az egyik tulajdonostárs károkozó magatartására vezethető vissza, a kárt is ő köteles viselni.

5.2. A tulajdonostársak külső jogviszonyai

Saját tulajdoni hányadával bármelyik tulajdonostárs szabadon rendelkezhet. A törvényi elővásárlási (előbérleti, előhaszonbérleti) jogot biztosít a többi tulajdonostárs javára, ha az egyikük saját tulajdoni hányadára nézve rendelkezési jogát gyakorolja. Az elővásárlási (bérleti, haszonbérleti) jog biztosítása azt a célt szolgálja, hogy megakadályozza a tulajdoni hányadrészek további elaprózását, illetve a dolog birtoklásával, használatával a tényleges tulajdonosok élhessenek.

A tulajdonostárs köteles a harmadik személlyel kötendő adásvételi szerződésre vonatkozó ajánlatot a többi tulajdonostárssal teljes terjedelmében közölni és őket megfelelő határidővel felhívni a nyilatkozattételre. A tulajdonostárs az ajánlatot vagy teljes terjedelmében elfogadja, vagy nem gyakorolja az elővásárlás jogát. Amennyiben az ajánlatot elfo-

gadja, úgy a szerződés a tulajdonostárssal kötendő meg, amennyiben a rendelkezési jogot gyakorló tulajdonostárs nem közli az ajánlatot és ezáltal megsérti a fenti előjogokat, úgy a tulajdonostársak körén kívül álló harmadik személlyel kötött szerződése a tulajdonostársak irányában hatálytalan.

Amennyiben az egész dolog felett kívánnak rendelkezni a tulajdonostársak, ahhoz a törvény egyhangú határozatot kíván meg.

A tulajdonostársak önállóan is jogosultak igénybe venni a tulajdonvédelem eszközeit az egész dologra vonatkozóan, azaz nem csak a saját hányadrészüik védelme érdekében léphetnek fel.

5.3. A közös tulajdon megszüntetése

A közös tulajdon megszüntetését a tulajdonostársak bármelyike kérheti. A megszüntetés három módon lehetséges:

- természetbeni megosztással,
- magához váltással
- a közös tulajdon tárgyának értékesítésével kerülhet sor.

Amennyiben a tulajdonostársak a megszüntetés módjában nem tudnak megállapodni, úgy e kérdésben a bíróság dönt. A bíróság azt a módot nem választhatja, amelyik ellen valamennyi tulajdonostárs tiltakozik.

A természetbeni megosztás, mint a közös tulajdon megszüntetésének elsődleges módja csak akkor alkalmazható, ha

- arra a dolog adottságainál fogva alkalmas és
- a megosztás nem jár jelentékeny értékcsökkenéssel, nem gátolja a rendeltetésszerű használatot és a külön jogszabályban előírt követelményeknek is megfelel.

A megváltás a közös tulajdon megszüntetésének leggyakoribb módja, amikor a bíróság – a természetbeni megosztás lehetőségének hiányában – a közös tulajdon tárgyát megfelelő ellenérték (megváltási ár) ellenében egy vagy több tulajdonostárs tulajdonába adja. Az értékesítéssel történő megszüntetési módok között a megváltás elsőbbséget élvez az árverési értékesítéssel szemben.

Ha a közös tulajdon a fentiekben ismertetett módon nem szüntethető meg, akkor – végső esetben – árverési értékesítésre kerül sor. A tulajdonostársakat ebben az esetben is elővásárlási jog illeti meg.

A közös tulajdon megszüntetésének sajátos módja annak társasház-tulajdonná alakítása. Ilyenkor a közös tulajdon nem szűnik meg, hanem annak helyébe a külön és közös tulajdon kettősségével jellemezhető sajátos közös tulajdoni forma lép.

6. A tulajdonjog megszűnése

A tulajdonjog megszűnik:

- a tulajdonjog más által történt megszerzésével,
- az elhagyással,
- a dolog megsemmisülésével.

A tulajdonjog megszerzhető eredeti vagy származékos módon, élők között vagy halál esetére szólóan. Ha a tulajdonos a tulajdonában álló dolgot a tulajdonjog gyakorlásának szándéka nélkül elhagyja, az a dolog uratlanná válik és azon birtokbavétel útján bárki tulajdonjogot szerezhet. Amennyiben a dolog megsemmisül, nincs tárgy a tulajdonjogviszonynak, megszűnik az, amire a tulajdonjogviszony irányul, ebből következően maga a tulajdonjog is megszűnik.

III/D. A SZERZŐDÉSEK JOGA

1. A kötelmi jogviszony

A vagyonjog két fő területe a dologi jog – amelynek alapvető szabályait az előző, III/C. modul alatt részletesen megismertünk – és a kötelmi jog. A kötelmi jog a kötelmi viszonyokra vonatkozó joganyagot tartalmazza. A kötelmi jog két részből áll: a kötelmi viszonyokra vonatkozó közös, általános szabályokból, valamint az egyes kötelek speciális, különös szabályaiból.

A tulajdonjogviszony abszolút szerkezetével szemben a *kötelmi jogviszony relatív szerkezetű*, mert a kötelmi jogviszony meghatározott szemé-

lyek, meghatározott jogosult és kötelezett között fennálló polgári jogi jogviszony.

A kötelmi jogviszony közvetlen *tárgya* a magatartás, más néven: a szolgáltatás, közvetett tárgya pedig *a dolog*. A szolgáltatás, mint vagyoni értékű magatartás lehet: vagyoni értékű dolog átadása, illetve jog átruházása, valamint tevékenység kifejtése. A szolgáltatások többfélék lehetnek. A főszolgáltatás a szerződés legjellemzőbb szolgáltatása, a mellékszolgáltatás a főszolgáltatással együtt járó, azt előmozdító kisebb jelentőségű szolgáltatás. A tevőleges szolgáltatás a dolog vagy pénz átadására, jog átruházására, tevékenység kifejtésére irányul. A nemleges szolgáltatás valaminek a tűrésében, valamitől való tartózkodásban nyilvánul meg. Egyszeri a szolgáltatás, ha egy meghatározott időpontban egy magatartással teljesíthető, tartós a szolgáltatás, ha azt időszakonként visszatérően rendszeresen kell nyújtani. Visszterhes a szolgáltatás, ha érte ellenszolgáltatás jár, ingyenes a szolgáltatás, ha nem jár érte ellenszolgáltatás. Vagylagos szolgáltatásról akkor beszélünk, amikor a felek a szerződésben több szolgáltatást jelöltek meg, és a szolgáltatások közül – eltérő szabály és megállapodás hiányában – a kötelezett választása szerinti szolgáltatással teljesíthet. Egyedi a szolgáltatás, ha mással nem helyettesíthető. Fajlagos a szolgáltatás, ha annak meghatározása súly, szám, mérték alapján lehetséges.

A kötelem a jogosultság és a kötelezettség egysége, amelyek egymással összefüggnek. A kötelem általános forrásai: a szerződés, a károkozó magatartás és a jogalap nélküli gazdagodás.

2. A szerződés

A szerződés lényegében a felek megegyezése, két vagy több személy joghatás kiváltására irányuló egybehangzó akaratnyilatkozata. A szerződések jogának legfontosabb alapelve a *szerződési szabadság elve*, amely magába foglalja: *a)* a szerződéskötés szabadságát, amelynek értelmében a felek szabadon választják meg, hogy egyáltalán akarnak-e szerződést kötni, ezt követően pedig kivel kívánnak szerződést kötni, *b)* a típuszabadságot, amelynek értelmében a felek bármilyen fajta szerződést megköthetnek egymással, *c)* a tartalom-meghatározás szabadságát, amelynek értelmében a

szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg és a szerződésre vonatkozó jogszabályi rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha az eltérést a jogszabály nem tiltja.

A szerződéskötési szabadság alól bizonyos értelemben kivételt jelent az *előszerződés*. Az előszerződés megkötésével a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy egymással az általuk meghatározott későbbi időpontban szerződést fognak kötni. Az előszerződésből tehát szerződéskötési kötelezettség keletkezik, amelyet a felek önként vállalnak. Amennyiben az előszerződés alapján létrehozandó – „végleges” – szerződés megkötése indokolatlanul elmarad, úgy bármelyik fél kérelmére a bíróság létrehozhatja azt. A tartalom-meghatározás szabadsága alól kivételt képeznek a *blankettaszerződések*. A blanketták mindenkire nézve ugyanazokat az általános szerződési feltételeket tartalmazzák, ebből következően a blanketta használójával szerződést kötő fél pedig csak arról dönthet, hogy elfogadja vagy sem a blanketta tartalmát. Blankettaszerződést használnak pl. a biztosító, vagy az energiaszolgáltatók.

3. A szerződés létrejötte

A szerződéskötés folyamata az *ajánlat*-tétellel kezdődik. Az ajánlat egyoldalú címzett jognyilatkozat, amely a szerződés létrehozására irányul. Az ajánlattevő az ajánlatához bizonyos ideig kötve van kivéve, ha ezt a kötöttségét az ajánlat megtételekor kizárta. Az *ajánlathoz való kötöttség idejét* meghatározhatja maga az ajánlattevő, vagy ennek hiányában a jogszabály rendelkezései lesznek irányadóak. A jogszabály az ajánlati kötöttség idejét attól függően határozza meg, hogy a felek egymás jelenlétében vannak, vagy pedig egymástól távol. Amennyiben a felek jelen vannak, akkor az ajánlattevő ajánlathoz való kötöttsége megszűnik, ha az ajánlatot a másik fél nyomban el nem fogadja. Amennyiben a felek távol vannak, addig áll fenn az ajánlati kötöttség, amíg az ajánlattevő rendes körülmények között a válasz megérkezését várhatta pl., ha postai úton belföldre küldte meg az ajánlatot, akkor postafordultával a válasznak meg kell érkeznie, ha az nem érkezik meg, megszűnik az ajánlati kötöttség.

Az ajánlatra adott *válasz* akkor hozza létre a szerződést, ha az ajánlatot kapó – leendő szerződő – fél válasza a kapott ajánlatot teljes mértékben elfogadja. Amennyiben az ajánlatra adott válasz csak részben fogadja el az ajánlatot, azaz az ajánlattól eltér, akkor az új ajánlatnak minősül. Akkor pedig amikor a válasz elutasító az ajánlat hatályát veszti.

A szerződést szóban, írásban, vagy ráutaló magatartással lehet megkötni. A szerződés alakját maga a törvény is meghatározhatja pl. ingatlanra vonatkozó adásvételi szerződés esetén a törvény írásbeli alakot kíván meg, de a felek is megállapodhatnak abban, hogy a szerződést írásban kötik meg, annak ellenére, hogy azt a törvény nem teszi kötelezővé. Ráutaló magatartással kötöm meg a szerződést, ha pl. a fizető parkolóhelyre beállok a gépjárművel.

A szerződést vagy személyesen, vagy képviselő útján lehet megkötni. A képviselő a képviselt személy helyett és annak nevében tesz, illetve fogad el jognyilatkozatokat, amely jognyilatkozatok eredményeként keletkező jogok magát a képviselt személyt illetik meg, illetve az így keletkező kötelezettségek a képviselt személyt terhelik. A képviselő két fő formája a törvényes és a meghatalmazotti képviselő. A törvényes képviselő képviselői joga törvényen alapszik, vagy pedig a bíróság vagy más hatóság rendelkezésén. Pl. a családjogi törvény értelmében a kiskorú törvényes képviselője a szülő, – ha nincs szülője – a gyám, vagy a gyámhatóság által kirendelt gondnok jár el a méhmagzat képviselőjében, ha közte és szülője között érdekellentét van. A meghatalmazott képviselő képviselői joga meghatalmazáson alapul. A meghatalmazás egyoldalú címzett jognyilatkozat, amelyet a meghatalmazó – a képviselt személy – a másik félhez, vagy hatósághoz címez. A meghatalmazást olyan alakban kell megtenni, mint amilyen alakot szab a törvény a meghatalmazás nyomán kötendő szerződésre pl., ha ingatlanra vonatkozó adásvételi szerződés megkötésére adunk meghatalmazást, az a meghatalmazás csak írásban lesz érvényes, figyelemmel arra, hogy a törvény az ilyen szerződés megkötésére írásbeli alakot ír elő.

A felek a közöttük létrejött *szerződést módosíthatják* közös megegyezéssel. A módosítási ajánlat elfogadásával a szerződés a módosításokkal érintett részben új szerződésnek minősül, a módosításokkal nem érintett

tett részek változatlan tartalommal kötik a feleket. A szerződés módosítás sajátos esete az egyezség, amikor a felek egy, a szerződésből fakadó vitájukat úgy rendezik, hogy a saját álláspontjukból kölcsönösen engednek egymásnak. Kivételesen a bíróság is módosíthatja a szerződést, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződés megkötése után beállott változások miatt a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti.

A felek személye akár a jogosult, akár a kötelezett oldalán változhat, kicserélődhet és ennek eredményeként a szerződésben alanycsere megy végbe, amely a szerződés módosulását eredményezi. *Engedményezés* esetén a jogosult személye változik, cserélődik ki, az új jogosult a régi jogosult helyére lép. Az engedményezés történhet ingyenesen, vagy ellenszolgáltatás fejében, a kötelezett hozzájárulására nincs szükség, azonban őt az engedményezésről értesíteni kell. *Tartozásátvállalás* esetén a régi kötelezett helyére az új kötelezett lép, ebben az esetben tehát a kötelezett személye cserélődik ki, feltéve, ha ehhez a jogosult is hozzájárult, hiszen számára nem közömbös az, hogy az új kötelezettek milyen a teljesítő-képessége.

4. A szerződés érvénytelensége

Ha a szerződés olyan hibában szenved, amely miatt az állam megtagadja a szerződés elismerését és megakadályozza az ilyen szerződéshez fűződő joghatások beállását, akkor érvénytelen szerződésről beszélünk. A szerződés érvénytelenségére vezető okok – hibák – két csoportra bonthatóak: a szerződés semmisségére, illetve a szerződés megtámadhatóságára vezető okok.

4.1. A szerződés semmissége

A szerződés semmisségére vezető hibák lehetnek: akarathibák, nyilatkozási hibák és a célzott joghatásban rejlő hibák. Ennek eseteit az alábbi táblázat részletesen meghatározza.

Akarathiba:	Nyilatkozási hibák:	Célzott joghatásban rejlő hiba:
1. cselekvőképtelen, vagy korlátozottan cselekvőképese személy jognyilatkozatának érvényességéhez szükséges törvényes képviselői beleegyezés, vagy gyámhatósági engedély hiányzik.	1. alaki hibák (= amikor jogszabály vagy a felek kifejezett megállapodása írásbeli alakot rendel az adott szerződés megkötésére és a szerződés megkötése nem írásbeli alakban történik)	1. tilos szerződések: <ul style="list-style-type: none"> • jogszabályba ütköző szerződés • jó erkölcsbe ütköző szerződés, • uzsorás szerződés, • lehetetlen szerződés
2. színlelt szerződés (= a felek valójában nem is akarnak szerződést kötni, illetve a felek a valóságos akarataikat leplező, másfajta szerződést kötnek, mint amit valójában akarnak)	2. álképviselet (= amikor a képviselő a szerződés megkötésekor túllépi a képviseleti jogkörét, vagy valaki anélkül jár el, hogy képviseleti joga lenne)	–
3. a kényszer hatására kötött szerződés	–	–

Színlelt szerződésről akkor beszélünk, ha ugyan a felek szerződéses nyilatkozatot tesznek, de valós ügyletkötési akaratuk nincs, vagy az a kinyilvánítottól eltérően részben vagy egészben a nyilatkozatuk másra irányul. Ennek oka általában valamely jogszabály vagy harmadik személy jogainak, törvényes érdekeinek kijátszására irányul. Ilyenkor közöttük színlelt szerződés jön létre. Így pl. ingatlan adásvételéről megállapodást kötnek, de csak azért, hogy az eladó a tartozása miatt vezetett végrehajtás alól mentesüljön. Ha az is megállapítható, hogy a színlelt szerződés más ügyletet leplez, a kötelem sorsa attól függ, hogy a valós akaratuknak megfelelő, de eltitkolt megállapodás érvényesnek tekinthető-e. Önmagában tehát az a tény, hogy egy ügylet valós létrejöttét a felek elleplez-

ték, érvénytelenséget nem eredményez. Gyakori, hogy a színlelt szerződés megkötésére éppen azért kerül sor, mert a valós akaratot kifejező megállapodás jogszabályba ütközik, vagy azt kívánja megkerülni. Pl. ingatlan adásvételi szerződésben a valós vételárnál lényegesen alacsonyabb vételárat jelölnek meg az elidegenítés miatt fizetendő illeték mértékének csökkentése érdekében. Ilyenkor a felek megállapodásukban az ellenszolgáltatás mértékét a valós ügyleti akaratuktól eltérő tartalommal rögzítik. Ilyen megállapodás esetén a jogcím vagy az ellenszolgáltatás színlelése nem eredményezi a palástolt szerződés érvénytelenségét.

A jogszabályba ütköző vagy jogszabály megkerülésével kötött szerződés semmisség miatt érvénytelen, mert a törvény kötelező, és eltérést nem engedő, azaz feltétlen érvényesülést követelő szabályával ellentétes szerződés és a semmisséget, mint jogkövetkezményt maga a jogszabály kimondja. Így pl. semmis a jogképességet korlátozó szerződés, vagy az uzsorás és a színlelt szerződés, vagy a lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés. A jogszabály megkerülésével kötött szerződés is semmis, mert azt a felek a jogszabály által előírt kötelező eljárás mellőzésével vagy az abban foglaltak megsértésével kötnék meg. Pl. amikor a szerződő felek a jogszabályi tilalom vagy korlátozás kijátszásának szándékával tényleges szerződésüket más szerződéssel leplezik.

A jó erkölcsbe ütköző szerződést a jogszabály azért tiltja, mert az azzal elérni kívánt cél, a vállalt kötelezettség jellege vagy azért ellenszolgáltatás felajánlása, illetve a szerződés tárgya az általánosan elfogadott erkölcsi normákat vagy szokásokat nyilvánvalóan sérti, s ezért azt az általános társadalmi megítélés is egyértelműen tisztességtelennek, elfogadhatatlannak minősíti. Pl. az általánosan elfogadott erkölcsi normákat sérti, ha a tartási szerződés megkötésére az eltartók kezdeményezésére és úgy kerül sor, hogy az eltartók már pontosan tudták, hogy a leendő eltartott rövid időn belül meghal.

Uzsorás szerződés esetén a szerződés megkötésekor az aránytalan előny kikötése a másik fél helyzetének kihasználásával történt.

A szerződéskötéskor fennálló, ezért semmisséget eredményező *lehetetlenség* lehet: tárgyi, személyi, jogi és érdekbeli. A szolgáltatás tárgyi lehetetlenségéről van szó, ha a szerződésben kikötött szolgáltatás objektí-

ve lehetetlen, mert senki által nem teljesíthető. A szerződés érvénytelensége személyi lehetetlenség okán akkor állapítható meg, ha az egyik szerződő fél valamely képesség hiánya miatt képtelen a szerződés teljesítésére. Jogi lehetetlenség valósul meg, ha a felek jogszabályba ütköző szerződést kötnek.

A szerződés semmissége esetén a szerződés a törvény erejénél fogva érvénytelen, annak megállapítására külön eljárás lefolytatása nem szükséges. A semmisségre bárki, határidő nélkül hivatkozhat és a semmisséget a bíróság vagy hatóság hivatalból köteles figyelembe venni, anélkül tehát, hogy arra bárki is hivatkozna.

4.2. A szerződés megtámadhatósága

A szerződés megtámadhatóságára vezető hibák lehetnek: akarathibák és a célzott joghatásban rejlő hibák. Ennek eseteit az alábbi táblázat részletesen meghatározza.

Akarathibák:	Célzott joghatásban rejlő hibák:
1. tévedés	1. feltűnően nagy értékkülönbség
2. megtévesztés	2. tisztelességtelen előny kikötése általános szerződési feltételben
3. fenyegetés	–

A *tévedés* akkor szolgálhat alapot a megtámadásra, ha a fél a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében volt tévedésben és ezt a másik fél okozta, vagy felismerhette. Pl. használt gépkocsi adás-vételénél lényeges az, hogy a motor felújított vagy javított állapotú. Lényeges az a körülmény, amely ismeretében a felek nem, vagy más tartalommal tettek volna szerződéses nyilatkozatot.

A lényeges tévedés is csak akkor szolgálhat a megtámadás alapjául, ha az a másik fél előtt legalább felismerhető volt. A jogban való tévedés akkor vezethet eredményesen a szerződés megtámadására, ha a fél lé-

nyeges kérdésben volt tévedésben, és ez abból származott, hogy a munkakörében eljáró jogi szakértő nyilvánvalóan téves tájékoztatást adott a jogszabály tartalmáról, mégpedig együttesen mindkét félnek. Téves feltevésre hivatkozással a szerződés eredményes megtámadására csak a felek azonos tartalmú, közös téves feltevése vezethet.

Megtévesztés címén a szerződés akkor támadható, ha az egyik ügyletkötő fél azért tette meg a szerződéses nyilatkozatát, mert őt tévedésbe ejtették vagy tévedésben tartották. A megtévesztés tehát szándékos magatartást feltételez, amely tévedést eredményez. Pl. amikor az eladó elhallgatja, hogy az eladni szándékozott gépjárműve karambolozott.

A fenyegetés akkor állapítható meg, ha az ügyletkötéshez szükséges nyilatkozat egészben vagy részben a kilátásba helyezett személyi vagy vagyoni hátrány hatására keletkezett. A fenyegetés irányulhat a szerződő fél, de bármely olyan személy ellen is (rokon, barát stb.), aki miatt a nyilatkozatot tevő a valós akaratótól eltérő kijelentésre kész.

A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékbeli eltérése csak akkor ad alapot a megtámadásra, ha az eléri vagy meghaladja a *feltűnő értékaránytalanság* megállapításához szükséges mértéket, amely kb. 30%-40%.

A bírói gyakorlatra dolgozta ki azokat a szempontokat, amelyek alapján a valós szerződés-kötéskori érték, illetve eltérés esetén annak feltűnő volta megállapítható. A feltűnő aránytalanságnak a szerződés megkötésének időpontjában kell fennállnia. Feltűnő aránytalanság címen a szerződés csak akkor támadható meg, ha a sérelmet szenvedett felet nem vezette az ajándékozás szándéka.

Általános szerződési feltétel, amelyet az egyik fél előre és egyoldalúan határoz meg oly módon, hogy a megalkotásában a másik nem működhetett közre és a kidolgozó e feltételeket több szerződés megkötése céljából munkálta ki. *Tisztességtelen* a kikötés akkor, ha a jóhiszeműség követelményébe ütköző módon, a felek jogait és kötelezettségeit egyoldalúan és indokolatlanul az egyik félre hátrányosan állapítja meg, vagy azt külön jogszabály tisztességtelennek minősíti. A jogszabály a fogyasztói szerződések tekintetében határozhat meg tisztességtelenséget.

Amennyiben a szerződés megtámadhatóságára vezető bármely ok fennáll, úgy az arra jogosult – a sérelmet szenvedett fél, vagy az, akinek

törvényes érdekét sérti a szerződés – a másik félhez 1 éven belül, írásbeli nyilatkozatot intéz a szerződés megtámadására. Ha ez a nyilatkozat nem vezet eredményre, akkor a jogosult haladéktalanul bírósághoz fordulhat a szerződés megtámadhatósági ok fennállása miatti érvénytelenségének megállapítása végett. Megtámadhatóság esetén tehát a szerződés csakis eredményes megtámadás esetén lesz érvénytelen.

4.3. Az érvénytelenség jogkövetkezményei

Amennyiben a szerződés érvénytelen, akkor az eljáró bíróság az alábbi jogkövetkezmények alkalmazása felől dönthet:

- *az eredeti állapotot állítja helyre*, amikor a felek jogviszonyának rendezése során olyan helyzetet teremt, mint amilyen akkor lett volna, ha a felek az érvénytelen szerződést meg sem kötik. Ez azt jelenti, hogy mindegyik fél köteles kiadni mindazt, amihez az érvénytelen szerződés alapján jutott.
- *a szerződést határozathozatalig terjedő időre hatályossá nyilvánítja*. A szerződés hatályossá nyilvánítására akkor kerül sor, ha az érvénytelenségi ok nem küszöbölhető ki és a szerződés-kötés kori helyzetet sem lehet visszaállítani. A szerződés-kötés kori helyzet visszaállítását akadályozhatták fizikai, gazdasági, vagy jogi okok. Pl., ha a szerződés tárgya megvan, de azt oly módon alakították át, hogy az eredeti állapot helyreállítása nem valósítható meg csak jelentős értékcsökkenéssel, vagy károkozással.
- *a szerződést érvényessé nyilvánítja az érvénytelenségi ok kiküszöbölésével*. Pl. a feltűnő értékaránytalanság és az uzsora, mint érvénytelenségi okok kiküszöbölhetőek.
- *az állam javára marasztal*. Az állam javára marasztalás intézményével az ügyész indítványára a szerződés megkötésekor súlyos, felróható, csalárd magatartást, így pl. jó erkölcsbe ütköző magatartást tanúsító vagy jogtalanul fenyegető, csalárd módon eljáró félnek visszajáró szolgáltatást lehet elvonni.
- amennyiben *harmadik személy jóhiszeműen bízott az érvénytelen szerződés fennállásában*, akkor az alábbi jogkövetkezmények kerülhetnek alkal-

mazásra: 1. ha a szerződéskötők jóhiszeműek, és a harmadik személy kárát mindkettőjük magatartása okozta, a harmadik személy mindkettőjüktől kérheti a szerződés megkötéséből eredő kárát. 2. ha a szerződéskötők egyike rosszhiszemű volt, teljes kártérítést köteles fizetni a harmadik személynek függetlenül attól, hogy a kárt kinek a magatartása okozta. 3. a szerződést kötő felek egymással szemben az okozott kárért az általános szabályok szerint felelnek.

- ha az érvénytelenség csak a szerződés egyik (nem lényeges) elemére vonatkozik a szerződés többi része pedig érvényes és a felek a szerződést az érvénytelen rész nélkül is megkötötték volna, akkor a szerződés csak részben érvénytelen. *Részleges érvénytelenség* esetén a jogszabály tartja életben a szerződést oly módon, hogy annak egy részét (az érvénytelen részét) a szerződésből kiemeli.

5. A szerződés megerősítése

A felek a szerződés teljesítését további jogi eszközökkel biztosíthatják, megerősíthetik, ezáltal a teljesítési készséget és képességet fokozhatják. Ezek a biztosítékok lehetnek dologiak és személyiek egyaránt. Az alábbiakban néhány szerződés megerősítését célzó eszközt veszünk számba.

A *foglalót* a kötelezettségvállalás jeleként, a szerződés megkötésekor adják. Ha a szerződést teljesítik, akkor az adott foglaló beleszámít az ellenértékbe. Ha a szerződést nem teljesítik és ezért egyik fél sem felelős, akkor a foglaló visszajár. Ha a szerződést nem-teljesítéséért a foglalót adó felelős, akkor ő a foglalót elveszti, amennyiben a másik fél tehető felelőssé, akkor a kapott foglaló kétszeresét köteles kifizetni.

A *kötbért* a szerződésszegés esetére kötik ki a felek írásban, arra az esetre szólóan, ha a kötelezett neki felróható okból nem teljesít vagy nem a szerződésnek megfelelően.

A *jótállás* alapulhat a felek szerződésén, vagy jogszabály rendelkezésén. A jótállás a hibátlan teljesítésért szigorúbb helytállási kötelezettséget eredményez, mert aki jótállásra kötelezett csak akkor mentesül a felelőssége alól, ha bizonyítja, hogy a hiba oka a teljesítése után keletkezett.

A *jogvesztés kikötése* írásban érvényes, és amelynek kikötése esetén a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot, illetve kedvezményt, amely őt a szerződés alapján megilletné.

A *tartozás-elismerés* a kötelezettnek a jogosulthoz intézett egyoldalú jognyilatkozata, amely azt eredményezi, hogy a kötelezettnek kell bizonyítania a későbbiek során a felek között felmerülő jogvita esetén, hogy a tartozás már nem áll fenn.

Óvadék címén pénz, értékpapír, takarékbetétkönyv kerül átadásra a jogosultnak abból a célból, hogy a szerződés nem-teljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése esetén abból kielégíthesse követelését.

A *zálogjogok* (kézizálog- és jelzálogjog) a jogosultnak minden más jogosultat megelőzően a zálogtárgyból kielégítési jogot biztosítanak arra az esetre, ha a kötelezett nem teljesíti a követelést.

A *kezesesség* esetén a kezes írásban arra vállal kötelezettséget, amennyiben a kötelezett nem teljesít, úgy ő fog helyállni a kötelezett helyett. A kezesesség lehet egyszerű kezesesség, illetve készfizető kezesesség. Egyszerű kezesesség esetén a kezes mindaddig megtagadhatja a kötelezett helyetti teljesítést, amíg a követelés a kötelezettől behajtható. Készfizető kezesesség esetén a követelés jogosultja a kötelezett nem-teljesítése esetén közvetlenül, azonnal a kezessel szemben érvényesítheti a követelését.

6. A szerződés megszűnése és megszüntetése

A szerződés a szerződésnek megfelelő *teljesítés*sel megszűnik. A szerződést meghatározott helyen, időben és módon kell teljesíteni. Amennyiben a felek erre vonatkozóan nem állapodnak meg, úgy a jogszabály rendelkezései érvényesülnek.

A *teljesítés helye* – a főszabály értelmében – a kötelezett lakóhelye, illetve székhelye. A *teljesítés idejére* vonatkozóan a törvény – főszabályként – a felek egyidejű teljesítését írja elő. Ha a fél a teljesítésre kész, saját szolgáltatását felajánlja és kéri a másik felet, hogy ajánlja fel ő is a saját szolgáltatását. Egyik fél sem köteles mindaddig teljesíteni, amíg a másik fél a szolgáltatását fel nem ajánlja. A jogosult a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül köteles meggyőződni arról, hogy a *teljesítés* megfelelő *módon* történt-e. A fajta és a mennyiség szerint meghatá-

rozott szolgáltatást a forgalomban szokásos jó minőségű dolgokkal kell teljesíteni. A pénztartozást a jogosult köteles elfogadni a kitűzött határnap előtt is és ilyenkor sem kamatot, sem kártalanítást nem követelhet. A szolgáltatást a jogosult a kötelezett személyétől különböző harmadik személytől is köteles elfogadni, ha ehhez maga a kötelezett is hozzájárult és a szolgáltatás nem személyhez kötött, azaz nem igényel olyan szakértelmet vagy képességet, amellyel a teljesíteni szándékozó harmadik személy nem rendelkezik. Ha a szolgáltatás pénz fizetésére, értékpapír vagy más okirat átadására irányul és a jogosult személye bizonytalan, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, vagy késelemben van, akkor bírósági letétbe helyezéssel is lehet teljesíteni.

Vannak azonban olyan esetek, amikor a szerződés *teljesítés nélkül* szűnik meg. A szerződés teljesítés nélküli megszűnését eredményező esetek 1. a felek akaratából: közös vagy egyoldalú akarat(á)ból, vagy 2. a felek akaratától függetlenül: jogszabály rendelkezése folytán, vagy hatósági határozat alapján, vagy a követelés és tartozás egyesülése révén, vagy a fél halála, illetve a szolgáltatás lehetetlenülése miatt állnak elő.

A felek *közös akaratából* a szerződés megszűnésére vezet a felek által kötött *megszüntető szerződés és a felbontó szerződés*. A megszüntető szerződés a szerződést a jövőre nézve szünteti meg, míg a felbontó szerződés a szerződés megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal szünteti meg a felek szerződését és ilyenkor az eredeti állapotot kell helyreállítani. A szerződés megszűnésére vezet valamelyik fél által *egyoldalúan* tett címzett jognyilatkozat, mint a *felmondás és az elállás*. A felmondás a szerződést a jövőre nézve szünteti meg. A felmondás akkor rendes felmondás, amikor a szerződés a felmondási határidő lejárta után szűnik meg, a rendkívüli felmondás pedig a súlyos szerződésszegés szankciójaként érvényesíthető. Az elállás a szerződést a megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal szünteti meg, bontja fel.

7. A szerződésszegés

Szerződésszegés esetén a felek között szerződés útján létrejött jogviszony lebonyolításában olyan rendellenes körülmény merült fel, amely akadályozza a szerződésszerű teljesítést és visszavezethető valamelyik

fél magatartására, vagy attól éppen függetlenül állt elő. A szerződésszegés törvényben szabályozott esetei: a késedelmes teljesítés, a hibás teljesítés, a teljesítés lehetetlenülése és a teljesítés megtagadása.

7.1. A késedelmes teljesítés

A késedelmes teljesítés körén belül két eset merülhet fel, amely szerződésszegésre vezet: a kötelezett, illetve a jogosult késedelme.

A *kötelezett késedelembe* esik, ha a szerződésben kikötött teljesítési határidő eredménytelenül telt el, vagy a kötelezett a jogosult felhívására nem teljesít. A kötelezett késedelmének objektív jogkövetkezménye az, hogy a jogosult továbbra is követelheti, hogy a kötelezett teljesítsen, vagy ha már nem áll érdekében, akkor a szerződéstől elállhat. A kötelezett késedelmének szubjektív jogkövetkezménye, hogy a kötelezett köteles megtéríteni a jogosult késedelemből eredő kárát.

A *jogosult késedelembe* esik, ha nem fogadja el a kötelezett által szerződésszerűen felajánlott teljesítést, vagy elmulasztja megtenni azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a kötelezett teljesíteni tudjon, illetve a kötelezett teljesítéséről nyugtát nem állít ki. A jogosult késedelembe esésének objektív jogkövetkezménye az, hogy a kötelezett őrizetében marad a teljesítésre szánt dolog és köteles a jogosult az őrzéssel felmerült költségeket megtéríteni, továbbá a jogosult viseli a kárveszélyt (= a dolog megsemmisülésének, megrongálódásának, elvesztésének veszélyét), továbbá a késedelme idejére a kötelezettől kamatot nem követelhet, és amíg a jogosult késedelemben van, addig a kötelezett nem esik késedelembe. A jogosult késedelmének szubjektív jogkövetkezménye az, hogy a jogosult köteles a kötelezettnek megtéríteni a késedelemből eredő kárát.

7.2. A hibás teljesítés

Hibásan teljesít a kötelezett, ha a teljesítése nem felel meg a törvényben meghatározott és a felek által a szerződésben kikötött kellékeknek.

A hibás teljesítés jogkövetkezményei két csoportba sorolhatók: 1. a kellékszavatosság, amely az objektív – felelősségtől független- jogkö-

vetkezmény és 2. a kártérítés, amely szubjektív – azaz vétkességen alapuló – jogkövetkezmény.

A *kellékszavatosság* lényegében azt jelenti, hogy a kötelezett felelősséggel tartozik azért, hogy a szolgáltatás fizikai és tartalmi szempontból megfelel a jogszabályok, valamint a szerződés szerint a felek által elvárt tulajdonságoknak. A szavatosság felelőssége alól a kötelezett mentesülhet, ha a jogosult a hibát a szerződéskötéskor ismerte, illetve a kötelezett mentesülésére vezethet az anyaghiba miatt előállt hibás teljesítés is, abban az esetben, ha az anyagot a kötelezett részére a jogosult biztosította, és a kötelezett figyelmeztette a jogosultat az adott anyag alkalmatlan voltára.

A kötelezett kellékszavatosság alapján fennálló felelőssége esetén a törvény négyféle *szavatossági jog* érvényesítését teszi lehetővé. *a kijavítást, a kicserélést, az árleszállítást, valamint a jogosult a szerződéstől el is állhat.* A jogosult két lépcsőben választhat, melyik szavatossági jogot kívánja érvényesíteni. Az első lépcsőben a jogosult kijavítást vagy kicserélést kérhet, azaz követelheti, hogy a dolgot a szerződésnek megfelelően térítésmentesen állítsa elő a kötelezett. Az első lépcsőbe eső szavatossági kötelezettségét a kötelezett megfelelő határidőn belül, és úgy köteles elvégezni, hogy az a jogosultnak nem okozzon jelentős kényelmetlenséget, ugyanakkor a jogosult nem választhatja azt a szavatossági jogot (kijavítás vagy kicserélés), amelyik lehetetlen vagy aránytalan. A második lépcsőben a jogosult árleszállítást, illetve a szerződéstől való elállás jogát érvényesítheti szavatossági jogokként, abban az esetben, ha kijavítás vagy kicserélés lehetetlen, vagy azokat azért nem kérheti, mert az más szavatossági jog érvényesítéséhez viszonyítva a kötelezettre aránytalan teherrel járna, vagy a kötelezett nem vállalja azok elvégzését, vagy a kötelezett megfelelő határidőn belül nem tud eleget tenni a kijavításra, illetve kicserélésre vonatkozó igénynek. A törvény biztosítja a jogosult számára, hogy a már egyszer kiválasztott helyállási módról egy másikra térjen át. E jogosultsággal azonban – főszabályként – csak úgy élhet, ha megtéríti a kötelezettnek az ebből eredő kárát.

A szavatossági jogok csak a törvényben meghatározott *határidő megtartása* mellett érvényesíthetők, e jogok gyakorlására nyitva álló *határidő elévülési jellegű*.

- az általános szavatossági határidő a teljesítéstől számított *hat hónap*. Ha a jogosult igényét bejelenti a kötelezettnek, akkor az elévülési idő megszakad és előről, újból kezdődik.
- *hat hónapnál rövidebb* a határidő, ha a dolog használhatóságának legkisebb időtartamát – a kötelező alkalmassági időt – hatósági előírás, vagy kötelező műszaki előírás rövidebb tartamban határozza meg. Pl. gyorsan romló élelmiszerek vagy egyes gyógyszerek esetében.
- a fogyasztói szerződésekre esetében a határidő *két év*. Ha a fogyasztási szerződés tárgya használt dolog a felek megállapodása alapján kikötött határidő *egy évnél nem lehet rövidebb*.
- az állat szolgáltatására irányuló szerződés esetében a határidő *60 nap*.

A hibás dolog kijavítása, illetve kicserélése a szavatossági határidők módosulását vonja maga után. A törvény rendelkezése szerint a kijavítás időtartamából az az időtartam nem számít bele az elévülési időbe, amely alatt a jogosult a dolgot nem tudja rendeltetésszerűen használni.

Ha a jogosult önhibáján kívül nem tudta érvényesíteni az igényét, akkor a szavatossági jogok érvényesítésének határideje a teljesítéstől számítottan

- az általános esetben egy év,
- tartós használatra rendelt dolog esetében három év,
- három évnél hosszabb kötelező alkalmassági idő esetén pedig a kötelező alkalmasság időtartamával azonos.

A fenti határidők *jogvesztő* határidők. Ha a jogvesztő határidőt elmulasztja a jogosult, akkor már nem érvényesíthet a hibás teljesítésből eredően szavatossági jogokat és a kötelezett helytállási kötelezettsége véget ér.

7.3. A teljesítés lehetetlenülése

A teljesítés akkor válik jogi, természetbeni (fizikai), érdekbeli, gazdasági okokra visszavezethetően lehetetlenné, ha az véglegesen a szerződéskö-

tést követően hiúsul meg. Pl. jogilag lehetetlen teljesíteni az építési szerződést, ha kiderül, hogy az ingatlan építési tilalom alatt áll. A lehetetlenülés jogkövetkezményei attól függőek, hogy melyik szerződő fél tehető felelőssé a teljesítés lehetetlenüléséért.

- ha a teljesítés olyan okból válik lehetetlenné, amelyért *egyik fél sem felelős* akkor a szerződés a jövőre nézve megszűnik. A teljesítés követelesére nincs mód és a már teljesített szolgáltatásokkal el kell számolni.
- ha a kötelezett felelős a lehetetlenülésért, akkor a jogosult kártérítést követelhet.
- ha a lehetetlenülésért a jogosult felelős, akkor a kötelezett szabadul a szerződéses kötelezettség alól és kártérítésként igényelheti az ellenszolgáltatást, illetve az ezt meghaladó kárát.

A lehetetlenülésről tudomást szerződő fél haladéktalanul köteles erről a másikat tájékoztatni. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, az értesítés elmaradásából keletkező kárért akkor is felel, ha a lehetetlenülésért egyébként senki sem lenne felelős, vagy az éppen a másik fél felelőssége mellett következett be.

7.4. A teljesítés megtagadása

A törvény a kötelezett felróhatóságára visszavezethető teljesítés megtagadásában megvalósuló szerződésszegés esetén a jogosultra bízta az érdekeinek legjobban megfelelő jogkövetkezmény megválasztását. Ennek megfelelően a jogosult választhat a késedelem és a lehetetlenülés következményei közül.

8. Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért

8.1. Az általános kártérítési felelősség

Az általános szabály értelmében, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Ha több személy együttesen okoz kárt, akkor a károsult irányában egyetemlegesen felelnek, egymás között a felelősségük a magatartásuk felróhatóságának arányában oszlik meg. Minden kár-

okozó magatartás jogellenes, kivéve azokat, amelyeket a törvény jogosnak ismer el, mint a törvényen vagy hatósági határozaton alapuló károkozást, vagy a szükséghelyzetben okozott kárt, illetve a jogos önvédelem(hatalom)mel okozott kárt, vagy a károsult beleegyezésével okozott kárt. A károkozó csak akkor mentesül a felelőssége alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható. *A kártérítési felelősség megállapításához a károsultnak azt kell bizonyítania, hogy kára merült fel, amely okozati összefüggésben áll a károkozó jogellenes magatartásával.*

8.2. Speciális kártérítési felelősségi alakzatok

A *fokozott veszéllyel járó tevékenységek* (= veszélyes üzem pl. autózvezetés, vagy építkezés, vadállat tartása) folytatóit, azaz a veszélyes üzem üzem-bentartóit fokozott felelősség terheli. Üzem-bentartó az, aki maga folytatja ezt a tevékenységet, vagy akinek az érdekében folytatják azt. Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat csak akkor mentesül a felelőssége alól, ha bizonyítja, hogy a kárt a tevékenységén kívül álló elháríthatatlan ok idézte elő.

A *gondozó* pl., a szülő felel az olyan személy károkozásáért, akinek a belátási képessége hiányzik vagy fogyatékos, ezért vétőképtelen. A gondozó akkor mentesül a felelőssége alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható.

A *munkáltató* felel azért a kárért, amelyet a munkavállaló a munkaviszonyával összefüggésben harmadik személynek okozott.

Az államigazgatási jogkörben (bíró-ság, ügyészség, közigazgatási szervek) okozott kár miatti felelősség akkor áll fenn, ha a kárt rendes jogorvoslattal nem lehetett elhárítani, vagy a károsult igénybe vette ezt a lehetőséget.

A *megbízó és a megbízott* egyetemlegesen felel azért a kárért, amelyet a megbízott harmadik személynek okozott.

Az *épülettel kapcsolatos károkozás* miatti felelősség következő eseteit szabályozza a jogszabály: épületrészek lehullásából, az épületre kifüggesztett tárgy leeséséből, és az épületből kidobott, kiejtett, kiöntött tárgy által okozott károk miatti felelősség esetei. Az épületrészek lehullásából keletkezett károkért az épület tulajdonosa felel, kivéve, ha bizonyítja,

hogy az építkezés és karbantartás szabályait nem sértette meg és a kár-megelőzés érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható. Az épületre kifüggesztett tárgy leeséséből keletkezett kárért az a személy felel, akinek érdekében az adott tárgyat kifüggesztették. Az épületből kidobott, kiejtett, kiöntött tárgy által okozott károk miatti felelősség a lakás használóját terheli, ha a közös használatú helyiségből kidobott, – ejtett – öntött tárgy okozott kárt, akkor az épület tulajdonosa felel, ha azonban a tulajdonos megnevezi a károkozót, akkor ő kezesként tartozik helytállni.

8.3. A kártérítés módja

A károkozásért felelős személy a károsult vagyonában elállott vagyoni és nem-vagyoni kárt egyaránt köteles megtéríteni és olyan mértékben kell helytállnia, mintha a kár nem is következett volna be, azaz *teljes kárpótlást* kell nyújtania. Ha a kár mértéke pontosan összezszerűen nem hátrazható meg, úgy a bíróság általános kártérítést szabhat ki.

A kártérítés rendszerint *pénzben* történik, kivételesen történhet természetben is akkor pl., ha a károkozó maga is termeli a károkozás tárgyát.

A kártérítést általában *egy összegben* kell megfizetni, azonban ha a kártérítés a károsult és/vagy az általa eltartott hozzátartozói tartását, vagy tartásának kiegészítését hivatott szolgálni, úgy járadék formájában is megállapítható.

A kártérítés a károkozás időpontjában nyomban esedékes, ezért a kár tényleges megtérítéséig *kamatot is* fizetni kell.

9. Az egyes szerződések csoportosítása

A kötelmi jog különös része szabályozza az egyes, a mindennapi életben leggyakrabban előforduló szerződésfajtákat. A szolgáltatás jellege alapján ezek a szerződéstípusok az alábbi csoportokba sorolhatóak: tulajdon-átruházási (= dologszolgáltató, azaz *dare*) szerződések, tevékenységkifejtő (azaz *facere*) szerződések, használati (= azaz *non facere*, amely a saját dolog felett másnak engedett használatot eltűrő) szerződések, helytállási (= *praestare*) szerződések.

Tulajdon-átruházási szerződés: az adásvétel, a szállítási szerződés, a csere és az ajándékozási szerződés.

Tevékenységekifejtő szerződés az eredmény létrehozására irányuló vállalkozási szerződés, valamint a rábízott ügy gondos ellátására irányuló megbízási szerződés.

Használati szerződés a bérleti szerződés, a mezőgazdasági föld, egyéb ingatlan vagy hasznot hajtó ingó dolog haszonbérlete, a szívességi alapon nyújtott haszonkölcsön.

Helyállási szerződés a biztosítási szerződés, amely alapján a biztosító meghatározott jövőbeli esemény bekövetkezése esetén pénzösszeget fizet, vagy egyéb szolgáltatást nyújt biztosítási díj fizetése ellenében.

IV. MUNKAJOGI ALAPTAN ÉS NEMZETKÖZI KÖZJOGI ALAPOK

1. Munkajogi alaptan

Az 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyve, amelynek szabályai a munkaviszonyra terjednek ki.

1.1. A munkaviszony alanyai

A munkaviszony alanyai a munkavállaló és a munkáltató.

A főszabály értelmében *munkavállaló az lehet, aki a 16. életévét betöltötte. Munkáltató az lehet, aki jogképes*, így a természetes személy (pl. egyéni vállalkozó vagy bármely magánszemély, aki munkát végeztet), vagy a jogi személy (pl. jogi személyiségű gazdasági társaság; közös vállalat, korlátozott felelősségű társaság, részvénytársaság), illetve a jogi személyiséggel nem rendelkező (pl. közkereseti, betéti társaság) szervezet.

A főszabály értelmében a *munkaviszony munkaszerződéssel jön létre*. Így akár az egynapos, illetve bármilyen rövid időtartamra szóló munkavégzésre vonatkozó munkaszerződést is írásba kell foglalni. Kivételes szabályként megemlítem, hogy a munkaviszony – kizárólag törvény rendelkezése alapján a munkáltató egyoldalú jogi aktusával pl. kinevezéssel, választással is létesülhet, melynek érvényességi kelléke a munkavállaló „elfogadó nyilatkozata”, aláírása is szükséges.

1.2. A munkaszerződés megkötése

A munkaszerződés szükséges, *kötelező tartalmi elemei*, amelyeknek mindenképpen szerepelnie kell a munkaszerződésben a következők:

1. személyi alaplér, amely nem lehet kevesebb a mindenkor érvényes minimálbérnél,
2. a munkakör, amely egy-két szóval annak a feladatnak a körülírása, amelyet a munkaviszonyban el kell látni,

3. a munkavégzés helye, amely lehet állandó munkahely – amit pontosan cím szerint meg kell jelölni vagy változó munkahely, valamint
4. a felek megnevezése.

A munkaszerződés megkötésével egyidejűleg a munkavállalót tájékoztatni kell:

- az irányadó munkarendről,
- a munkabér egyéb elemeiről (prémiumok, egyéb juttatások, túlóra díjazása stb.),
- bérfizetés napjáról,
- a munkába lépés napjáról,
- a rendes szabadság mértékének számítási módjáról és kiadásának szabályairól,
- a munkáltatóra és a munkavállalóra irányadó felmondási idő megállapításának szabályairól,
- arról, hogy a munkáltató kollektív szerződés hatálya alá tartozik-e.

Ezt a tájékoztatást a munkaszerződés megkötésekor szóban is meg lehet tenni, de a munkaszerződés megkötésétől számított harminc napon belül írásban is át kell adni a munkavállalónak.

A munkaszerződés egyéb, *lehetséges, esetőlegesen tartalmi elemei*, amelyeket a munkaszerződésben már nem kötelező kikötni a következők:

1. a munkaviszony időtartamának a meghatározása
 - határozott (ennek időtartama – az újabb munkaviszony létesítését is ideértve – az öt évet nem haladhatja meg)
 - határozatlan (amennyiben a felek nem állapodnak meg a munkaszerződésben a munkaviszony időtartamáról, azt úgy kell tekinteni, mintha határozatlan időre kötötték volna).
2. próbaidő kikötése, amelynek tartama a törvény értelmében 30 nap, de ettől a felek eltérhetnek, a három hónapot azonban nem haladhatja meg. A próbaidő meghosszabbítása tilos. A próbaidő alatt mind a munkavállaló, mind a munkáltató indokolás nélkül azonnali hatállyal megszüntetheti a munkaviszonyt.

A munkaszerződés érvényességének alaki követelménye az *írásba-foglalás*. Az írásba foglalás elmulasztása miatti érvénytelenségre csak a munkavállaló hivatkozhat, a munkába állását követő harminc napon belül.

1.3. A munkaszerződés módosítása

A munkaszerződés bármely tartalmi elemét módosítani lehet, a módosítás azonban csak a felek közös megegyezésével történhet meg és az csakis írásban érvényes. A törvény egyes esetekben kötelezővé teszi a munkaszerződés módosítását, amelynek esetei az alábbiak:

- ha a munkavállalót megállapodás alapján határozott időre a munkaszerződéstől eltérően foglalkoztatják, a határozott idő lejártát követően a munkaszerződés szerint kell tovább foglalkoztatni, és munkabérére az időközben bekövetkezett bérfejlesztésekre tekintettel módosítani kell.
- a munkavállaló személyi alapbérére a sorkatonai vagy polgári szolgálat teljesítését, illetve a gyermek ápolása, gondozása céljából kapott fizetés nélküli szabadság, továbbá a közeli hozzátartozó ápolására vagy gondozására biztosított fizetés nélküli szabadság megszűnését követően a munkáltatónál az azonos munkakörrel és gyakorlattal rendelkező munkavállalók részére időközben megvalósított átlagos éves bérfejlesztésnek megfelelően módosítani kell. Ilyen munkavállalók hiányában a munkáltatónál ténylegesen megvalósult átlagos, éves bérfejlesztés mértéke az irányadó.
- a nő terhessége megállapításától gyermeke egyéves koráig – munkaköri alkalmasságára vonatkozó orvosi véleménybemutatása alapján – az állapotának egészségügyi szempontból megfelelő munkakörbe kell ideiglenesen áthelyezni, vagy meglévő munkakörében a munkafeltételeket kell megfelelően módosítani. Az új munkakör kijelöléséhez a munkavállaló hozzájárulása szükséges.
- az ideiglenesen áthelyezett, illetőleg áthelyezés nélkül módosított munkafeltételek mellett foglalkoztatott nő munkabére nem lehet kevesebb előző átlagkereseténél. Ha a munkáltató nem tud az egészségi állapotának megfelelő munkakört biztosítani, akkor a nőt a

munkavégzés alól fel kell menteni, és erre az időre részére az állás-időre járó munkabért kell folyósítani.

- a munkáltató a munkaviszony fennállása alatt megváltozott munkaképességűvé vált munkavállalót köteles – a külön jogszabályban meghatározottak szerint – az állapotának megfelelő munkakörben tovább foglalkoztatni.

1.4. A munkavégzés szabályai

A munkavégzés szabályai körében a *munkáltató kötelezettségei*: 1. foglalkoztatási kötelezettség, 2. az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeinek biztosítása, 3. munkabér fizetési kötelezettség

A foglalkoztatási kötelezettség keretében a munkáltató köteles:

- a munkát úgy megszervezni, hogy a munkavállaló a munkaviszonyból eredő jogait gyakorolni, kötelezettségeit teljesíteni tudja
- a munkavállaló számára a munkavégzéshez szükséges tájékoztatást és irányítást megadni
- a munkavégzéshez szükséges ismeretek megszerzését biztosítani

Ha a munkáltató foglalkoztatási kötelezettségét – működési körében felmerült ok miatt – nem tudja teljesíteni: a munkavállaló más munkáltatónál történő munkavégzésre is kötelezhető. Ha a munkáltató – gazdaságilag indokolt esetben – a munkavállalót a munkaszerződésben előírtnál rövidebb munkaidőben foglalkoztatja: a munkavállalót a kiesett munkaidőre személyi alapbére illeti meg, ettől eltérő megállapodást azonban köthetnek a felek. A munkavállalót, ha a munkáltató működési körében felmerült okból nem tud munkát végezni, az emiatt kiesett munkaidőre (állásidő) személyi alapbére illeti meg.

A *munkavállaló kötelezettségei*: 1. rendelkezésre állási köteleesség, 2. megjelenési köteleesség az előírt helyen és időben, munkára képes állapotban, 3. munkavégzési kötelezettség.

A munkavégzési kötelezettség teljesítése megvalósulhat a szerződéses munkakörön belüli munkavégzés, munkakörön kívüli munkavégzés (átirányítás), illetve más munkahelyen történő munkavégzés (kiküldetés, kirendelés) formájában.

Átírányítás esetén a munkavállaló – a munkáltató működésével összefüggő okból, ideiglenesen – a munkáltató utasítása alapján, eredeti munkaköre helyett, vagy eredeti munkaköre mellett más munkakörbe tartozó feladatokat lát el. Az átírányítás elrendelésének korlátjai vannak, mert az nem járhat aránytalan sérelemmel a munkavállalóra nézve, továbbá beosztására, képzettségére, korára, egészségi állapotára és egyéb körülményire is tekintettel kell lennie a munkáltatónak. Az átírányítás időtartamát tekintve nem haladhatja meg naptári évenként összesen a 44 munkanapot, ha az átírányítás időtartama egy munkanapon belül a 4 órát meghaladja, azt egy munkanapként kell számításba venni, az átírányítás várható időtartamáról a munkavállalót tájékoztatni kell. Átírányítás esetén a munkavállaló díjazása:

- ha eredeti munkaköre helyett lát el más munkakörbe tartozó feladatokat: a ténylegesen végzett munka alapján illeti meg díjazás, de az nem lehet kevesebb a munkavállaló átlagkereseténél.
- ha munkaköri feladatai mellett más munkakörbe tartozó feladatokat is ellát: a ténylegesen végzett feladatok arányában illeti meg díjazás.

Kiküldetés esetén a munkáltató gazdasági érdekből ideiglenesen, a szokásos munkavégzési helyén kívüli munkavégzésre kötelezi a munkavállalót, amelynek feltétele, hogy a munkavállaló ezen időtartam alatt is a munkáltató irányítása és utasításai alapján végezze a munkát. A kiküldetés elrendelésének korlátjai:

- nem kötelezhető beleegyezése nélkül más helységben végzendő munkára a nő terhessége megállapításának kezdetétől gyermeke hároméves koráig, valamint a gyermekét egyedül nevelő férfi.
- nem járhat aránytalan sérelemmel.
- a várható időtartamról, amely nem lehet több összesen évi 44 munkanapnál, tájékoztatni kell a munkavállalót

Kiküldetés esetén a felek eltérő megállapodása hiányában a munkavállalót a munkaszerződés szerinti munkabér illeti meg.

Kirendelés esetén a munkavállaló a munkáltatók között létrejött megállapodás alapján, más munkáltatónál történő munkavégzésre is kötelezhető, amelynek feltétele, hogy a munkavállaló kirendelésére ellenszolgáltatás nélkül kerüljön sor és a munkavállaló a kirendelés során olyan munkáltatónál végezzen munkát,

- *amelynek tulajdonosa – részben vagy egészben – azonos a munkáltató tulajdonosával, vagy*
- *a két munkáltató közül legalább az egyik valamely arányban tulajdonosa a másik munkáltatónak, vagy*
- *a két munkáltató egy harmadik szervezethez kötődő tulajdonjogi viszonya alapján áll kapcsolatban egymással*

A kirendelés során – eltérő megállapodás hiányában – a munkaviszonyból származó jogok és kötelezettségek azt a munkáltatót illetik meg, illetve terhelik, amelyhez a munkavállalót kirendelték. A munkaviszony megszüntetésének jogát csak a kirendelő munkáltató gyakorolhatja és a munkavállalót a munkáltatói jogok gyakorlójának személyéről tájékoztatni kell. Eltérő megállapodás hiányában a munkavállalót a munkaszerződés szerinti munkabér illeti meg. A kirendelés elrendelésének korlátjaira az átirányítás és a kiküldetés korlátjaira vonatkozó szabályok megfelelően irányadóak.

Egy naptári éven belül az átirányítás, illetve a kiküldetés, kirendelés, valamint a más munkáltatónál történő munkavégzés időtartamát össze kell számítani és ezek együttes időtartama a 110 munkanapot nem haladhatja meg.

A munkavállaló egyéb kötelezettségei körében köteles:

- a munkakörhöz kapcsolódó előkészítő és befejező munkákat elvégezni,
- a munkáltató által kijelölt tanfolyamon, továbbképzésen részt venni,
- együttműködni,
- a személyes munkáját az előírásoknak megfelelően végezni az elvárható szakértelemmel és gondossággal a munkáltató utasításai szerint.

A munkáltatói utasításának a munkaviszonnyal összefüggésben kell lennie, az utasításnak a munkavállalóval szemben utasítási joggal felruházott személytől kell származnia és az utasítást megfelelő formában kell kiadni. Nem köteles a munkavállaló teljesíteni az utasítást, ha annak végrehajtása jogszabályba vagy munkaviszonyra vonatkozó szabályba ütközik. Ha az utasítás végrehajtása kárt idézhet elő és a munkavállaló

ezzel számolhat, köteles erre az utasítást adó figyelmét felhívni. A munkavállaló köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása más személy életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné.

1.5. A munkaviszony megszűnése és megszüntetése

A munkaviszony megszűnésének okai:

1. a munkavállaló halála,
2. a munkáltató jogutód nélküli megszűnése,
3. a határozott idő lejárt.

A munkaviszony megszüntetésének módjai:

1. közös megegyezés,
2. rendes felmondás,
3. rendkívüli felmondás,
4. azonnali hatályú megszüntetés a próbaidő alatt.

A határozott idejű munkaviszony

- közös megegyezéssel,
- rendkívüli felmondással,
- próbaidő kikötése esetén azonnali hatállyal szüntethető meg.

A fentiekől eltérően is megszüntetheti a munkáltató a határozott idejű munkaviszonyt, de ebben az esetben egyévi átlagkereset illeti meg a munkavállalót (ha a határozott időből még hátralévő idő egy évnél rövidebb, akkor a hátralévő időre jutó átlagkereset illeti meg).

Közös megegyezéssel bármikor meg lehet szüntetni a munkaviszonyt, mind a határozott, mind a határozatlan idejű munkaviszonynál, de írásba kell foglalni és a megszűnés időpontját bele kell foglalni.

Rendes felmondással a határozatlan idejű munkaviszonyt mind a munkavállaló, mind a munkáltató megszüntetheti. *Mindkét félre irányadó szabály*, hogy a rendes felmondást írásba kell foglalni, a másik féllel joghatályosan közölni kell (akkor tekinthető közöltnek, ha azt az érdekeltnek vagy az átvételre jogosult személynek adják át, a közlés akkor is hatá-

lyos, ha az átvételt az érdekelt megtagadja vagy szándékosan megakadályozza (erről jegyzőkönyvet kell felvenni) és be kell tartani a felmondási időt. A felmondási idő legalább harminc nap, az egy évet azonban nem haladhatja meg; ettől érvényesen eltérni nem lehet. A harmincnapos felmondási idő a munkáltatónál munkaviszonyban töltött

- három év után öt nappal,
- öt év után tizenöt nappal,
- nyolc év után húsz nappal,
- tíz év után huszonöt nappal,
- tizenöt év után harminc nappal,
- tizennyolc év után negyven nappal,
- húsz év után hatvan nappal

meghosszabbodik.

A munkáltató rendes felmondása esetén köteles a munkavállalót a munkavégzés alól felmenteni. Ennek mértéke a felmondási idő fele. A töredéknapot egész napként kell figyelembe venni. A munkavégzés alól a munkavállalót – legalább a felmentési idő felének megfelelő időtartamban – a kívánságának megfelelő időben és részletekben kell felmenteni. A munkavégzés alóli felmentés időtartamára a munkavállalót átlagkeresete illeti meg. Nem illeti meg átlagkereset a munkavállalót arra az időre, amely alatt munkabérré egyébként sem lenne jogosult.

A munkáltató által eszközölt rendes felmondás esetén a munkáltató köteles felmondását megindokolni, az indoklásból a felmondás okának világosan ki kell tűnnie. Vita esetén a felmondás indokának valóságát és okszerűségét a munkáltatónak kell bizonyítania. A felmondás indoka csak a munkavállaló képességeivel, a munkaviszonnyal kapcsolatos magatartásával, illetve a munkáltató működésével összefüggő ok lehet.

Rendkívüli felmondással mind a munkavállaló, mind a munkáltató élhet, azt írásba kell foglalni és meg kell indokolni. A rendkívüli felmondás azonnali hatállyal megszünteti a munkaviszonyt. Rendkívüli felmondás az alábbi esetekben gyakorolható:

- ha a másik fél a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi.
- egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi.

A rendkívüli felmondás jogát az ennek alapjául szolgáló okról való tudomásszerzéstől számított 15 napon belül, legfeljebb azonban az ok bekövetkeztétől számított 1 éven belül, bűncselekmény elkövetése esetén a büntethetőség elévüléséig lehet gyakorolni

1.6. A munkaviszony jogellenes megszüntetése

1.6.1. A munkaviszony jogellenes megszüntetése a munkáltató által

A munkáltató rendes felmondás útján jogellenesen szünteti meg a munkaviszonyt, ha nem foglalta azt írásba, vagy a felmondás okát nem vagy nem írásban közölte, vagy a munkaviszonyra vonatkozó szabályban vagy a munkaszerződésben meghatározottnál rövidebb felmondási idővel történt a felmondás, illetve nem tartotta be a munkavégzés alóli felmentésre vonatkozó szabályokat. A munkáltató jogellenesen szünteti meg a munkaviszonyt rendkívüli felmondással, ha nem foglalta azt írásba, vagy a felmondás okát nem vagy nem írásban közölte, illetve a joggyakorlására irányadó határidőt elmulasztotta.

Amennyiben a munkáltató jogellenesen szünteti meg a munkaviszonyt akkor annak jogkövetkezményeit munkaügyi perben a bíróság alkalmazza. A bíróság a munkavállaló kérelmére elrendeli, hogy a munkavállalót az eredeti munkakörében foglalkoztassa tovább a munkáltató, a munkáltató kérelmére a bíróság mellőzi a munkavállaló eredeti munkakörbe történő visszahelyezését, feltéve, ha a munkavállaló továbbfoglalkoztatása a munkáltatótól nem várható el, ha a munkavállaló nem kéri vagy a munkáltató kérelmére a bíróság mellőzi a munkavállaló eredeti munkakörbe történő visszahelyezését, a bíróság a munkáltatót a munkavállaló legalább két, legfeljebb tizenkét havi átlagkeresetének megfele-

lő összeg megfizetésére kötelezi, meg kell téríteni a munkavállaló elmaradt munkabérét és felmerült kárát.

1.6.2. A munkaviszony jogellenes megszüntetése a munkavállaló által

A munkavállaló jogellenesen szünteti meg a munkaviszonyt, ha nem foglalta írásba a felmondását, vagy a felmondási időt nem töltötte le, illetve a rendkívüli felmondás jogát kellő indok nélkül vagy határidőn túl gyakorolta, vagy a munkakörét nem adta át, nem számolt el a munkáltatóval a munkaviszony megszűnésekor. A munkavállaló jogellenes munkaviszony megszüntetésének jogkövetkezménye az, hogy köteles a munkáltató számára a rá irányadó felmondási időre járó átlagkeresetének megfelelő összeget megfizetni.

2. Nemzetközi közjogi alapok

2.1. A nemzetközi közjog fogalma

A nemzetközi jog – egyik lehetséges meghatározása szerint- azon jogi normák összességéeként határozható meg, melyeket az államok kifejezett vagy hallgatólagos megegyezés útján, egymás közötti kapcsolataik szabályozására létrehoztak.

A nemzetközi jogot döntően az államok alkotják. Az államok akarat-megegyezése lehet kifejezett, amelynek eredménye a nemzetközi szerződés vagy hallgatólagos, amely eredménye a nemzetközi szokásjogi szabály létrejöttét eredményezi. A nemzetközi szerződésről a 3. pont alatt részletesen szó lesz. A nemzetközi szokásjog oly módon alakul ki, hogy az államok egymás közötti kapcsolataikban rendszeresen, huzamos időn át tanúsítanak egy bizonyos magatartást, melyhez azon meggyőződésük társul, hogy ez a gyakorlat számukra kötelező. A szokásjog kialakulása tehát egy hosszabb folyamat eredménye, tartalma pedig olykor homályos, nehezen bizonyítható. A szokásjogi szabályok kezdetben inkább politikai jellegű állásfoglalások, amelyek többszöri ismétlődése tükrözi a jogi meggyőződést.

2.2. A nemzetközi közjog alanyai

A nemzetközi közjog alanyai:

1. az államok,
2. a nemzetközi szervezetek,
3. kivételesen az egyének

Az állam pusztá létrejöttével automatikusan a nemzetközi jog teljes jogú alanyává válik, bármilyen nemzetközi jogot szerezhet és kötelezettséget vállalhat, ezért *az állam jogalanyisága teljes és eredeti*, mert nem vezethető vissza más jogalany döntésére.

A nemzetközi szervezeteket (pl. ENSZ) az államok nemzetközi szerződésben hozzák létre, meghatározott feladatok ellátása érdekében. *A nemzetközi szervezet jogalanyisága származékos*, mert az államok akaratától függ, az államok döntésén múlik, hogy létrejönnek-e, továbbá *korlátozott* avagy funkcionális, mert csak az adott szervezetet megalapító szerződésből folyó jogokat és kötelezettségeket öleli fel.

Az egyének például azáltal válnak a nemzetközi jog alanyaivá, hogy egy nemzetközi szerződés lehetővé teszi számukra, hogy jogaik érvényesítése érdekében közvetlenül nemzetközi fórumhoz forduljanak. Az egyének nemzetközi jogalanyisága mindenekelőtt az emberi jogok védelme területén érvényesül.

2.3. A nemzetközi szerződés

A nemzetközi szerződés a nemzetközi jog alanyai által létrehozott olyan megállapodás, amely nemzetközi jogok és kötelezettségek létrehozására, módosítására vagy megszüntetésére irányul.

A nemzetközi szerződések többféle szempont alapján csoportosíthatóak. A szerződésben részt vevő államok száma szerint két- (azaz bilaterális) és többoldalú (azaz multilaterális) nemzetközi szerződésről beszélhetünk. A szerződés lehet nyílt vagy zárt szerződés. Nyílt az a szerződés, amely lehetővé teszi a szerződés megkötésében részt nem vevő államok számára az utólagos csatlakozást, ellenkező esetben zárt a szerződés.

A nemzetközi szerződés megkötésére irányuló eljárás első szakasza a tárgyalási szakasz, amelynek célja a szerződés kidolgozása. A tárgyalási szakasz a szöveg elfogadásával és hitelesítésével fejeződik be, amikor a tárgyalásban részt vevő államok képviselői a szöveget kézjegyükkel látják el, ezt a mozzanatot nevezzük parafálásnak. Ha a felek a szerződés szövegében megegyeztek és azt hitelesítették, akkor következik a szerződés aláírása, amely egyes esetekben a szerződés hatálybalépését eredményezheti. Ám ha nagyobb jelentőségű a nemzetközi szerződés, a hatálybalépéshez az aláírás után további aktusra is szükség lehet, ez a ratifikálás avagy megerősítés aktusa. A szerződés maga rendelkezik arról, hogy igényel-e megerősítést vagy sem. A ratifikálásra jogosult szervezet ugyanakkor az adott állam alkotmánya határozza meg. A ratifikációs eljárás során a szerződés másolatára rávezetik a ratifikációs záradékot, amelyet a ratifikáló szerv aláír és pecsétjével ellát. Az ekként létrejövő ratifikációs okmányokat a felek kétoldalú szerződés esetében kicserélik, többoldalú megállapodás esetében pedig letétbe helyezik a szerződés letéteményesénél. (A letéteményes rendszerint vagy valamelyik szerződő állam kormánya, vagy egy nemzetközi szervezet – például az ENSZ – főtitkára.) A ratifikálás tehát azért szükséges, hogy az állam számára kötelezővé váljon a nemzetközi szerződés. Az állam a számára kötelezővé vált nemzetközi szerződést köteles végrehajtani. Ahhoz, hogy a nemzetközi szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek az állam területén érvényesülhessenek, szükség van arra, hogy az állam a nemzetközi szerződést belső jogszabály formájában kihirdesse. A kihirdetés tehát az államot kötelező szerződés állam területén való alkalmazását szolgálja.

A nemzetközi szerződés rendszerint 3 szerkezeti elemre tagolható:

1. a bevezető rész vagy preambulum, amely a szerződés megkötésével elérni kívánt általános célokat rögzíti,
2. az érdemi rendelkezések, amelyek a szerződő felekre a nemzetközi szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket tartalmazzák,
3. záró rendelkezések, amelyek a nemzetközi szerződés megerősítésére, hatálybalépésére, csatlakozási lehetőségre stb. vonatkoznak.

2.4. Az Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Egyesült Nemzetek konferenciája San Franciscóban 1945. április 25-én kezdődött meg, június 26-án a résztvevő államok képviselői aláírták az ENSZ Alapokmányát. Az Alapokmány *1945. október 24-én* lépett hatályba, amely dátum ma is az ENSZ napja világszerte. Az Alapokmány egy többoldalú nemzetközi szerződés, amely az ENSZ mint szervezet létrehozásán túlmenően, a jelenlegi nemzetközi jogrend kereteit is rögzíti. Az alapító államok a szerződés ratifikálásával váltak az Alapokmány részeseivé, más államok számára feltételhez kötött a csatlakozás lehetősége. Egy állam akkor lehet az ENSZ tagja, ha békeszerető és az Alapokmányban meghatározott kötelezettségek teljesítését vállalja, továbbá azok teljesítésére képes és hajlandó. Magyarország *1955. december 14-én* lett az ENSZ tagja.

Az ENSZ céljai: a nemzetközi béke és biztonság (kollektív biztonság) fenntartása és helyreállítása, a nemzetek közötti baráti kapcsolatok fejlesztése, valamint nemzetközi együttműködés létesítése. Mindezen célok egyeztetésének központja az ENSZ.

Az ENSZ fő szervei: a Közgyűlés, a Biztonsági Tanács, a Titkárság, a Gazdasági és Szociális Tanács, a Gyámügyi Tanács és a Nemzetközi Bíróság. A Közgyűlés az ENSZ valamennyi tagállamából áll, benne minden tagállamnak egy szavazata van, határozatai azonban pusztán ajánlás jellegűek, azaz jogi kötelező erővel nem rendelkeznek. A Közgyűlés munkáját különböző bizottságok segítik, így főbizottságok, állandó, kiegészítő és eseti bizottságok. A Közgyűlésnek 6 főbizottsága van, amelyek közül az Első Főbizottság foglalkozik a politikai és nemzetközi biztonsági, továbbá a leszerelési, fegyverkorlátozási kérdésekkel. A Biztonsági Tanács (BT.) fő feladata a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és helyreállítása. *A BT. állandó tagjai az alapító öt nagyhatalom: az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Kína és Oroszország.* A tíz nem állandó tagokat a Közgyűlés két évre választja. Magyarország 1968–69 és 1992–1993 között volt a BT. tagja. A BT. szavazási eljárására vonatkozó szabályok értelmében az érdemi kérdésekben való döntéshez szükség van az öt állandó tag „igen” szavazatát magába foglaló 9 szavazatra. Ez a szabály a köznyelv szerint az ún. vétójog. (Az állandó tag tartózkodása

vagy távolmaradása nem képezi akadályát az érdemi határozat elfogadásának.) Rendkívül fontos, hogy a BT jogilag kötelező erejű határozatokat is elfogadhat. A Titkárság tisztviselőkből és a főtitkárból álló szerv, amelynek alapvető feladata az ENSZ szervei és bizottságai üléseinek előkészítése és az azok által hozott határozatok által rá rótt feladatokat ellátása. A Gazdasági és Szociális Tanács gazdasági és szociális kérdésekkel foglalkozik, amely kérdésekben tanulmányokat készít és ajánlásokat tesz a Közgyűlésnek, vagy az ENSZ tagjainak, továbbá nemzetközi értekezleteket tart, egyezménytervezeteket készít elő. A Gyámsági Tanács feladata a hajdani gyarmatok felügyeletére terjedt ki, és célja az volt, hogy támogassa a gyarmati területek politikai, gazdasági és szociális fejlődését a függetlenség vagy az önkormányzatiság felé vezető folyamat során. Mára azonban e szerv – feladatát megvalósítván- beszüntette a tevékenységét. A Nemzetközi Bíróság székhelye Hágában van. Ez a testület 15 állandó bíróból áll, akik különböző államok állampolgárai, és akiket a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács egymástól függetlenül, külön-külön, de egyidejűleg választ, és aki elnyeri mindkét fórum előtt a leadott szavazatok abszolút többségét, az megválasztottnak tekintendő. A Nemzetközi Bíróság előtt csakis államok lehetnek a peres felek.